blasco ibáñez

„...«Opera mea va fi în slujba păcii... Idealul meu este ca de-a lungul veacurilor oamenii să poată trăi inconjurați de cît mai mult bine și cît mai puțină durere...» Ne înclinăm în fața acestor cuvinte. Scurtă vreme după ce le-a scris, grădinile de la *Fontana Rosa* s-au înveșmîntat în doliu. Romancierul spaniol de faimă mondială agoniza. Ultimele lui cuvinte au fost: «*Grădina mea ...grădina mea*». Nici nu putea șopti ceva mai frumos în clipa morții un romancier din Valencia, grădina Spaniei."

MARÍA TERESA LEÓN

Lei 4

editura pentru literatură

495

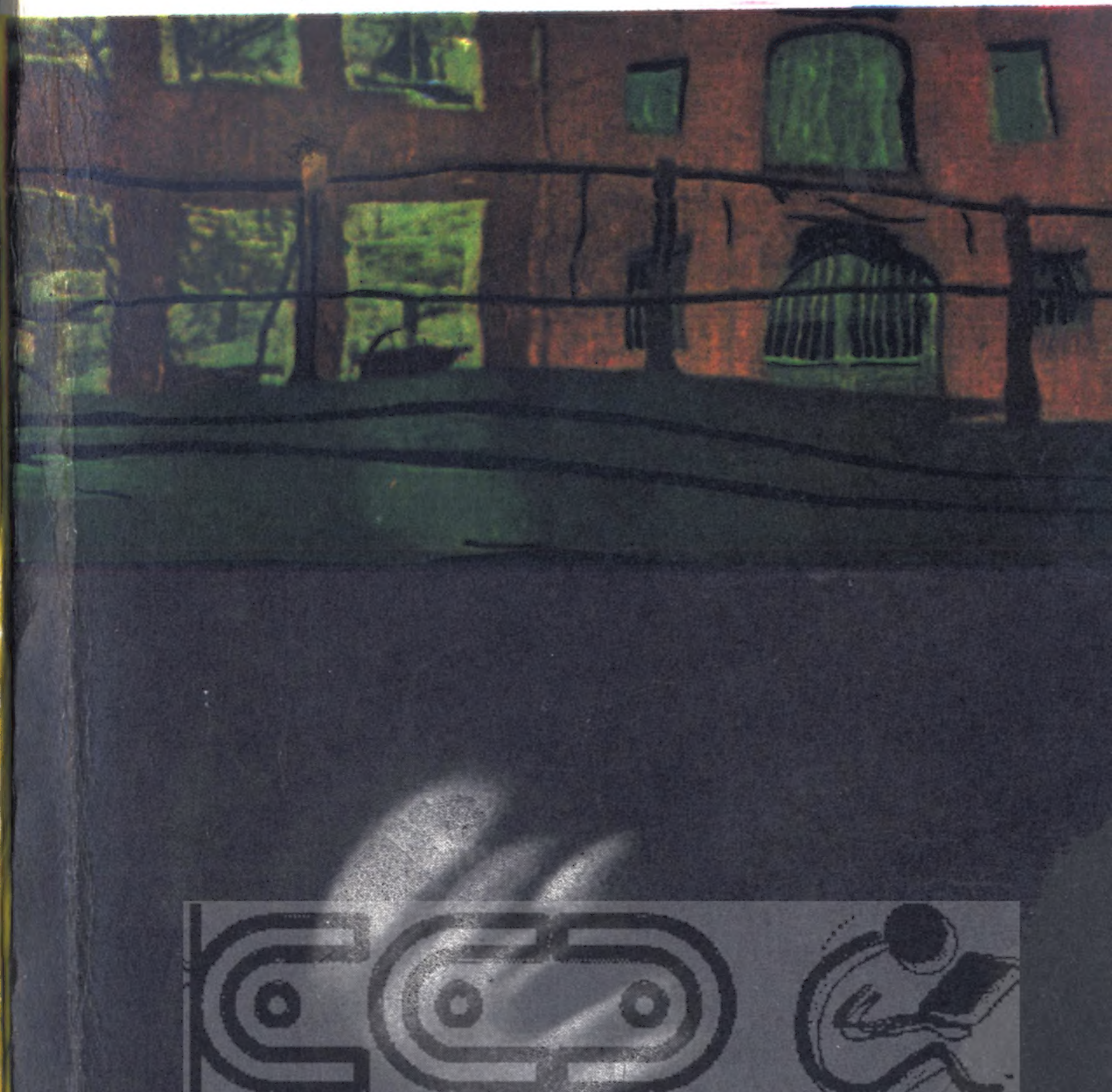
blasco ibáñez

blasco ibáñez

casa blestemată

Coperta : *Hary Guttman*

vicente blasco ibáñez

casa blestemată

ROMAN

TRADUCERE DE
OANA BUSUIOCEANU

PREFAȚĂ DE
ION OPRESCU

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

VICENTE BLASCO IBÁÑEZ
Obras completas, t. I
Madrid, Aguilar, 1958

PREFAȚĂ

Vicente Blasco Ibáñez, prin existența sa pare un personaj picaresc modern, un fel de Lazarillo de Tormes real, al vremurilor mai noi, traversînd meridiane și țări, medii și societăți, vîrste și idei.

„*Am fost* — după cum mărturisește într-o scrisoare — *agitator politic, am petrecut o parte din tinerețe în închisoare (am fost arestat de 30 de ori!), m-au rănit grav în lupte crunte; cunosc toate privațiunile fizice pe care un om le poate îndura, inclusiv cea a unei sărăcii absolute, și în același timp am fost deputat pînă am obosit (7 ori), am fost prieten intim al unor șefi de state, l-am cunoscut personal pe sultanul Turciei, am locuit în palate; într-o perioadă a vieții am fost om de afaceri și am mînuit milioane; în America am înființat așezări omenești. Cu aceasta vreau să arăt că aș fi dorit mai mult să fac romane în realitate decît să le scriu.*"

Apt pînă la incredibil de faptă, V. Blasco Ibáñez este unul din acei oameni care vor să transforme locul în care trăiesc, să-i creeze noi coordonate, noi principii de existență. Prin multiplele posibilități de a se manifesta în orice condiții, concentrează umanitatea plină de invenție și neastîmpăr. V. Blasco Ibáñez a avut norocul de a trăi zeci de vieți într-una singură. Nu e vorba numai de acea trăire cu totul specială pe care o încearcă un artist plăsmuindu-și opera. Nu e vorba numai de

acea emoție mărturisită de Balzac — care avea stări de rău fizic cînd unul din personagiile sale suferea — nici de pasiunea pe care o punea Caragiale în ura pentru eroii lui, deci nu e vorba numai de trăirea pe planul creației.

Exprimarea dorinței de a crea romane în realitate, nu e o exagerare stilistică. Dovada o constituie înființarea coloniilor „Nueva Valencia" și „Cervantes" (sugestia numelui, ca simbol al unei înalte umanități). Ca marii socialiști utopici, a vrut să creeze o lume nouă a muncii, a armoniei, în care omul să trăiască demn, dar cum era și firesc, încercarea a eșuat pentru că acea societate nu permitea să se planteze insule de egalitate în sînul ei. Mai degrabă în lava răcită a vulcanului înflorește ginestra, decît într-o lume otrăvită de contraste, un lăcaș al păcii și armoniei.

De la un capăt la altul, existența lui este numai zbucium și inedit; a trăit zile de sărăcie și apoi amețeala bogăției de vis oriental, un balans capricios între închisori și suave grădini de trandafiri, între întruniri electorale, lupte politice, sfîșieri din lumea presei și susur de fîntîni arabe, nostalgii călătoare pe mări...

Ce este Vicente Blasco Ibáñez, aventurier stăpînit de un neastîmpăr banal, sau erou împins de aspirația către mai bine pentru toți? Și una și alta, în doze îmbinate de propria-i natură ca de un malițios alchimist.

La romanele pe care le-a scris, s-ar mai putea adăuga unul — acela pe care l-a creat în fiecare zi a vieții, trăind. Un roman complex, cu un personaj cuceritor, uneori bizar, alteori terestru, dar animat mereu de o mare generozitate.

Vicente Blasco Ibáñez creează, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, cînd faima de imperiu în care soarele nu apune niciodată, fabuloasa bogăție care-l făcuse pe Cervantes să spună la mormîntul lui Filip al II-lea: *„Voto a*

Dios que me espanta esta grandeza"... (*„Jur pe Dumnezeu, mă sperie această măreție..."*), deveniseră pentru Spania doar umbrele palide ale unui incomparabil trecut.

Rîul de aur al coloniilor nu mai era decît o albie seacă ce adăpostea amintirea gloriilor apuse. Coloniile, încercînd să-și cîștige independența, se fărîmițau, scăpau din mîna stăpînilor sau treceau sub alte pavilioane.

În interior, Spania secolului al XIX-lea apare încă puternic încătușată de relațiile feudale și, comparativ cu alte state europene, se găsește cu o treaptă în urma lor. Deși evoluția socială se percepe greu în teritoriul hispanic, totuși nevoia unor primeniri, a unor schimbări fundamentale se face simțită. Semnalul revoluțiilor burgheze îl constituie războiul de independență din 1808 împotriva lui Napoleon. Instituțiile medievale se dovedesc strîmte, necorespunzătoare, iar istoria secolului al XIX-lea și al XX-lea însumează efortul poporului spaniol pentru transformarea acestor instituții, pentru adaptarea lor la cerințele timpului.

Secolul al XIX-lea spaniol e contorsionat de războaie civile, schimbări de dinastii, lovituri de stat; partidul liberal și cel conservator își smulg unul altuia puterea, iar constituția — dreptul sfînt al poporului — e modificată frecvent urmînd bunul plac al conducătorilor.

Cercurile clerical-reacționare și liberal-progresiste se încleștează în nesfîrșite războaie carliste, cu răbufniri și retrageri care sfîșie Spania.

Feudalismul încă destul de puternic nu cedează decît în parte în fața imperativelor timpului, iar burghezia acceptă colaborarea într-un bloc burghezo-moșieresc pentru conducerea vieții politice, economice și sociale a Spaniei.

Acest bloc va constitui puternicul sprijin al restaurării monarhiei. După exilul Isabelei a II-a, în urma scandaloasei ei domnii, noul rege, Amedeo de Savoia, abdică în 1872. În 1873 are loc eşecul primei Republici Spaniole, pentru ca în anul următor generalul Martínez Campo să proclame rege pe Alfonso al XII-lea, fiul reginei exilate. În acest moment, Spania intră pe făgaşul Restauraţiei. De acum încolo, constituţia va fi considerată de rege (la sfatul maeştrilor politicieni Cánovas şi Sagasta) doar o simplă formalitate.

Pe plan económic, Spania merge pe calea unui progres extrem de lent. Industria şi căile de comunicaţie cunosc o oarecare dezvoltare, dar nu prin efortul special al vreunei instituţii sau al vreunui partid, ci mai mult în virtutea legilor generale de înaintare.

Acea furtunoasă Spanie, pe plan politic, e apatică în economie şi industrie : *„Nimeni nu privea mai departe. Inconştienţă şi optimism. Copilul mare care era Spania îşi pierdea timpul discutînd despre crima din strada Fuencarral sau, puţin mai tîrziu, despre submarinul inventat de Isaac Peral."* (Lain Entralgo *La generación del '98.)*

Chiar în momentul trecerii spre imperialism — adică în ultima treime a secolului al XIX-lea, Spania păstrează încă unele caracteristici medievale.

Replica ei în dialogul reîmpărţirii lumii e foarte slabă, iar America de Nord reuşeşte să-şi impună interesele, smulgînd Spaniei multe din coloniile sale. Din vechiul imperiu mai rămîn sub dominaţie spaniolă doar Cuba, Puerto Rico, Filipinele, Insulele Caroline şi Mariane. Dar nici aceste teritorii nu vor mai aparţine Coroanei hispanice multă vreme.

După ultimul război imperialist al Spaniei prin Tratatul la Paris (1898), Puerto Rico şi Insulele Filipine trec sub protecţia S.U.A. iar Cuba, preţioasa captivă, devine independentă. Aşa cum, în cealaltă extremă a Europei, căderea Sevastopolului marcase lipsa de vigoare a ţarismului, rezultatul acestei ultime înfruntări denunţă bătrîneţea regimului monarhic spaniol, ascuţind totodată toate contradicţiile sociale.

Aceste evenimente au însemnat pentru poporul spaniol, şi mai ales pentru clasa muncitoare în formare, un prilej de cristalizare a conştiinţelor. În 1880 luase fiinţă „Partidul Socialist Muncitoresc Spaniol" care aderă la mişcarea socialistă internaţională. Acest prim partid muncitoresc iniţiază „Uniunea generală a muncitorilor" cu scopul de a introduce în rîndurile clasei muncitoare ideologia marxistă. De remarcat modul activ în care protestează proletariatul, organizîndu-se şi înarmîndu-se cu o ideologie robustă, pe cînd intelectualităţii îi vor mai trebui încă aproape două decenii ca să-şi dea seama de starea de destrămare a Spaniei. În timp ce muncitorii se organizează într-un front de luptă, intelectualitatea va protesta refugiindu-se în visare şi lamentări.

După ce Spania pierde şi ultimele colonii, literele spaniole înregistrează apariţia *„grupului de la '98"*. Această mişcare cunoscută şi sub plastica denumire de *„generación de la catástrofe"* (generaţia catastrofei) îşi avea rădăcinile ideologice în „Instituto de la libre enseñanza" (Institutul de învăţămînt liber).

Institutul, creat în 1875 de un grup de profesori universitari care fuseseră scoşi de la catedrele lor de către guvernul reacţionar deoarece protestaseră împotriva abolirii dreptului de liberă

expunere, își propune, sub conducerea lui Don Francisco Giner de los Rios, să regenereze cultura spaniolă.

Don Francisco preconiza înflorirea Spaniei numai prin unirea instrucției cu educația. Socotea că e necesar să se pună capăt mizeriei celor ce muncesc, să se curețe administrația de stat de elementele necorespunzătoare, cerea limitarea puterii bisericii, laicizarea învățămîntului, precum și trimiterea de spanioli în străinătate.

Don Francisco Giner de los Ríos, Julián Sáinz del Río, Ángel Ganivet și Joaquín Costa, sînt precursori ai „generației *de la '98*". Cei care au format *„grupul de la '98"* — Miguel de Unamuno, Azorín Pío Baroja, Antonio Machado, Ramón del Valle Inclán — fuseseră educați în „Institutul de învățămînt liber", preluînd ideile înaintașilor lor. Ceea ce-i caracterizează este un individualism cu teorii și criterii personale, unindu-i totuși, cîteva idei: revalorificarea marilor simboluri naționale — *El Cid, Don Quijote* — o mare prețuire a poeților clasici: Gonzalo de Berceo, Jorge Manrique, Garcilaso, Quevedo etc., anularea izolării culturale a țării, reluînd concepțiile unor scriitori ca Feijóo, Cadalso, Larra, care propuneau europenizarea Spaniei fără să se renunțe la caracteristicile naționale.

Grupul se face cunoscut prin articole în care-și susține ideile și prin cele două mari manifestări colective — vizita la mormîntul lui Figaro[1] și sărbătorirea fastuoasă a lui Pío Baroja. De asemenea, și prin atitudinea de frondă față de teatrul lui Echegaray[2].

[1] Pseudonimul lui Mariano José Larra (1802—1837), ziarist pasionat, patriot, militant pentru progresul țării, luptător împotriva închistării feudale.

[2] José Echegaray (1832—1916), matematician, inginer, ministru, laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1905; a scris peste 100 de drame și comedii în versuri, lipsite de valoare, exagerat romantice, exaltate, declamatorii.

Cu toată componența eterogenă a grupului, pe toți îi unea neliniștea pentru viitorul Spaniei, fără a reuși să propună soluții concret realizabile pe măsura realităților sociale. Acțiunile acestei generații, animată de bune intenții și de idealuri patriotice, dar neînțelegînd desfășurarea dialectică a lucrurilor, rămîn inoperante.

„Generația de la '98" s-a închis într-un individualism uneori de tip anarhizant, plîngînd pierderile Spaniei, contemplînd Castilla (Azorín) sau creînd un anume fel de romane — nivole — care aveau o legătură foarte îndepărtată cu realitatea (Unamuno).

Contemporan cu scriitorii *„generației de la '98"*, preocupîndu-se de destinele țării, ca și aceștia, Vicente Blasco Ibáñez are un ascendent asupra lor. Cu un penetrant simț al realității, vede adevărata situație a Spaniei și, pentru că nu-și face iluzii, e socotit „radical" și situat în afara grupului.

„Spania era într-o situație rușinoasă iar eu am atacat cu asprime anumite manifestări ale vieții leneșe ale țării noastre, crezînd că acest lucru putea să servească drept reactiv", spune Vicente Blasco Ibáñez. Atitudinea sa, contrară evadării prin visare, provoacă un curent general de ostilitate, de negare totală a talentului său.

María Tereza León redă foarte plastic într-o prefață modul în care Vicente Blasco Ibáñez abordează viața, spre deosebire de scriitorii contemporani lui: *„Dacă Valle Inclán privește viața spaniolă așezat la o masă de cafenea, Baroja de la masa lui de lucru, Ortega y Gasset de la fereastră iar Unamuno din turnul înțelepciunii sale, Vicente Blasco Ibáñez o trăiește, o pipăie, o frămîntă, o mîngîie, o modulează, o povestește, îi adaugă ceea ce-i lipsește."*

*

Ramón Menéndez Pidal în *Introducción a la Historia General de las Literaturas Hispánicas*[1] *(Introducere la istoria generală a literaturilor hispanice)*, arată că, odată încheiat evul mediu în Europa, genuri literare ca epopeea, cronicile etc., care s-au bucurat de o mare longevitate sînt înlocuite cu altele. În Spania însă, anumite genuri literare vechi au putut înflori tîrziu, în secolele în care se manifestă Renaşterea, dînd opere tardive. Ramurile literare, bătrîne şi uscate în restul Europei — spune Ramón Menéndez Pidal în teoria *„fructelor tîrzii"* —, sînt cele mai fecunde în Spania Secolului de Aur, dau roade preţioase şi originale ca romanul cavaleresc, *romancero*, poezia mistică, comedia, romanul picaresc.

E remarcabil faptul că Spania reacţionează întotdeauna mai tîrziu, faţă de alte ţări, la înnoirile culturale. Epoca de înflorire, Secolul de Aur (în realitate aproape un secol şi jumătate) adică Renaşterea Spaniolă —, se desfăşoară în peninsula Iberică cu un secol mai tîrziu decît în restul Europei, iar secolul luminilor şi romantismul urmează aceeaşi cronologie întîrziată. Treptat, acest decalaj în timp se reduce, dar nu atît încît Spania să fie în pas cu ţările focare de cultură din occidentul Europei. Aşa se explică de ce la sfîrşitul secolului al XIX-lea în spaţiul spaniol se iveşte un autor oarecum întîrziat ca Vicente Blasco Ibáñez care îşi prelungeşte creaţia — amestec de realism critic şi naturalism —, peste limitele istorico-literare ale acestor modalităţi de creaţie. Opera lui apare ca un ecou al unor crezuri estetice care-şi dăduseră deja măsura.

---

[1] Guillermo Díaz Plaja, *Istoria generală a literaturii Hispanice* cu o introducere a lui Don Ramón Menéndez Pidal: *Caractere primordiale ale literaturii spaniole cu referire la alte literaturi hispanice, latină, portugheză şi catalană.*

Emile Zola este precursorul recunoscut al lui Vicente Blasco Ibáñez şi al Emiliei Pardo Bazán[1] dar nici unul din ei nu rămîne discipolul fidel al acestuia. De altfel romancierul spaniol, deşi admirator al lui Zola, e împotriva tuturor acelora care îl consideră pentru totdeauna un naturalist, un „Zola spaniol": *„Cei ce afirmă asta nu-l cunosc nici pe Zola, nici pe mine... Zola şi-a bazat toată opera în mod exagerat pe teoria ştiinţifică a fiziologiei... şi cu cît caut mai mult, cu atît găsesc mai puţine relaţii cu cel care a fost socotit părintele meu literar. Nici prin metoda de lucru nici prin stil nu avem nici cea mai mică asemănare. Zola era un reflexiv în literatură, eu sînt un impulsiv. El ajungea la rezultatul final încet, prin forare, eu procedez prin explozie, violent şi zgomotos"* *(Scrisoarea către Cejadór*, 1918). Emilia Pardo Bazán aduce în literatura spaniolă naturalismul bazat pe izvoarele realismului autohton adaptat însă concepţiilor ei religioase şi de clasă. Opera lui Vicente Blasco Ibáñez e mai bogată în elemente realiste decît cea a ilustrei sale contemporane. Scriitorul include în romanele şi povestirile sale în mod abundent chestiuni politice şi sociale deşi coboară şi în domeniul problemelor biologice, remarcîndu-se prin descrieri naturaliste. Evitînd în general licenţiosul, Vicente Blasco Ibáñez nu insistă ca Zola în probleme de tip patologic sau de ereditate. Creaţiile sale cele mai reuşite — *La Barraca (Casa blestemată), El Intruso (Intrusul)* — descind din

---

[1] *Emilia Pardo Bazán* (1851—1921), scriitoare spaniolă de o mare erudiţie; a candidat pentru fotoliul academic dar a eşuat.

realismul critic inaugurat în literatura spaniolă de către Benito Pérez Galdos [1].

★

„*M-am născut în Valencia* (spune Vicente Blasco Ibáñez în scrisoarea autobiografică adresată în 1927 la Paris lui Isidro López Lapuya), *patria lui Sorolla* [2] *și Benlliure* [3] *și sînt fiul unui comerciant dintr-o familie aragoneză ca și însuși Sorolla.*

Dacă ar trebui să se vorbească despre influența arabă în originea mea, atunci aceasta ar trebui căutată mai ales prin părțile Aragonului, nu prin Valencia. La 12 ani a început să mă intereseze arta scrisului iar la 14 scrisesem deja un roman de capă și spadă. Asta s-a întîmplat pe cînd am venit la Madrid, fugind din casa părintească.

Am suferit de foame și mizerie, dar l-am întîlnit pe bătrînul romancier don Manuel Fernández y Gonzales [4] *care m-a angajat*

[1] *Benito Pérez Galdos* (1843—1920), scriitor spaniol, comparabil cu Balzac prin fresca *Epsodios Nacionales (Episoade naționale) în* 46 volume, sinteză a istoriei Spaniei secolului al XIX-lea, prezentată cu mijloacele literaturii. Ideea fundamentală o constituie patriotismul și lupta poporului. Scriitorul indică drumul democrației și progresului. Romanul *Doña Perfecta*, scriere independentă, a fost tradus și în românește.

[2] *Sorolla Bastida Joaquín* (1863—1923), pictor spaniol — peisagist și portretist. Către sfîrșitul sec. al XIX-lea se dedică tematicii locurilor natale, obținînd un mare succes cu lucrările lui atît în Spania cît și în străinătate.

[3] *Benlliure Gil* (José) (1855—1937), pictor spaniol, director al Academiei de Arte Frumoase din Roma. Mai are doi frați tot artiști : Juan Antonio — pictor și Mariano — sculptor.

[4] *Manuel Fernández y Gonzales* (1821—1888) romancier, poet și dramaturg spaniol. Debutează la 12 ani cu un volum de versuri. Extrem de fecund în creație, scrie 300 de volume neînsemnate ca valoare literară. Dicta la cîte doi sau trei secretari în același timp. Unul din secretari, într-o perioadă, a fost și Vicente Blasco Ibáñez. Duce o viață de lux exorbitant. Moare sărac, neînvinuind pe nimeni de dezastrul său, comportîndu-se ca un adevărat „*caballero*" spaniol plin de demnitate.

ca secretar. Am colaborat cu el la ultimele sale opere, adică scriind unele capitole în conformitate cu planul trasat de maestru.

La intervenția familiei, poliția mă căuta și de aceea după vreo șase luni m-am întors în Valencia unde am luat parte activă la politica republicană. Am studiat în același timp la Universitate cu atît de puțin zel, încît m-au exmatriculat, ceea ce nu i-a împiedicat pînă la urmă să-mi acorde diploma de avocat.

Dorința mea ar fi fost să intru în marina de război dar din voința mamei a trebuit să-mi continui cariera, mai pașnică, de om de drept.

Primele studii le-am făcut într-un colegiu de preoți, primind o educație strict religioasă. Prin lecturi, mi-am format însă încetul cu încetul o mentalitate foarte diferită de aceea a mediului în care trăiam. Avînd pasiunea lecturii, citeam orice îmi cădea în mînă : Viața lui Isus *de E. Renán precum și volumele lui Pi y Margall* [1], *viitorul meu șef...*"

Începuturile lui scriitoricești nu au loc sub auspiciile cele mai fericite. Pe la 16—17 ani e judecat pentru o poezie și numai vîrsta îl scutește de pedeapsa celor șase luni de închisoare. Cu toate astea nu abandonează politica. Valencia era prin 1889 scena unor frecvente tulburări, iar tînărul scriitor se manifestă de la început activ : actor, nu spectator în agitația vieții politice.

Cutreierat de morbul neliniștii, al schimbării și al călătoriei, dar urmărit și de pedepse politice, scriitorul fuge la Paris unde, timp de 18 luni, trăind în Cartierul Latin, scrie cu febrilitate pentru a-și cîștiga existența, frecventează cercuri politice, stu-

[1] *Pi y Margall Francisco* (1824—1901), politician, om de drept și scriitor. A introdus republicanismul federal în Spania, contribuind la instaurarea Republicii. Mai tîrziu devine președintele Republicii.

diază cu nesaţ pe Balzac şi Zola. Cu o deosebită elecţie spre personalităţi şi evenimente, cunoaşte pe Naquet[1], Vacquerie[2], Lockroy[3] şi chiar pe Clemenceau[4]. Dar ceea ce a agonisit mai cu spor în aceste luni pariziene, este studiul temeinic al literaturii franceze. Disponibilităţile lui de creaţie se îmbogăţesc sub influenţa fertilizatoare a vieţii literare a Parisului. Cunoaşterea profundă a lui Zola îşi va pune pecetea pe opera acestui spaniol, îi va inspira unele coordonate dar nu într-o măsură hotărîtoare.

În scrisoarea sa din 1918 către scriitorul Cejador, Vicente Blasco Ibáñez amintindu-şi despre ucenicia la şcoala naturalistă, spune: *„Este neîndoios că la început toţi suferim influenţa maeştrilor care se bucură în acele momente de un succes universal... Eu, în primele mele romane, am suferit considerabil influenţa lui Zola şi a şcolii naturaliste, pe atunci în plin triumf... Apoi se formează încet-încet adevărata personalitate a fiecăruia"*.

Cu ocazia unei amnistii, se întoarce în Spania şi în acelaşi an se căsătoreşte.

De acum începe adevărata sa viaţă literară şi politică. Înfiinţează ziarul *El Pueblo (Poporul)*, ziar cu un destin asemănător celui al scriitorului, prin nenumăratele suspendări pe care le va număra existenţa sa.

„Îmi luasem — spune el — *dificila obligaţie de a susţine un ziar de propagandă revoluţionară, care, lipsit de veniturile «micii publicităţi», nu conta pe altceva decît pe cei cinci bani daţi de cititor; cum ziarul nu-şi acoperea cheltuielile, am pierdut,*

[1], [2], [3] Naquet, Vacquerie, Lockroy: politicieni radicali francezi din epocă.

[4] Georges Clemenceau (1841—1929), politician francez, militant al extremei stîngi. A format „Blocul de stînga". Preşedinte al consiliului de miniştri în 1917, a dat noi impulsuri războiului.

susţinîndu-l, toată modesta avere moştenită de la părinţii mei, ajungînd într-o stare de sărăcie vecină cu mizeria. Şi, ca şi cum asta nu ar fi fost de ajuns, republicanismul meu romantic şi temerar mă făcea ca, aproape în fiecare lună, să fiu pasibil de procese şi de închisoare."

Vicente Blasco Ibáñez a nutrit aceeaşi ambiţie balzaciană care, în literatura română, a alimentat şi opera lui Cezar Petrescu, aceea de a scrie o istorie a epocii, în monografii ale diverselor medii.

Desigur că materia vie a unei cărţi refuză etichetarea strictă, totuşi, considerînd importanţa pe care o au în romane anumite probleme, s-a ajuns la o compartimentare destul de judicioasă.

Debutul ca scriitor îl constituie romanele şi povestirile valenciene, dedicate pămîntului natal. Pline de culoare, nuanţă, amănunt, acestea constituie într-adevăr monografia romanescă a cîmpiei Valenciene. Scriitorul îl dublează pe Sorolla, pictînd cu mijloacele romancierului peisajul valencian. Din acest ciclu fac parte volumul de *Povestiri valenciene*, 1893 urmat de *Arroz y tartana (Orez şi tartană[1])*, 1894, *Flor de Mayo (Floare de Mai)*, 1895, *La condenada y otros cuentos (Condamnata şi alte povestiri)*, 1896, *La Barraca (Casa blestemată)*, 1898, *Entre naranjos (Printre portocali)*, 1900, *Sónnica la Cortezana (Curtezana Sónnica)*, 1901, *Cañas y barro (Trestii şi noroi)*, 1902.

În general acest prim ciclu are pe lîngă pregnanta coloratură socială şi valoare costumbristă de ilustrare a vieţii valenciene de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea.

Romanele din ciclul valencian sînt scrise în zgomotul şi agitaţia ziarului, scriitorul întrerupîndu-se la tot pasul spre a da

[1] Ambarcaţiune pescărească cu pînze.

dispoziții și informații. Romanele *Floare de Mai*, *Casa blestemată*, *Curtezana Sónnica* și *Printre portocali* apar, la început, în foileton de ziar. Trăind o perioadă de mare sărăcie, scrie în condiții grele, de la o zi la alta, numai atît cît să acopere coloanele ziarului.

Printre portocali este romanul dragostei învinse de aspirațiile către o viață parlamentară. Cariera politică zdrobește dragostea și, prin asta, zdrobește însăși viața. In *Trestii și noroi* procesul dezumanizării provocat de motive sociale e dus mai departe. Eroina, ca să-și mențină starea socială la care ajunsese (stăpînea o cîrciumă) nu se dă în lături nici de la pruncucidere.

De la școala naturalistă învață să se documenteze și pregătirile pe care le face în vederea elaborării romanului *Curtezana Sónnica* demonstrează acest lucru. Se percepe acum la fostul student, atît de indiferent față de cursurile universitare, o mare sete de cunoaștere. Viața îl interesează sub toate aspectele, atît cea de fiecare zi, pe care o poate cerceta cu propriii lui ochi, cît și cea abstractizată în tratate sau cea condensată în cărțile de istorie. Deoarece acțiunea romanului se desfășoară într-un trecut îndepărtat, scriitorul, pentru fidelitate față de adevărul istoric, face vaste și monotone studii, reînvățînd latinește spre a putea citi operele antice care se refereau la eroica rezistență și la distrugerea cetății Sagunto.

Romanul nu este inspirat de *Salambó* al lui Flaubert, așa cum au considerat unii critici, ci își are rădăcinile în opera scriitorului latin Silvio Italico.

In același an în care apar *Povestirile valenciene* se îmbarcă la Valencia pentru un pelerinaj la Roma 18.000 de spanioli. Evenimentul produce o adîncă tulburare în rîndurile populației

ce nu vede cu simpatie această pompă catolică. Manifestația de protest e organizată de Vicente Blasco Ibáñez care va fi arestat la Sabadell[1] unde fusese trimis de Pi y Margall în calitate de candidat la deputăție. Trecînd pe străzile Barcelonei, încadrat de jandarmi, scriitorul e luat drept un anarhist francez, mai cu seamă că, înainte cu o săptămînă se aruncase o bombă la Teatru. *„M-au bătut cu pietre în chip înverșunat"* spune Vicente Blasco Ibáñez, obișnuit să trăiască evenimente foarte contradictorii. Curînd însă este eliberat pentru a participa la alegeri.

Mai tîrziu, e nevoit să fugă din Valencia, deoarece, politician incorigibil, participase la o manifestație împotriva războiului pe care Spania îl ducea în colonii. Ajungîndu-se la o ciocnire cu forța publică și urmărit de autorități ca presupusul autor al incidentului, se ascunde așteptînd să se îmbarce în secret pentru Italia.

În timpul celor cîteva zile cît stă ascuns scrie o povestire *Venganza moruna (Răzbunare maură)*, care va constitui nucleul viitorului roman *Casa blestemată*.

Deghizat ca marinar, fuge în Italia îmbarcat pe un vas cu pînze.

Publicarea cărților de călătorie *En el país del Arte (In țara artei)*, *Cuatro meses en Italia (Patru luni în Italia)* precum și ziarul *El Pueblo* unde-și publicase unele opere în foileton, îi fac oarecare popularitate și în afara Valenciei.

Odată spiritele potolite se întoarce în țară, dar este eroul unei întîmplări nenorocite. Cineva trage fără rost într-un jandarm din „Guardia civil" și, deși nu are nici un amestec în acțiune, Vicente Blasco Ibáñez e dus din nou la închisoare,

[1] Localitate situată la 21 km de Barcelona.

deoarece, după părerea unui general, „nici o frunză nu se mişca în Valencia" fără ca romancierul să ordone. E trimis în faţa unui extrem de sever Consiliu de război care cere pentru acuzat o pedeapsă la 14 ani închisoare. Pedeapsa se reduce la 4 ani din care execută doar 14 luni. Pentru a-l aduce pe calea înţelepciunii, se încearcă intimidarea revoluţionarului — sentinţa i se citeşte între baionete la miezul nopţii, în curtea cazărmii, la lumina unui felinar.

Zilele de închisoare sînt sinistre. Într-un spaţiu destinat unui număr de trei sute de deţinuţi, erau îngrămădiţi peste o mie. Aproape că îşi pierde numele devenind un simplu număr. E tuns la piele şi uniforma de rigoare îi dă fizionomia unui puşcăriaş. Totuşi, o parte din recluziune o petrece, prin favoarea administratorului, într-un loc... mai agreabil, şi anume, la infirmerie unde, printre cadavre şi tuberculoşi, scrie *El despertar de Buda (Trezirea lui Buda)*. Puşcăriaşii îl tratează cu respect. După propria-i mărturisire ajută unui condamnat la moarte să evadeze.

Curînd este reales deputat al republicanilor. Eliberat, participă intens la viaţa politică (creează partidul Blaschist — o fracţiune a partidului republican).

Mereu curios şi hoinar, face un voiaj în Orient echivalentul literar constituindu-l volumul *Oriente (Orient)*.

Scriitor realist, Vicente Blasco Ibáñez abordează în romanele de *revoltă* sau *sociale*, după cum singur le clasifică, aspecte atît de des întîlnite — mizeria, foamea, promiscuitatea.

La Catedral (Catedrala, 1903) este romanul care, poate, evidenţiază cel mai bine erorile ideologice ale autorului. Deşi lucrat cu mijloacele celui mai stringent realism, romanul conduce la concluzii absolut greşite prin felul în care scriitorul pune

problema revoluţiei. Anarhistul Gabriel (în intenţia creatorului lui, un revoluţionar înaintat, aducător de lumină), după o viaţă de lupte şi peregrinări se retrage la fratele său care lucra şi locuia la o catedrală. Gabriel îşi evocă amintirile în faţa mărunţilor slujbaşi ce trăiau în umbra catedralei, îndeplinind tot felul de oficii, de la întreţinerea podoabelor pînă la măturat. Ideile scapără, aprind minţile, hotărăsc la acţiune, dar înţelegerea e spinoasă şi calea între ce spune Gabriel şi ce pricep ceilalţi, e tare lungă. Rezultatul acestei „educaţii ideologice" e deplorabil. Slujbaşii, aparent cu complicitatea lui Gabriel, convinşi că ceea ce fac e plin de justeţe, jefuiesc catedrala, iar eroul moare cu amărăciunea de a nu fi fost înţeles. Concluzia este aceea că învăţăturile revoluţionare nu pot fi date pe mîna oricui.

În *El Intruso (Intrusul*, 1904) autorul nu mai falsifică datele problemei. Dimpotrivă, cu o rară ştiinţă a subtilităţii, descrie intoxicarea sufletului omenesc prin opera iezuitismului rafinat, iar concluziile drepte sînt spuse răspicat. Iezuitismul nu e decît un intrus în viaţa oamenilor pe care-i domină în scopurile cele mai terestre, pentru a se folosi de bunurile lor materiale. Ţintind curajos această plagă a vieţii spaniole, Vicente Blasco Ibáñez face o operă de asanare socială. Alături de *Casa blestemată, Intrusul* este unul din cele mai valoroase romane ale scriitorului.

În 1905 apar *La Horda (Hoarda)* şi *La Bodega (Crama)*, amîndouă cu o pregnantă tematică socială. Îngustimea ideologică se percepe şi aci, deoarece conflictul se soluţionează prin emigrarea eroilor în America de Sud *(Crama)*.

În *Hoarda*, Vicente Blasco Ibáñez tratează problema condiţiei intelectualului spaniol. Isidro Maltrana, intelectual prove-

mit dintre muncitori, dezrădăcinat din cîmpul strămoşilor lui, foarte capabil dar lipsit de perseverenţa necesară străbaterii deşertului social, este un înfrînt. Confuzia stăpîneşte creierul lui aburit de foame şi nu vede în cei ce se răscoală decît o „hoardă". Pentru fiul lui doreşte un loc în mijlocul celor bogaţi, perspectiva şi conştiinţa clasei lipsind cu desăvîrşire acestui om de carte. În multe locuri identificarea dintre erou şi autor este evidentă, astfel că reproşurile pe care le putem adresa lui Maltrana se cuvin în parte însuşi creatorului său.

Opera lui Vicente Blasco Ibáñez cuprinde şi romane psihologice din care cel mai cunoscut e *Sangre y arena (Sînge şi nisip*, 1908). Tot din această categorie fac parte şi *La maja desnuda (Femeia goală*, 1906), *Los muertos mandan (Morţii poruncesc*, 1909), *Luna Benamor (Luna Benamor*, 1909), *Cuentos (Povestiri*, 1909), *Bocetos y apuntes (Schiţe şi însemnări*, 1909).

Călătoria pe care o făcuse în insulele Mallorca şi Ibíza îşi are recolta sa artistică, inspirînd romanul *Morţii poruncesc*. Mereu atent la viaţa din jurul său, scriitorul cercetează şi recreează în planul operei obiceiurile şi tradiţiile acestui popor de marinari şi agricultori, aflat de 1500 de ani într-o luptă neîncetată cu toţi piraţii din Mediterana.

Romanul *Sînge şi nisip* s-a bucurat de un mare succes datorită descrierii pitoreşti a vieţii toreadorilor şi culiselor tauromachiei. Marele succes al cărţii a dus la ecranizarea ei, eroul principal fiind interpretat de Rudolf Valentino.

Acest roman reprezintă un moment important în opera lui Vicente Blasco Ibáñez deoarece cuprinde protestul împotriva unui obicei crud şi violent care, în nici un chip nu se poate armoniza cu conceptul de civilizaţie modernă. Un „sport" care

cere sacrificii omeneşti, care cultivă în popor sentimente primitive şi sălbatice nu poate fi acceptat.

În 1909 războiul imperialist dus de Spania în Maroc nemulţumeşte poporul care, protestînd, este crunt reprimat la Barcelona în faimoasa săptămînă din iulie, cunoscută în istorie ca „săptămîna sîngeroasă".

Partidul republican nu ia poziţie netă împotriva represiunii ceea ce îl dezamăgeşte profund pe Vicente Blasco Ibáñez care avusese mare încredere în partidul său. Între 1908—1914 nu mai scrie nimic, căzînd, după cum singur spune, într-o „catalepsie literară". Viaţa între graniţele Spaniei i se pare acum greu de suportat şi pleacă spre Lumea Nouă. Faima care-l precede oriunde, darul de vorbitor, farmecul personal, îi netezesc drumul în acest nou continent.

La Buenos Aires, în faţa aceluiaşi public care îi ascultase pe James[1], Clemenceau, Ferrero[2], A. France, Ibáñez ţine conferinţe despre arta şi literatura spaniolă. Succesul e deplin, entuziasmul general şi romancierul devine de la început idolul mulţimii. Guvernul argentinian sprijină cu generozitate propunerea scriitorului de a înfiinţa pe Río Negro colonia „Cervantes". Această încercare pornită din cele mai bune intenţii, dar bazată pe idei utopice, eşuează, ca de altfel şi *„Nueva Valencia"* cealaltă colonie iniţiată de Vicente Blasco Ibáñez în provincia Corrientes, tot în Argentina.

---

[1] *Henry James* (1843—1918), scriitor american, naturalist la început; va cultiva, apoi, nuvela psihologică.

[2] *Guglielmo Ferrero* (1871—1942), sociolog şi istoric italian, profesor la Roma şi Geneva. Împreună cu Lombroso scrie *Femeia delicventă*, 1893. Prin metoda analogiei cu istoria contemporană, vrea să lumineze problemele obscure ale istoriei antice. Scrie *Mărirea şi decadenţa Romei*, 1902—1907. Mult mai popular în străinătate decît în Italia.

Aceste experimente sociale, chiar dacă nu i-au dat satisfacția unei reușite, i-au îmbogățit enorm orizontul, sensibilitatea, experiența, oferindu-i totodată prilejul de a trăi o viață simplă de conchistador primitiv sau — cum spune el, de „cow-boys, ca cei de la cinematograf".

Opera lui Vicente Blasco Ibáñez cuprinde și proză scurtă — ca de ex. volumele: *El préstamo de la difunta y otros cuentos (Împrumutul răposatei și alte povestiri,* 1921), *Novelas de la Costa Azul (Nuvele de pe Coasta de Azur,* 1927), *Novelas de amor y de muerte (Nuvele de dragoste și de moarte,* 1928). Dintre acestea trebuie menționate povestirile *El parásito del tren (Parazitul din tren)* și *Dimoni.* Eroul din *Parazitul din tren* este un om sărman, silit să lucreze la mare depărtare de casa lui. La început, ca să-și vadă copiii și nevasta și neavînd bani să-și plătească o călătorie cu trenul, face drumul pe jos. Apoi, drumul fiind prea lung iar timpul prea puțin, se hotărăște să meargă clandestin cu trenul, înfruntînd riscul morții, deoarece trebuia să sară din vagon ori de cîte ori apărea controlorul. După cum se temuse că se va întîmpla, în cele din urmă își găsește sfîrșitul nedrept sub roți.

Vicente Blasco Ibáñez începe seria de *romane americane despre emigrație* cu *Los Argonautas (Argonauții, 1914)* și o continuă în 1922 cu romanul *La Tierra de todos (Pămîntul tuturor).* Deziluzia suferită în ceea ce privește posibilitățile ideale ale noului continent, precum și eșecul propriilor experiențe îl determină pe autor să amîne mereu dezvoltarea proiectatei monografii, în romane, a Americii Latine.

Pămîntul tuturor, romanul american al colonizării, vorbește despre viața grea și obstacolele pe care le întîmpină emigranții. Tonul sceptic al romanului corespunde realităților

vieții coloniștilor americani. Autorul desfășoară în fața cititorului harta suferințelor umane, cu golfurile ei amăgitoare, cu acel Cap al Bunei Speranțe mereu de neatins. Idealurile, pe măsură ce timpul trece, devin doar niște scoici argintii pe țărmurile trecutului.

Evenimentul primului război mondial Ibáñez îl trăiește la Paris. Aci scrie ciclul romanelor de război din care se detașează *Los quatro jinetes del apocalipsis (Cei patru cavaleri ai apocalipsului, 1916).* Pampele nesfîrșite ale Argentinei de unde autorul se reîntorsese de curînd, aduc o notă de exotic romantic în desfășurarea cărții. Totodată însă, Parisul asediat, bulevardele cutremurate de bombe, răniții inundînd gările, neliniștea, somnul întrerupt, dar mai ales ororile frontului, sînt armătura de fier a romanului.

De altfel, Vicente Blasco Ibáñez scrie în timp ce trupele germane se aflau la cîteva zeci de km de Paris, la mai puțin de o oră cu mașina.

Peste cîțiva ani, romanul va fi ecranizat într-o versiune extrem de costisitoare, cu Rudolf Valentino în rolul principal.

Mereu dornic de nou, mai schimbă din cînd în cînd Parisul cu Nisa — *„să se încălzească"*, cu Cap Ferrat — acolo e singurul pasager al hotelului, cu Monte Carlo unde întîlnește o lume aparte trăind încătușată în egoismul său, ignorînd total războiul. Această lume îi inspiră romanul *Los enemigos de la mujer (Dușmanii femeii,* 1919) cu personagii luate din realitate, roman aparținînd ciclului de război ca și *Mare Nostrum* (1918).

Scriitorul e un asiduu colaborator al ziarelor din Europa și America, scrie enorm, face traduceri. În noua sa călătorie în Mexic și S.U.A. în 1920, se orientează mai mult spre presă

colaborînd la *New-York Times* și *Chicago Tribune* cu articole unanim apreciate. Unele din ele sînt reproduse în ziarele regionale din S.U.A. iar un editor întreprinzător din New-York le publică într-un volum sub titlul *El militarismo mejicano (Militarismul mexican).*

Universitatea „George Washington" îi acordă titlul de *Doctor Honoris Causa.*

Dar nu numai presa îl solicită ci și cinematograful. În 1921 o Casă americană de filme îi cere un scenariu și romancierul, cucerit de idee, începe să scrie. Rezultatul nu e un scenariu ci romanul de aventuri care niciodată nu va deveni film *El paraiso de las mujeres (Paradisul femeilor,* 1922). Faptul nu surprinde deoarece romancierul credea că cea de a 7-a artă este roman și nu teatru. *La reina Calafia (Regina Calafia,* 1923) și *El fantasma de las alas de oro (Năluca cu aripi de aur,* 1930) sînt tot romane de aventuri.

Preocupat și de trecutul istoric scrie romane de exaltare a istoriei Spaniei. *El papa del mar (Papa al mării,* 1925), *A los pies de Venus (La picioarele lui Venus,* 1926), *En busca del gran Kan (În căutarea marelui han,* 1928), *El caballero de la Virgen (Cavalerul fecioarei,* 1929).

Zilele de mizerie nu mai sînt pentru scriitor decît amintirile unei tinereți pline de neastîmpăr și neprevăzut. Solicitat de edituri, de studiouri cinematografice, de presă (i se plătește cu 1 000 de dolari articolul) devine milionar, stăpîn pe vile și palate. Cutreieră coastele mărilor cu iahtul său sau străbate oceanele cu cele mai moderne vase, adevărate orașe plutitoare.

Vremurile noi cu zguduirile lor nu sînt înțelese pe deplin de Vicente Blasco Ibáñez. Dictatura proletariatului îl sperie ca pe atîția alți intelectuali, manifestîndu-și poziția reținută față de

evenimente în povestirile *El viejo del paseo de los ingleses (Bătrînul de pe promenada engleză,* 1927) *și La devoradora (Devoratoarea,* 1928).

Anii trecutei tinereți iau cu ei avîntul revoluționar al lui Vicente Blasco Ibáñez și, la maturitate, îl găsim limitîndu-se doar să apere o „democrație pentru toți", ceea ce explică entuziasmul său pentru S.U.A.

Radicalismul politic se diluează, se transformă într-o atitudine contradictorie : buna credință, atașamentul față de cei obidiți, rămîn coordonate permanente ale vieții și scrisului său, dar totodată se oprește la jumătatea drumului, neputînd sau neîndrăznind să indice și alte soluții afară de democrația generală.

Trăiește la Menton în Franța dar sufletește e totdeauna în Spania. Lovitura de stat din 1923 a generalului Primo de Rivera care declara că vrea să pună capăt comunismului, îl face să scrie un vibrant manifest adresat poporului spaniol. Manifestul *Alfonso XIII* care a circulat clandestin în toată țara, era o energică acuzație, o demascare a obiectivelor reale ale acestei lovituri — și anume reinstaurarea monarhiei. În energia lui protestatară vede salvarea doar într-o republică democrată care să asigure pacea socială înlăuntrul limitelor burgheze.

În plină glorie, mai bogat decît bogații, admirat de toată lumea, Vicente Blasco Ibáñez trăiește scriind și călătorind. Minunata grădină de la Menton îi oferă clipe unice și numai permanenta sete de cunoaștere îl determină s-o schimbe din cînd în cînd cu peisagii marine sau exotice. Nehotărîndu-se încă s-o ducă la capăt, amînă mereu monografia colonizării Americii. Zeci de proiecte care nu-și așteaptă decît rîndul ca să fie scrise, îi străbat imaginația, dar moartea îl surprinde în plină putere

creatoare. Moare la 6 ianuarie 1928 în vila sa Fontana Rosa de la Menton. Peste trei săptămîni ar fi împlinit 61 de ani.

*

Romanul *Casa blestemată* cuprinde povestirea a două vieți care, deși se desfășoară în momente separate, se contopesc prin semnificație.

Strădania și eșecul lui Barret e un prim moment ce pregătește cea de a doua parte — centrală — a romanului.

Cu ani în urmă, *huerta* fusese însîngerată de o cumplită răzbunare. Don Salvador, proprietarul unei părți din cîmpie, fusese ucis de Barret. De multe generații Barreții munceau pămîntul care nu le aparținea, împărțind cu proprietarul rodul trudei lor. Dar Don Salvador, lacom și avar, un Gobsec spaniol, cere mereu mai mult ruinîndu-l pe Barret.

„Zbuciumul acesta, mereu zadarnic, pentru a-și plăti datoria, trezi pînă la urmă în el un fel de spirit de revoltă, stîrnind în mintea-i greoaie vagi și tulburi gînduri despre dreptate. De ce nu erau ale lui ogoarele?“

Într-o învolburare de conștiință, Barret, cu o înfricoșătoare sete de distrugere, la lumina lunii, își prăpădește ogorul, taie, smulge, scormone, calcă totul în picioare cu furia celui disperat, apoi îl ucide pe Don Salvador.

Întreaga *huertă* e cutremurată că unul dintre ai ei fi răzbunase sacrificîndu-se. Sfîrșitul nu poate fi decît unul — Barret moare în închisoare, iar familia lui se risipește pe căile cele mai păcătoase.

Întîmplarea aceasta s-a întipărit în conștiința huertanilor cu puterea unui destin. Casa părăsită a Barreților era parcă simbolul răzbunării tuturor împotriva celor ce-i jefuiau avînd de partea lor

legea. Paragina aceasta se înălța ca o amenințare și trebuia să amintească necontenit *huertanilor* și stăpînilor că acolo s-au tăiat cîndva nodurile vieții.

În paragina Barreților pătrunde însă o căruță încărcată cu lucruri răpănoase *„mirosind a foame și a mizerie“*. E Batiste cu ai lui, gonit de sărăcie din toate locurile unde încercase să se așeze. Din acest moment începe încrîncenarea tăcută și teribilă a tuturor împotriva unuia singur și a unuia împotriva tuturor.

Localnicii confuzi nu văd în Batiste unul de-ai lor, ci numai un intrus. De fapt, aci e toată drama — oameni cu destine gemene nu găsesc calea comunicării. Se dușmănesc pe viață și pe moarte, fără altă pricină decît cea a orbirii lor.

Desfășurarea romanului e clasică, fără inovații de construcție, fără originalități stilistice. Întîmplările se scurg încet ca apa pe canalurile huertei. Din cînd în cînd, zăgazurile se ridică și ogorul narațiunii se înviorează. Lupta atît de inegală dintre cele două părți, ura inconștientă a huertanilor și răbdarea lui Batiste devin motorul acțiunii.

Din primul moment în jurul casei părăginite acum a lui Batiste se ridică un zid compact de ură. De la a ocoli pămîntul acestuia, de la a nu-i da bună ziua, pînă la încercarea de a-l ucide și pînă la incendiu, e o cale pe care huertanii o străbat cu încăpățînare. Omul se simte stingher, pentru că un salut al vecinului e o hrană a sufletului de care ai nevoie în fiecare dimineață. Cu toate astea, Batiste și ai lui încep să lupte împotriva pămîntului robit de bălării și vipere, împotriva paraginei. Casa ce-și ținea acoperișul pe nălucile unor grinzi se schimbă dintr-odată, și nimic nu mai amintește de dărăpănare.

Din senin, Batiste e chemat la judecată în fața Tribunalului apelor de către Pimentó, cel ce răspundea de irigarea cîmpiei,

scandalagiul *huertei* ce nu justifica cu nimic autoritatea de care se bucura.

Acum apare Spania tradițională în toată împietrirea ei seculară. La Poarta Apostolilor de la Catedrala din Valencia, după un obicei vechi de veacuri, în fiecare săptămînă se împărțea dreptatea apei. Acolo se întîlneau cei 7 juzi cu puteri absolute în justiția acvatică. Piatra sculptată s-a tocit de vreme, figurile sînt doar bănuite urme a ceea ce au fost iar pe undeva pe aproape se aude trecînd tramvaiul, un semn fără putere al civilizației moderne. În fața Catedralei se strîng țăranii la fel ca acum cinci veacuri, și tot ca acum cinci veacuri judecătorul indică cu piciorul pe cel ce trebuie să vorbească. Sentința Tribunalului Apelor a rămas dintotdeauna mai puternică decît o lege, dovedind o Spanie cu rădăcinile adînc contorsionate în trecut. Veacurile parcă n-au nici o putere asupra acestor oameni care, ca și piatra, nu se mișcă din obiceiurile lor.

Batiste e pedepsit aspru pentru un fapt pe care nu-l săvîrșise. Recolta lui arsă de sete nu va mai primi apă vreme îndelungată. Pămîntul pentru Batiste e o ființă, e legat de el ca de unul din copii. Personificarea nu e de natură lirică ci practică și de aceea Batiste, disperat, ridică stăvilarul și dă „să bea" pămîntului fără nici un fel de învoire. Pimentó înțelegînd încordarea dușmanului și temîndu-se de ea, se face a nu vedea încălcarea.

Ura *huertei* se strînge ca un cerc de foc în jurul familiei lui Batiste.

Micuțul Pasqualet, într-o încăierare cu copiii dușmanilor, cade într-un canal și după o boală scurtă, moare. Deodată *huerta* se potolește. Moartea micului Pasqualet îi confruntă pentru o clipă cu absolutul. Casa în care pînă atunci nu călcase picior de străin, devine dintr-odată neîncăpătoare. Sfaturi și bocete, îngrijiri mamei, îmbărbătări tatălui. *Albaet* a fost pentru o zi un mic Mesia care prin sacrificiu a adus între oameni bună învoire. Dar, cu primul prilej ura izbucnește mai crudă, mai nestăpînită.

Adus la disperare, Batiste și-ar dori moartea dar aceasta este un lux neîngăduit oricui. Cu răbdare de vînător care stă la pîndă pînă-și înșfacă prada, *huerta* îl lasă pe Batiste să-și culeagă recolta, pentru ca răzbunarea să fie mai diabolică. Pimentó încearcă să-și ucidă dușmanul noaptea, pe la spate, dar Batiste, apărîndu-se, îl rănește mortal. În aceeași noapte un incendiu cuprinde casa blestemată. Focul pus cu vrășmășie la cele patru colțuri, mistuia recolta strînsă bob cu bob, chinuia animalele închise în grajduri, uluia oamenii de spaimă. Împietrirea deznădejdii era tot ce-i mai rămăsese lui Batiste. *„Erau mai singuri decît în mijlocul unui deșert ; pustiul dușmăniei era de o mie de ori mai rău decît acela al naturii".*

Încă de la începutul romanului, cu o știință a dozării, Vicente Blasco Ibáñez adaugă sugestii și aluzii cu fiecare descriere, plăsmuind o atmosferă a așteptărilor. Cititorul înaintează în roman cu sentimentul că trebuie să se petreacă ceva care să elibereze aglomerarea aceasta de neliniști.

Cuvîntul cu care Ibáñez înfățișează *huerta* valenciană are culoare, parfum și profunzimi de orgă. Cîmpia e măreață și aspră iar oamenii ei dîrzi, neștiutori, încăpățînați în ură și inventivi pînă la aberație în rămășaguri. Aci prostia omenească, ignoranța, confuzia ajung să devasteze sufletele și existențele.

Țăranul din *huertă*, supus de veacuri aservirii, se conduce după o tradiție strîmtă. Nu are conștiința unei colectivități ce depășește limitele satului său.

A rămas într-o împietrire spirituală ca între zidurile unei cetăţi.

Acţiunea merge într-un crescendo permanent. De la aşezarea intrusului Batiste pe cîmpurile în paragină ale răposatului şi pînă la izgonirea prin incendiu, toate acţiunile se concentrează şi se completează — ca o orchestră în jurul instrumentului solist, în jurul urii.

Huerta are legile ei pe care indivizii nu le calcă. Precum Tribunalul Apelor îşi desfăşoară judecăţile de secole în aer liber, tot aşa şi *huertanii* au tradiţiile lor pe care le respectă. O încăierare are dezlegarea ei tardivă, cînd, noaptea printre canaluri, cineva primeşte din senin un glonţ în spate. *Huerta* îşi face dreptate singură urmînd nişte legi barbare, uneori profund nedrepte, prin care excesul de bărbăţie devine laşitate, iar răzbunarea îşi pierde sensul ei iniţial de justiţie.

La Vicente Blasco Ibáñez, crezul şcolii naturaliste se simte în unele romane mai mult, în altele mai puţin. În *Trestii şi noroi*, de exemplu, descrierile naturaliste sînt frecvente, de altfel, manieră bine folosită de autor spre a înfăţişa prin mizeria fizică, mizeria morală a unor personaje. În *Casa blestemată* echilibrul creaţiei e mult mai stabil, iar descrierile sugestive, fără a depăşi limitele decenţei artistice. Cu fineţe de psiholog scriitorul urmăreşte reacţiile eroilor săi, le înfăţişează minuţios, le accentuează atîta cît trebuie.

Mentalitatea mulţimii e bine înfăţişată în atitudinea ei faţă de Pimentó. Majoritatea ţăranilor îl dispreţuiesc pentru că este beţiv, leneş, fanfaron. Cu toate acestea, cînd stă zile întregi în cîrciumă ţinîndu-şi acele monstruoase rămăşaguri, alarmînd satul cu năzbîtiile lui incredibile, oamenii vin să-l admire.

Vicente Blasco Ibáñez e profund obiectiv în atitudinea sa faţă de eroi. Nu-i condamnă pe huertani, pentru că, la drept vorbind, aceştia nu au decît ura ignoranţei. Sînt nişte biete fiinţe lovindu-se în întuneric de propriile lor conştiinţe pe care nu le recunosc.

De altfel, prin cuvintele lui Don Joaquín, se exprimă autorul: *„Credeţi-mă pe mine care-i cunosc: în fond sînt oameni buni. Foarte grosolani, asta da, în stare de cele mai grozave sălbăticii, dar cu o inimă care se moaie în faţa nenorocirii şi îi face să-şi ascundă ghiarele... Bieţii oameni! Ce vină au ei dacă s-au născut pentru a trăi ca animalele şi nu-i scoate nimeni din starea aceasta?"*

În afară de acel Gobsec spaniol — Don Salvador —, romancierul realizează cîteva portrete care se reţin.

Moş Tomba, păstorul aproape orb care nu are altă bucurie decît să-şi povestească isprăvile din tinereţe, luptele cu francezii. Retorica lui războinică e plină de sfaturi spre folosul celor tineri. Moş Tomba, un personaj de esenţă tare, *„bărbat aprig, cu inima aspră, călit într-un război fără cruţare"*, ar putea fi socotit ca un reflex tîrziu al eroilor romanelor cavalereşti.

Don Joaquín, apostol mizer al învăţămîntului, cu mîinile aspre de munca în grădină, care era, uneori, unica sursă de hrană e o figură de neuitat. Politeţea ilariantă cu care-şi tratează elevii desculţi e o manifestare a dorinţei de a evada într-o lume a şcolii ideale. Adresîndu-li-se cu *„domnule"* şi cu *„dumneavoastră"*, se poate imagina profesor într-un „colegiu" nu în acel *„ţarc al înţelepciunii"*.

De altfel umorul este modalitatea pe care nu odată o foloseşte Vicente Blasco Ibáñez în vederea menţinerii unui echilibru. Pe de o parte mizeria umană pînă la limita suportabilităţii, iar

pe de alta, o înseninare uşoară pentru a putea trece mai departe. Un bărbierit în aer liber, sub platani, e parcă replica la şedinţele Tribunalului Apelor.

Formula scrisului lui Ibáñez este complexă şi destul de greu de definit. Realist şi naturalist în acelaşi timp folosind cu remarcabilă îndemînare ambele metode, îmbinîndu-le într-un chip propriu, scoţînd din amîndouă efecte de sunet şi culoare, dă uneori creaţii deosebite. S-a spus cu dreptate despre romanul *Printre portocali* că răspîndeşte miresmele livezilor de naramză. Autorul se dovedeşte poet cînd evocă întinsele grădini ale Valenciei, ironist subtil în faţa iezuitismului, înflăcărat patriot în romanele istorice.

O arie tematică atît de întinsă necesită o mare varietate de procedee, iar Vicente Blasco Ibáñez găseşte totdeauna în ansamblul său stilistic instrumentul cel mai potrivit.

Desfăşurarea acţiunii are cîte odată virtuţi de montaj cinematografic, abrupt şi sugestiv, punîndu-se accentul pe momentul dramatic. De altfel, ca fin plăsmuitor de atmosferă, dozează efectele, luminează unele aspecte, insistă asupra acumulării de impresii pentru a pregăti întîmplarea dramatică.

Dialogul face din unele romane ale sale (*Catedrala*) adevărate piese de teatru iar portretul este unul din mijloacele cele mai folosite pentru a revela psihologia personajului. Don Salvador e un erou de neuitat cu basmaua decolorată în jurul gîtului şi cu mîinile în veşnică crispare apucînd parcă ceva din aer. Omul e văzut în turnul individualităţii sale dar şi în mulţime, surprins ca un element dizolvat într-un puhoi. Procesiunile în care mulţimea apare ca un monstru cu o mie de capete, hoarda răsculată ce nu-şi cunoaşte încă drumul, stăpînită de confuzie şi

instinct, rămîn momente memorabile ale prozei lui Blasco Ibáñez.

Grotescul şi diafanul sînt fire de ţesătură în aceeaşi pînză iar generozitatea şi incisivul fac casă bună în scrisul lui. Cuvîntul are maleabilităţi şi nuanţe, o caracterizare putînd fi un mic poem într-o frază. O raţă cu gîtul ca un şarpe e o corabie de fildeş, cu fantastică proră, o mănuşă veche are culoarea aripei de muscă iar lucrurile oamenilor săraci miros a foame. De altfel, Dolores Ibarruri remarca referindu-se la grozăviile comise de franchişti că *„ar fi necesar pentru a le descrie penelul lui Goya şi pana lui Vicente Blasco Ibáñez“*. Aprecierea e suficientă pentru a sugera măiestria lui.

*

Deşi nu-i plăcea să „converseze“ cu publicul prin prefeţe, manifeste literare sau cărţi de estetică pentru a arăta care-i sînt inovaţiile şi crezul artistic, totuşi, prin scrisori îşi exprimă unele puncte de vedere asupra literaturii, scrisului şi scriitorilor.

Are statornică admiraţie literară pentru Zola şi Balzac despre care spunea *„nu-l admir, îl ador“* (încăperile locuinţei sale de la Paris aveau mai toate cîte un portret sau un bust al autorului Iluziilor pierdute).

De asemenea, îl preţuieşte mult pe prietenul său, Panait Istrati şi pentru că nu are timp să scrie o prefaţă la *Chira-Chiralina* îl anunţă pe editor : *„Oricum, fie chiar în forma unei simple scrisori, nu vreau să las să treacă ocazia de a face cunoscută simpatia admirativă pe care o am pentru Panait Istrati. E un boem inspirat şi genial din aceeaşi familie cu Gorki şi Jack London. Un vagabond neliniştit care a colindat lumea pentru a-şi potoli setea de cunoaştere. Episoadele în care apar acei «bandidos*

generosos» (haiduci) eroici împărțitori ai dreptății, amintesc de romance-le *noastre populare.*"

Ibáñez e prețuit și aclamat pretutindeni. Ediții complete ale operei lui s-au tipărit pînă și în Japonia. Multe din cărțile sale au inspirat filme.

Firesc deci ca multe din romanele sale să fie traduse și la noi bucurîndu-se de mare succes. Numele lui are rezonanță mai ales pentru cei ce au fost tineri prin anii 1920—1930 cînd au apărut traduse în ediții succesive, uneori de la un an la altul, cele mai importante romane. *La Barraca* a apărut în două ediții sub titlul *Coliba blestemată* în traducerea lui V. Demetrius ; *Entre naranjos* are doi traducători și trei ediții : *Printre portocali* în tălmăcirea lui G. B. Rareș, apoi *În pădurea de portocali* și *Don Rafael* (după numele eroului principal) tradus de V. Demetrius. Tot V. Demetrius face cunoscut publicului românesc romanul *Cañas y barro* sub titlul mai liber *O tragedie de pomină* și *Flor de Mayo (Floare de mai)* amîndouă în ediții duble.

Romanul *La Horda* interesa pături mai largi prin tematica sa socială și, de aceea, traducătorii specifică pe pagina de titlu conținutul, de exemplu *Oarda, Roman* din viața proletarilor din jurul Madridului, tradus de Dr. George A. Dumitrescu ; *Urgisiții vieții — La Horda, Roman social* tradus de G. B. Rareș sau *Flămînzii — La Horda — roman spaniol* în tălmăcirea lui V. Demetrius.

Mai apar apoi, în afară de *Mare Nostrum* (A. Dumitrescu și C. Buchholtzer), *Cei patru cavaleri ai Apocalipsului* (tradus de G. B. Rareș) și de *Călătoria unui romancier în jurul lumii* de H. Sanielevici), o serie de scurte povestiri : *Împrumutul răposatei, Turbarea, Un soț celebru, Regele preriilor* etc. Fără a

discuta calitatea traducerilor, trebuie menționat faptul că numărul destul de mare al acestora arată prețuirea de care s-a bucurat romancierul spaniol și în România.

★

Încercînd în încheiere cîteva concluzii pe marginea creației lui Ibáñez, trebuie să arătăm că romancierul nu-și concentrează opera în jurul unei idei majore, de aceea numărul imens de romane și povestiri pe care le-a scris au împreună aspectul unui mozaic în care esențialul se pierde, se combină cu alte elemente, se răspîndește în cercuri din ce în ce mai vagi. Cele cîteva romane foarte bune în care echilibrul ideii și construcției arată o mînă de maestru, se risipesc în pădurea aceasta deseori confuză. Poate și acesta este unul din motivele pentru care critica literară spaniolă l-a minimalizat. Dacă ar fi scris numai cîteva romane, ca de ex. *Casa blestemată, Intrusul, Printre portocali* la care s-ar putea adăuga unele povestiri, profilul lui artistic ar fi fost mult mai limpede. Așa, fața creației sale e brăzdată de nenumărate riduri care o alterează.

Scria mult și cu o febrilitate extraordinară. Își compunea romanul în minte, apoi nevoia de a-l scrie devenea imperioasă. Romanul nescris îl intoxica, îi anula orice altă preocupare, pînă în momentul în care îl așeza pe hîrtie. *„Scriu cartea într-un timp în care un altul ar copia-o"* spune el într-o scrisoare. E deci un scriitor cu un temperament ardent, incapabil să mediteze mai îndelung la ceea ce vrea să spună, dînd drumul în lume uneori mai mult impresiilor decît ideilor.

El nu poate fi inclus în categoria scriitorilor vizionari. Nu e frămîntat de dorința devoratoare de a lumina scopurile existenței, nu caută ieșiri ci creează senin ca și cum ar fi descoperit mecanismul vieții.

Preocupările sale de început, manifestate în scris, scad pe măsură ce anii trec, pînă la dispariţia totală.

Ibáñez este partizanul libertăţii şi al „democraţiei generale" însă nu sesizează esenţa imperialistă a democraţiei pentru care militează.

Capacitatea scriitorului de a înţelege, de a observa, de a exprima, a făcut ca romanele sale să fie apreciate în toată lumea. Extrema actualitate a majorităţii temelor face ca opera lui Vicente Blasco Ibáñez să semene cu cea a unui ziarist de mare penetraţie şi talent.

Demascînd nenumărate abuzuri, condamnînd războiul, politica colonială, amestecul bisericii pînă în planul cel mai intim al fiinţei umane, romancierul reuşeşte să formeze în epocă un important curent de opinie.

Literatura lui a îndeplinit o nevoie a timpului. Este primul romancier de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea care pune, în literatura spaniolă, problemele sociale în toată acuitatea lor, dezbătînd teme neabordate de alţii.

Cel puţin în prima parte a vieţii a fost un tribun al poporului, nu numai ca romancier, ci şi prin activitatea sa de republican convins, de luptător social.

Marele lui merit este acela de a fi fost patriot. S-a preocupat intens de ţara sa, de problemele ei sociale. În limitele ideologiei sale, a servit cu credinţă prezentul şi, dorind să îndrepte ceea ce era rău întocmit, şi-a sacrificat bunurile materiale, şi-a expus fiinţa fizică sau a pornit cu avînt utopic la înfiinţarea de colonii în Argentina.

Mai mult decît o fac personajele romanelor sale Vicente Blasco Ibáñez şi-a impus o datorie pe care, în conformitate cu convingerile lui şi cu toată voinţa, a dus-o pînă la capăt.

ION OPRESCU

TABEL CRONOLOGIC

1867 29 ianuarie. Se naşte la Valencia Vicente Blasco Ibáñez. Tatăl, comerciant de origine aragoneză, se numea Gaspar Blasco Teruel iar mama Ramona Ibáñez Martinez.
Copilul învaţă într-un colegiu de preoţi primind o educaţie strict religioasă. Avînd pasiunea lecturii citeşte mult şi foarte variat.

1879 Fără ca nimeni să-l îndemne, începe să scrie.

1881 Scrisese deja un roman de capă şi spadă. Fuge din casa părintească la Madrid şi trăieşte în mizerie pînă cînd îl întîlneşte bătrînul romancier Manuel Fernandez y Gonzales care îl angajează ca secretar. La apelul familiei, poliţia îl caută.

1882—1884 Reîntors la Valencia, începe să ia parte activă la politica republicană continuîndu-şi totodată studiile. Frecventează cercurile republicane şi este condamnat la 6 luni de arest, acuzat de crima de „lèse-majestaté" deoarece scrisese

un sonet împotriva regalității. Datorită vîrstei, este absolvit de executarea pedepsei.

1885—1889 Nu abandonează politica. Este student la facultatea de drept din Valencia dar nu frecventează cursurile ci rătăcește diminețile prin împrejurimile Valenciei. Bucurîndu-se de o memorie extraordinară, înainte de examene învață totul pe dinafară ca apoi să uite totul. E un îndrăgostit de acțiune, un agitator.

1887 Îi apare primul volum: *Fantezii, legende și tradiții.*

1889—1891 Din motive politice fuge la Paris unde trăiește în Cartierul Latin. Studiază pe Balzac și Zola, face traduceri, cunoaște oameni politici francezi. Pentru a-și cîștiga existența scrie *Istoria revoluției spaniole în sec. al XIX-lea* care, publicată la Barcelona, îl îmbogățește pe editor. Tot acum scrie un roman popular *Păianjenul negru* (inspirat de *Jidovul rătăcitor* al lui Eugène Sue) pe care-l va repudia mai tîrziu cu strășnicie dar, cu toate acestea, reeditat și tradus și după moartea lui.

1891 Cu ocazia unei amnistii se întoarce în Spania. Se căsătorește cu o rudă orfană, Maria Blasco del Chaco, a cărui tată, don Rafael Blasco y Moreno, fusese un poet romantic și un pasionat colecționar de ceramică saguntină. Cu Maria va avea 4 copii. Înființează ziarul *El Pueblo (Poporul)* care va fi deseori suspendat. Începe o bogată și periculoasă activitate politică, plină de conspirații, călătorii, închisori, procese, mitinguri.

1893 Are loc îmbarcarea, la Valencia, a celor 18.000 de spanioli care merg în pelerinaj la Roma. Vicente Blasco Ibáñez organizează o mișcare de protest împotriva acestei pompe catolice, și e arestat la Sabadell. Cu ocazia alegerilor e pus în libertate.
Apare volumul *Povestiri valenciene.*

1894 În condiții de lucru foarte grele scoate *Orez și tartană* continuînd totodată să scrie în zgomotul și agitația din redacția ziarului, romanul *Floare de mai.*

1895 Trăiește o epocă de mare sărăcie, scriind aproape în întregime ziarul. Publică în foileton în *El Pueblo, Floare de mai.*

Războiul Spaniei împotriva Cubei.

Vicente Blasco Ibáñez organizează manifestații contra guvernului și se produc ciocniri cu morți și răniți de ambele părți. Scriitorul, urmărit, se ascunde așteptînd îmbarcarea spre Italia. În acest scurt timp de claustrare scrie *Răzbunare maură,* povestire ce va deveni mai tîrziu romanul *Casa blestemată.*

1896 Apar cărțile de călătorie *În țara artei, Patru luni în Italia* și volumul *Condamnata și alte povestiri.* Începe să cîștige o oarecare popularitate și în afara Valenciei.
Revenit în Spania e acuzat (de data aceasta pe nedrept) de a fi organizat un atentat împotriva *Guardiei Civil* și deferit unui consiliu de război. Procurorul cere să fie pedepsit cu 14 ani închisoare, dar e condamnat numai la 4 ani din care nu execută decît 14 luni.

1897 Este pus în libertate rămînînd însă sub supravegherea poliţiei.

1898 Publică în foileton în ziarul *El Pueblo* romanul *Casa blestemată*. Romanul apare şi în volum în 700 de exemplare cu preţul de 1 *peseta* dar se vinde foarte greu. Deabia după ce este tradus în Franţa, ziarul madrilen *El Liberal* ia iniţiativa să-l republice în foileton. De aci înainte cartea va avea o strălucită carieră editorială.
Este ales deputat al republicanilor în *Las Cortes* (Corpurile legiuitoare).
Ţine discursuri incendiare împotriva monarhiei.

1900 Apare romanul *Printre portocali*. Face vaste şi monotone studii în vederea scrierii romanului *Curtezana Sónnica*. Reînvaţă latineşte spre a citi în original unele opere antice.

1901 Publică romanul *Curtezana Sónnica*. Are în proiect romanul *Trestii şi noroi*, pentru care cercetează viaţa locuitorilor de pe lîngă lacul Albufera.

1902 Apare romanul *Trestii şi noroi*. Face o călătorie în insulele Mallorca şi Ibiza. E interesat de obiceiurile şi tradiţiile acestui popor de marinari şi agricultori aflaţi de 1500 de ani într-o luptă neîncetată cu toţi piraţii din Mediterana.

1903 Publică romanul *Catedrala*.
Creează partidul blaschist care, înlăuntrul republicanismului federal, a purtat lupte acerbe cu cealaltă fracţiune numită sorianistă, a lui Rodrigo Soriano.

1904 Apare romanul *Intrusul*. Este ales deputat în continuare.

1905 Publică romanele *Crama* şi *Hoarda*.

1906 Scrie romanul psihologic *Femeia goală* inspirat de un tablou al lui Goya. Călătoreşte în Europa de răsărit şi în Orientul apropiat.

1906—1909 Trăieşte la Paris din cînd în cînd, scurte perioade.

1907 Apare cartea de călătorie *Orient* — rezultat al voiajelor făcute.

1908 Publică romanul *Sînge şi nisip* care mai tîrziu va fi ecranizat.

1909 Apare romanul psihologic *Morţii poruncesc*, apoi volumele *Luna Benamor*, *Povestiri*, *Schiţe şi însemnări* — culegeri de povestiri psihologice.
Între 25—31 iulie au loc evenimentele „săptămînii sîngeroase“ cînd guvernul spaniol reprimă manifestarea de protest contra aventurii imperialiste din Maroc.

E dezgustat de politica venală a partidului republican care nu condamnă acţiunea de reprimare condusă de guvern.
În acelaşi an, la invitaţia scriitorilor argentinieni, pleacă în Argentina. Ţine la Buenos Aires conferinţe despre arta şi literatura spaniolă. Este foarte bine primit devenind idolul mulţimii. Călătoreşte şi în Paraguay şi Uruguay.

1909—1914 Cu sprijinul guvernului argentinian înfiinţează pe Río Negro în Patagonia colonia „Cervantes“. Mai tîrziu, înfiinţează altă colonie

„Nueva Valencià" în provincia Corrientes. Amîndouă coloniile vor eşua. În această perioadă nu scrie nimic, trăind, după propria-i exprimare, o *„catalepsie literară"*.

1914 Profund dezamăgit de eşecurile din Argentina, puţin înainte de începerea războiului se întoarce în Europa şi se dedică literaturii.
Apare romanul emigraţiei, *Argonauţii*. Are intenţia să realizeze o frescă pe această temă dar izbucnind războiul, nu-şi mai poate îndeplini proiectul.
În timpul primei bătălii de pe Marna, cînd generalul Joffre opreşte înaintarea armatelor germane comandate de Von Moltke, Vicente Blasco Ibáñez se află la Paris. Scrie *Cei patru cavaleri ai Apocalipsului* în timp ce trupele germane se aflau la cîteva zeci de km de Paris.
Face traduceri, scrie *Istoria războiului, Mare Nostrum* şi duce activităţi obscure de propagandă în favoarea aliaţilor.
Va sta în Franţa pînă în 1918.
Vizitează principatul de Monaco unde întîlneşte o lume aparte ce ignoră războiul şi care-i inspiră romanul *Duşmanii femeii.*

1916 Apare romanul *Cei patru cavaleri ai Apocalipsului* după care mai tîrziu se va face şi un film.

1919 Publică romanul *Duşmanii femeii.*

1920 Călătoreşte în Mexic şi S.U.A. Scrie articole despre situaţia din Mexic, pe care le va publica la marile cotidiene *New-York Times* şi *Chicago Tribune*. Aceste articole vor apare apoi separat într-un volum intitulat *Militarismul mexican.*

Universitatea „George Washington" îi acordă titlul de *Doctor Honoris Causa.* Se întoarce în Europa pentru a începe o lungă perioadă de călătorii. E foarte bogat, solicitat de edituri, studiouri cinematografice, gazete.

1921 Apare volumul *Împrumutul răposatei şi alte povestiri.*
O casă de filme americană îi cere un scenariu care se converteşte însă în romanul *Paradisul femeilor.*

1922 Apare romanul *Paradisul femeilor.*

1923 Din grupul romanelor de aventuri apare romanul *Regina Calafia.*

1924 Îşi continuă neobosit călătoriile.
International Review of the Book din New York face un concurs anchetă printre cititorii din S.U.A., Anglia şi Australia cu tema: primii zece scriitori preferaţi. Primul loc îl ocupă H. G. Wells pentru eseurile sale de istorie. Pe locul doi se clasifică Vicente Blasco Ibáñez pentru *Cei patru cavaleri ai Apocalipsului.*

1925 Publică volumul *Călătoria unui romancier în jurul lumii.* Mai apare romanul de exaltare istorică spaniolă *Papa al mării.*

1926 Tot din categoria romanelor de exaltare istorică a Spaniei face parte şi romanul *La picioarele lui Venus* publicat în acest an.
În februarie, scrie o „scrisoare-prefaţă" la o ediţie în limba spaniolă a romanului lui Panait Istrati *Chira-Chiralina.* Din această scrisoare reiese că

l-a cunoscut bine şi a fost prieten cu scriitorul român.

1927 Publică *Nuvele de pe Coasta de Azur.* Trăieşte în vecinătatea capetelor încoronate şi a marilor miliardari la vila sa, Fontana Rosa, de la Menton, în Alpii Maritimi, pe Coasta de Azur.

1928 6 ianuarie. Moare în Franţa, la Menton, în plină putere de creaţie, avînd zeci de proiecte de îndeplinit.

★

Apar postum *Nuvele de dragoste şi de moarte* şi romanul de exaltare istorică spaniolă *In căutarea marelui han.*

1929 Se publică romanul *Cavalerul fecioarei.*

1930 Din grupul romanelor de aventuri se publică volumul *Năluca cu aripi de aur.*

1931—1932 Se reeditează opera de debut literar pe care autorul a repudiat-o în timpul vieţii. Se traduc *Păianjenul negru* (10 vol.), *Trăiască Republica!* (4 vol.), *Romen partizanul, Contele Garci Fernandez, Fantezii, legende şi tradiţii.*

I. O.

CĂTRE CITITOR

Am povestit în prologul unei alte cărţi ale mele cum, pe la mijlocul lui 1895, a trebuit să fug din Valencia în urma unei manifestaţii împotriva războiului colonial, care a degenerat într-o mişcare de rebeliune, dînd naştere unei ciocniri a manifestanţilor cu forţa publică.

Urmărit de autorităţile militare, ca presupus autor al acestui fapt, am trăit ascuns cîteva zile, schimbîndu-mi de mai multe ori adăpostul, în vreme ce prietenii pregăteau îmbarcarea mea în taină pe un vapor care urma să plece spre Italia.

Unul din ascunzişurile mele se afla în apropierea portului, deasupra unui depozit de vinuri, proprietatea unui tînăr republican care locuia acolo cu mama lui.

Timp de patru zile am trăit într-un demisol scund, fără a mă putea apropia de ferestre, pentru că dădeau pe o stradă foarte umblată, iar poliţia şi jandarmeria mă căutau prin oraş şi împrejurimi.

Nevoit să stau închis în casă, absolut singur, am citit toate cărţile pe care le avea negustorul şi care nu erau nici multe, nici interesante. Apoi, ca să-mi treacă timpul, am vrut să scriu şi a trebuit să mă mulţumesc cu mijloacele modeste pe care gazda mi le-a putut pune la dispoziţie ; o sticluţă cu cerneală violetă, în chip de călimară, un toc roşu, ca acelea folosite de şcolari şi trei caiete subţiri liniate cu albastru.

Aşa am scris, în două după-amieze, o întîmplare din huerta[1] valenciană, pe care am intitulat-o Răzbunare maură. Era povestea unor ogoare ţinute cu sila în paragină, pe care le văzusem adesea în copilărie, nu departe de Valencia, în direcţia cimitirului ; locuri folosite de mulţi ani drept solarii, de orăşenii care ieşeau la aer ; povestea unei lupte între ţărani şi proprietari, care-şi avea originea într-o întîmplare tragică, urmată apoi de numeroase conflicte şi acte de violenţă.

Cînd a sosit ceasul îmbarcării, am plecat în toiul nopţii, travestit în marinar, lăsîndu-mi în casa negustorului toate lucrurile de uz personal şi teancul de foi scrise pe amîndouă feţele.

Am rătăcit trei luni prin Italia, m-am întors în Spania şi un consiliu de război m-a condamnat la cîţiva ani de temniţă grea. Am stat închis mai mult de douăsprezece luni, îndurînd rigorile intenţionate ale unui regim foarte aspru. Apoi mi s-a comutat pedeapsa şi am fost adus la Madrid, desigur, pentru ca guvernul de atunci să mă poată supraveghea mai îndeaproape ; în sfîrşit, populaţia din Valencia m-a ales deputat, scăpîndu-mă astfel de noi persecuţii, datorită imunităţii parlamentare.

Campania mea electorală a constat mai ales în discursuri ţinute în aer liber, în faţa unor mulţimi enorme. Într-o zi, după ce vorbisem marinarilor şi hamalilor din port, cînd a trebuit, la sfîrşitul discursului, să răspund la strîngerile de mînă şi la salutul a mii de ascultători, am recunoscut printre ei pe tînărul care mă ascunsese în casa lui.

Am ţinut să-l însoţesc la depozitul de vinuri ca s-o salut pe maică-sa şi să revăd modesta încăpere ce-mi servise drept adăpost. Amintindu-şi cu emoţie de găzduirea mea în casa lor, oamenii aceia de treabă mi-au dat toate lucrurile pe care le lăsasem acolo.

Astfel am intrat iar în posesia istorisirii Răzbunare maură, recitind-o chiar în aceeaşi noapte cu interesul pe care mi l-ar fi trezit dacă ar fi fost scrisă de altcineva. M-am gîndit, la început, s-o trimit ziarului El Liberal din Madrid, la care colaboram aproape în fiecare săptămînă cu cîte o povestire. Apoi mi-am zis că s-ar cădea să amplific acea relatare, cam prea uscată şi concisă, făcînd din ea un roman, şi aşa am scris La Barraca[1].

Conduceam pe atunci la Valencia ziarul El Pueblo, iar lipsa de fonduri a acestui periodic de luptă era atît de mare încît, neputînd plăti un redactor pentru serviciul telegrafic, directorul trebuia să lucreze pînă în

[1] În Valencia o mare întindere de pămînt străbătută de canale de irigaţie.

[1] Acesta este titlul original, desemnînd un tip caracteristic de casă ţărănească din *huerta* valenciană.

zori, adică pînă ce, după redactarea ultimelor telegrame și așezarea în pagini a materialului, ziarul intra în sfîrșit la tipar. Abia atunci, obosit de o noapte întreagă de monotonă muncă redacțională, puteam să mă dedic muncii creatoare de romancier.

În lumina viorie a zorilor sau în strălucirea tinerească a unui soare abia răsărit, am scris cele zece capitole ale acestui roman. Niciodată n-am lucrat cu atîta oboseală fizică și cu atîta avînt și perseverență.

Am renunțat la titlul Răzbunare maură, *al vechii povestiri, folosindu-l mai tîrziu pentru o altă istorisire. Mi s-a părut mai potrivit să dau noului roman titlul său actual :* La Barraca. *S-a publicat mai întîi în foileton în* El Pueblo, *trecînd aproape neobservat. Bunii mei prieteni, cititorii ziarului, nu se gîndeau decît la triumful republicii și, ca atare, nu le putea stîrni prea mult interes lupta dintre niște* huertani, *personaje rustice pe care le vedeau zilnic de aproape.*

Francisco Sempere, tovarășul meu de întreprinderi editoriale, care își începea atunci cariera și era încă un simplu librar de ocazie, a publicat o ediție din La Barraca *în șapte sute de exemplare cu prețul de o* peseta. *Nici volumul nu s-a bucurat de un succes prea mare. Cred că exemplarele vîndute n-au trecut de cinci sute.*

Prins de munca mea politică, nu prea dădeam atenție soartei editoriale a operei mele, cînd, după cîteva luni, am primit o scrisoare de la domnul Hérelle, profesor la liceul din Bayonne. Nu știam pe atunci că acest domn Hérelle era celebru în patria sa prin traducerile pe care le făcuse în franceză din operele lui D'Annunzio și ale altor autori italieni. Îmi cerea încuviințarea de a traduce La Barraca, *relatîndu-mi întîmplarea prin care-mi cunoscuse romanul. Într-o zi de sărbătoare se dusese de la Bayonne la San Sebastian, și, neavînd ce face pînă la ora plecării, intrase într-o librărie ca să cumpere o carte cu care să-și treacă timpul pe terasa vreunei cafenele. Cartea aleasă fusese* La Barraca *și, interesat de lectura sa, domnul Hérelle era cît pe aci să piardă trenul.*

Cu lipsa de preocupare (ca să nu-i zic altfel) caracteristică majorității spaniolilor în privința punctualității epistolare, n-am răspuns la scrisoarea acelui domn. Mi-a scris din nou și iarăși n-am răspuns, acaparat de evenimentele vieții mele de propagandist. Dar Hérelle, perseverînd în propunerea sa, îmi trimitea scrisoare după scrisoare.

Trebuie să răspund acelui domn francez — *îmi ziceam în fiecare dimineață.* Chiar astăzi.

Și mereu, ba o întrunire politică, ba o călătorie, ba un incident revoluționar cu consecințe neplăcute, mă împiedicau să-i scriu viitorului meu traducător. În sfîrșit, am izbutit să-i trimit cîteva rînduri autorizîndu-l să facă traducerea, și apoi nu m-am mai gîndit la el.

Într-o dimineață, ziarele din Madrid anunțau în telegramele primite de la Paris că se publicase în traducere franceză La Barraca, *romanul deputatului republican Blasco Ibáñez, cu un succes editorial enorm și că cei mai de seamă critici ai Franței vorbeau de el cu elogii.*

La Barraca, apărută într-o ediţie spaniolă de şapte sute de exemplare (din care se vînduseră numai cinci sute, majoritatea în Valencia) şi a cărei tipărire fusese semnalată doar prin cîteva cuvinte ale criticilor de atunci, a devenit deodată un roman celebru. Cunoscutul publicist Miguel Moya a reprodus-o în foileton în El Liberal, *iar apoi numărul volumelor a început să crească, de la o ediţie la alta, pînă a atins cifra actuală de o sută de mii de exemplare legale. Zic* legale, *pentru că în America s-au scos numeroase ediţii din această operă fără autorizaţia mea. După traducerea franceză au urmat altele şi altele în toate limbile europene. Dacă se adună exemplarele numeroaselor ei versiuni, cu siguranţă că cifra trece de un milion.*

Unii tineri grozav de nerăbdători să obţină gloria literară şi avantajele ei materiale, ar trebui să reflecteze la istoria acestui roman atît de legat de numele meu. Pentru amatorii de clasificări, care o dată ce au categorisit un autor nu-l mai scot din caseta în care l-au aşezat, eu voi fi întotdeauna, orice aş mai scrie, „ilustrul autor al romanului *La Barraca*".

Totuşi, atunci cînd s-a publicat în volum, s-au vîndut doar cinci sute de exemplare din La Barraca, *iar defunctul meu prieten Sempere şi cu mine ne-am împărţit şaptezeci de pesetas, cîştigul net al operei, izbutind să atingem această sumă numai mulţumită faptului că pe atunci cheltuielile de tipărire erau mult mai mici decît în ziua de astăzi.*

V.B.I.

Menton (Alpes Maritimes), 1925

I

Cîmpia întinsă se desmorţea sub strălucirea albăstrie a fîşiei de lumină care creştea dinspre Mediterana.

Ultimele privighetori, ostenite de trilurile cu care învioraseră noaptea de toamnă, călduţă ca una de primăvară, îşi încheiau cîntarea, rănite parcă de reflexele de oţel ale zorilor. De pe acoperişurile de paie ale căsuţelor porneau stoluri de vrăbii, ca o ceată de ştrengari fugăriţi, şi frunzele copacilor începeau să freamăte de joaca acestor hoinari ai văzduhului, care le răvăşeau cu fîlfîitul lor de aripi.

Încet-încet se stingeau zvonurile nopţii; gîlgîitul apei în canalele de irigare, foşnetul trestiilor, lătratul dulăilor de pază.

Huerta se trezea, căscînd, din ce în ce mai zgomotos. Cîntatul cocoşului ţîşnea de la o casă la alta. Clopotniţele satelor răspundeau cu dangăt sonor chemării la utrenie, venită din depărtatele turle ale Valenciei, care năluceau în zare. De prin curţi se înălţa

corul strident al animalelor ; nechezat de cai, muget de vite, cotcodăcit de găini, behăit de miei, grohăit de porci — trezire gălăgioasă a dobitoacelor care, simțind adierea proaspătă a zorilor, izul înțepător al vegetației, abia așteptau s-o ia razna pe cîmp.

Văzduhul se îmbiba de lumină ; umbrele nopții se topeau înghițite parcă de făgașul brazdelor și de frunzișul bogat. Prin ceața tulbure a zorilor se limpezea treptat conturul șirurilor de duzi și alți pomi roditori, umezi și strălucitori, linia unduitoare a trestiilor, întinsele partale de legume — ca niște uriașe basmale verzi — și pămîntul roșiatic, arat cu îngrijire.

Se însuflețeau și drumurile cu mogîldețe negre, care mergeau în rînd, ca niște șiruri de furnici, către oraș. Din toate colțurile cîmpiei veneau scîrțîituri de roți, cîntece domoale întretăiate de strigătele cu care se îndemnau vitele, și, din cînd în cînd, ca o sonoră trîmbiță a zorilor, răgetul mînios al oropsitului urechiat sfîșia văzduhul în semn de protest împotriva muncii grele care-l copleșea de cum se lumina de ziuă.

Oglinda lucie de cristal roșcat a canalelor de irigație se tulbura de cufundări care făceau broaștele să amuțească ; urma apoi o zgomotoasă zbatere de aripi și, asemenea unor corăbii de fildeș, rațele porneau să lunece pe apă, mișcîndu-și, ca niște prore fantastice, gîturile șerpuitoare.

O dată cu lumina, viața năpădea cîmpia, pătrunzînd prin case și acareturi.

Ușile se deschideau scîrțîind și sub bolțile de viță se iveau siluete albe care, cu mîinile la ceafă, se întindeau privind zarea luminată. Staulele, cu porțile date în lături, revărsau spre oraș vaci de lapte, turme de capre, căluții gunoierilor. Între perdelele de copaci pitici, care umbreau drumurile, răsuna clinchet vesel de tălăngi și zurgălăi, întretăiat de cîte un energic „dii, hăis !“ îndemnînd animalele mai îndărătnice.

Cei ce rămîneau să muncească la cîmp, dădeau binețe, din pragul caselor, celor care plecau la oraș.

— Ziua bună să dea Dumnezeu !

— Ziua bună !

După acest salut — rostit cu gravitatea caracteristică oamenilor cu sînge maur în vine, care nu pot pomeni de Dumnezeu decît în chip solemn — dacă trecătorul era un necunoscut, se așternea tăcerea, iar dacă era un prieten, i se cerea să cumpere de la Valencia felurite mărunțișuri pentru casă ori gospodină.

Acum era de-a binelea ziuă.

Văzduhul se spălase de pîcla subțire, transpirație nocturnă a cîmpiilor jilave și a canalelor gîlgîitoare. Soarele sta gata să răsară. Prin brazdele roșcate țopăiau ciocîrliile, voioase că încep o nouă zi, iar vrăbiile istețe, lăsîndu-se lîngă ferestrele încă închise, ciocăneau în pervaz, spunînd celor dinăuntru cu ciripitul lor de haimanale învățate să trăiască pe spinarea altora : „Sculați, leneșilor ! Munciți pămîntul, ca să avem noi ce mînca !...“

În casa lui Toni, zis prin partea locului *Pimentón* [1], tocmai intrase pe ușă nevastă-sa, Pepeta, o ființă inimoasă, în plină tinerețe, dar palidă și slăbuță, mă-

[1] Ardei iute.

cinată de anemie, care era totuşi femeia cea mai harnică din *huerta.*

La revărsatul zorilor, ea se şi întorcea de la piaţă. Se scula de la trei şi, încărcată cu coşurile de zarzavaturi culese de Toni pe înserat cu bombăneli şi blesteme împotriva vieţii hapsîne care te sileşte la atîta muncă, se ducea la Valencia, orbecăind pe poteci şi dibuindu-şi drumul prin întuneric ca o adevărată fiică a *huertei;* în vremea asta, pramatia de bărbatu-său, pentru care ea se istovea atîta, sforăia de zor acasă, la căldură, cuibărit în velinţele patului încăpător.

Negustorii care cumpărau zarzavaturi cu ridicata, ca să le vîndă apoi cu amănuntul, o cunoşteau bine pe femeiuşca plăpîndă pe care o şi vedeai în piaţa din Valencia, încă înainte de răsăritul soarelui, aşezată pe coşurile ei, tremurînd sub broboada veche şi subţire. Se uita cu jind, fără să-şi dea seama, la cei care-şi puteau plăti o ceaşcă de cafea ca să înfrunte răcoarea dimineţii. Şi, cu o răbdare de dobitoc supus, aştepta să capete pe zarzavaturi preţul hotărît de ea în complicatele-i socoteli ca s-o poată scoate la capăt cu Toni şi cu gospodăria.

După ce încheia tîrgul, se întorcea în fugă acasă, pentru a economisi timpul.

Se apuca îndată de altă treabă, pornind la altă negustorie; după zarzavaturi, laptele. Ducînd de funie o vacă roşcată, de coada căreia se ţinea, ca un satelit drăgăstos, viţelul jucăuş, se întorcea la oraş cu nuiaua sub braţ şi cu măsura de cositor cu care-şi servea clienţii.

Roşcata, cum îi ziceau vacii din pricina părului ei roşcovan, mugea încetişor înfiorîndu-se de răcoarea dimineţii sub cerga ei de cînepă, întorcîndu-şi ochii umezi spre casa rămasă în urmă cu staulul ei întunecat şi îmbîcsit de aer greu, la ale cărui paie aromitoare se gîndea cu jindul somnului neîmplinit.

Pepeta o mîna cu nuiaua. Era tîrziu şi muşteriii aveau să protesteze. Vaca şi viţelul tropoteau spre Alboraya prin mijlocul şleaului adînc, noroios, brăzdat de urme groase de căruţă.

Pe dîmburile de pe marginea drumului, purtînd coşul pe un braţ şi legănîndu-l pe celălalt, treceau şirurile nesfîrşite de *cigarreras* [1] şi ţesătoare de mătase, toate fetişcanele *huertei* care se duceau să lucreze la fabrică, trezind prin unduirea fustelor, o impresie de feciorie severă.

Binecuvîntarea lui Dumnezeu se revărsa asupra cîmpurilor.

Printre copacii şi casele care ascundeau zarea, răsărea soarele ca o uriaşă pecete roşie, trimiţîndu-şi orizontal săgeţile de aur ce sileau ochii să se închidă. Munţii din depărtare şi turnurile oraşului se colorau într-o nuanţă trandafirie; norişorii care pluteau pe cer se înroşeau treptat, ca nişte fuioare de mătase purpurie; canalele şi bălţile de pe drum păreau pline cu peşti de foc. De prin case venea hîrşîit de mătură, clinchet de vase, toate zgomotele dereticatului matinal. Femeile se chirceau pe maluri alături de coşurile cu rufe de spălat. Pe poteci ţopăiau iepuri cafenii, cu

[1] Lucrătoare la fabricile de ţigări.

zîmbetul lor şiret, arătîndu-şi din fugă dosurile roz, cu codiţa cît un bumb, iar pe grămezile de bălegar roşiatic, cocoşul, înconjurat de haremul lui cloncănitor, scotea un strigăt de sultan îngîmfat — cucuriguu ! — cu ochii injectaţi şi creasta roşie de mînie.

Pepeta, fără să ia în seamă aceste semne de trezire la care asista zilnic, îşi vedea de drum tot mai zorită, cu stomacul gol, cu picioarele obosite şi cu cămaşa asudată din pricina slăbiciunii ce-i venea de la sîngele ei spălăcit şi sărac, care, pe negîndite, pornea să se scurgă împotriva regulilor naturii, săptămîni de-a rîndul.

Şuvoiul de lucrători care se îndrepta spre Valencia umplea podurile. Pepeta trecu printre muncitorii de la periferie care veneau cu săculeţul de mîncare atîrnat de gît ; se opri la biroul comunal al taxelor de consum ca să-şi ia chitanţa — cîţiva gologani pe care şi-i rupea zilnic, cu durere, din suflet — şi porni pe străzile pustii, înviorate de talanga Roşcatei cu dangăt de cîntec bucolic, făcîndu-i pe burghezii încă adormiţi să viseze pajişti înverzite şi idilice scene pastorale.

Muşteriii bietei femei erau risipiţi prin tot oraşul. Cutreiera printr-un labirint încîlcit de străzi, oprindu-se în faţa porţilor încuiate ; într-un loc bătea o dată, într-altul de trei ori, strigîndu-şi într-una marfa, cu un glas strident şi ascuţit cum n-ai fi crezut că poate ieşi din pieptul ei slab şi plat : „Laptelcee !" Cîte o slujnică ciufulită, în papuci, cu ochii cîrpiţi, sau bătrîna portăreasă, purtînd încă *mantilla* cu care se dusese la utrenie, cobora după lapte cu oala în mînă.

Pe la opt, după ce-şi servise toţi clienţii, Pepeta nimeri pe lîngă mahalaua pescarilor. Cum şi acolo putea vinde ceva lapte, amărîta de ea, luîndu-şi inima în dinţi, o porni pe uliţele murdare care, la acea oră, păreau lipsite de viaţă. De cîte ori trecea pe acolo, simţea un fel de lehamite, scîrba instinctivă a unei firi sensibile. Dar mintea ei de femeie cuminte ştia să înfrîngă această impresie şi îşi vedea de drum cu un fel de dispreţ orgolios, cu o mîndrie de soţie cinstită, mîngîindu-se cu gîndul că, aşa slabă şi nevoiaşă, era totuşi mai de soi decît altele.

Din casele tăcute şi oblonite răzbătea izul desfrîului ieftin, gălăgios şi neruşinat ; miros de mîncare stricată, de vin şi de sudoare. Prin crăpăturile uşilor se auzea parcă respiraţia întretăiată şi greoaie a celor doborîţi de somn după o noapte de îmbrăţişări şi năbădăi amoroase de beţivani.

Pepeta auzi că o strigă cineva. Din pragul unei scări îi făcea semn o pupăză de-aia, decoltată, urîtă, fără alt farmec decît acela al unei tinereţi pe ducă ; ochii lăcrimoşi, părul răsucit într-un coc, iar pe obraji urme din sulemeneala de peste noapte : o caricatură, o paiaţă a desfrîului.

Cu buzele strînse într-o strîmbătură de trufie şi dispreţ, ca să sublinieze deosebirea dintre ele, ţăranca începu să mulgă ugerul Roşcatei în oala pe care i-o întinsese fata. Aceasta nu-şi mai lua ochii de la ea.

— Pepeta ! zise într-un tîrziu, cu glas şovăielnic, ca şi cum n-ar fi fost sigură că ea era.

Pepeta ridică ochii ; își opri pentru prima oară privirea asupra femeii și păru că stă și ea la îndoială.

— Rosario !... Tu ești ?

Da, ea era : încuviință dînd din cap cu tristețe. Și Pepeta își arătă pe dată uimirea. Ea, aici !... Fata unor oameni atît de cumsecade !... Ce rușine, Dumnezeule !...

Prostituata încercă, din obișnuință profesională, să asculte exclamațiile scandalizate ale țărăncii cu un zîmbet cinic, cu înfățișarea sceptică a uneia care cunoaște tainele vieții și nu crede în nimic. Dar privirea neclintită a ochilor limpezi ai Pepetei o făcu pînă la urmă să se rușineze și lăsă capul în jos, gata parcă să plîngă.

Nu, nu era o stricată ; muncise prin fabrici, fusese la stăpîn ; dar pînă la urmă surorile ei o băgaseră în meseria asta, sătule de atîta flămînzeală ; și aici avea să rămînă, să-și mănînce zilele, alegîndu-se cînd cu mîngîieri, cînd cu lovituri, pînă o crăpa de-a binelea. Ce să-i faci ? unde nu e nici tată, nici mamă, vai de copii ! De vină era numai proprietarul pămîntului ; *don* Salvador, ăla, care acum, fără-ndoială, se perpelea în focul iadului. Ah, tîlharul !... Cum dusese el de rîpă o întreagă familie !

Pepeta își uită mîndria și rezerva, împărtășind indignarea fetei. Așa era, chiar așa : vinovat era bătrînul ăla zgîrcit. Asta o știa toată *huerta.* Ferească Dumnezeu, cum se poate prăpădi o casă întreagă ! Și ce om cumsecade era bietul Barret ! Dacă s-ar scula din groapă și și-ar vedea fetele... ! Se aflase prin *huerta*

că sărmanul lor tată murise în pușcăria din Ceuta cu doi ani în urmă, și că bătrîna lor mamă își încheiase suferințele într-un pat de spital. Cum se-nvîrte roata lumii în zece ani ! Cine ar fi zis de ea și de surorile ei, obișnuite să trăiască acasă ca niște prințese, că aveau să ajungă în halul ăsta ? Doamne, Dumnezeule ! Ferește-ne de dușmani !...

Rosario se însuflețise vorbind : părea că întinerește în tovărășia prietenei din copilărie. Ochii ei, mai înainte stinși, începură să scînteieze la amintirea trecutului. Dar casa lor ? Dar ogoarele ? Tot părăsite, așa-i ?... Asta o bucura ; să crape, să se dea de ceasul morții băieții nemernicului de *don* Salvador !... Nu mai asta o mai putea mîngîia. Îi era foarte recunoscătoare lui Pimentó și tuturor celor de pe acolo care nu lăsaseră ca alții să vină și să lucreze pămîntul ce, de drept, aparținea familiei lor. Iar dacă cineva încerca să se înstăpînească acolo, leacul era știut... Pac ! Un glonț care să-i zboare creierii.

Fata prindea inimă ; în ochi îi scăpărau scîntei de cruzime. În prostituata devenită animal supus, obișnuit cu bătaia, ieșea la iveală fata din *huerta,* care, de cînd face ochi, vede pușca atîrnată în dosul ușii, iar la sărbători respiră cu nesaț fumul de pulbere.

După ce vorbiră despre necazurile din trecut, Rosario, căreia i se trezise curiozitatea, începu să întrebe de toți cei de pe-acolo, ajungînd și la Pepeta. Sărăcuța ! Se vedea bine că nu era fericită. Tinerețea nu i se mai ghicea decît din ochii mari și limpezi de fe-

cioară, nevinovați și sfioși. Trupul îi era doar piele și os, iar în părul bălai ca spicele începeau să se vadă sumedenie de fire albe, deși n-avea încă treizeci de ani. Cum o ducea cu Pimentó ? Tot așa bețiv și leneș era ? Și-o făcuse cu mîna ei, măritîndu-se în pofida sfaturilor tuturora. Om zdravăn, ce e drept ; tremurau toți în fața lui la cîrciuma lui Copa, duminica seara cînd juca truco [1] cu zurbagiii din *huerta ;* acasă însă, trebuie că era un soț nesuferit... Deși, dacă stăteai să chibzuiești, toți bărbații erau la fel. Îi cunoștea ea bine ! Niște cîini la care nu făcea nici să te uiți. Doamne, și ce prăpădită era biata Pepeta !...

O voce aspră de pațachină veni ca un tunet din capul scării :

— Elisa !... Suie repede cu laptele. Te așteaptă domnul.

Rosario începu să rîdă de ea însăși. Acum o chema Elisa. Nu știa ? Așa cerea meseria : să-ți schimbi numele și să vorbești cu accent andaluz. Și imita, cu hazul omului de la țară, vocea pațachinei nevăzute.

Dar, cu toată pofta ei de rîs, se grăbi să plece. Îi era teamă de cei de sus. Dacă mai întîrzia, putea s-o pățească urît cu pațachina și cu domnul cu laptele. O porni în grabă pe scări, după ce se rugă de Pepeta să mai treacă uneori pe acolo ca să-și amintească împreună de viața din *huerta.*

Talanga ostenită a Roșcatei răsună timp de vreun ceas pe străzile Valenciei. Ugerul vlăguit dădu, pînă la ultima picătură, laptele lui apătos, rod al hranei

[1] Un fel de biliard.

mizere pe care o primea — foi de varză și diferite resturi — și, în sfîrșit, Pepeta porni înapoi spre casă.

Biata țărancă mergea tristă și îngîndurată încă sub impresia pe care i-o lăsase întîlnirea. Își amintea, de parc-ar fi fost ieri, înfiorătoarea tragedie care-l pierduse pe Barret cu întreaga lui familie.

De atunci, pămînturile pe care de mai bine de o sută de ani le lucraseră strămoșii nefericitului țăran, zăceau părăsite în marginea drumului. Casa lui, pustie, lipsită de o mînă îndurătoare care să-i dreagă acoperișul ori să lipească crăpăturile pereților cu puțin lut, se năruia încetul cu încetul.

Tot trecînd vreme de zece ani pe lîngă acea paragină, oamenii nici n-o mai luau măcar în seamă. Pepeta însăși nu-și mai oprise de multă vreme privirea asupra șandramalei. Ea nu stîrnea decît interesul copiilor, care, moștenind ura părinților, se strecurau printre urzicile ogoarelor pustiite ca să zvîrle cu pietre în locuința părăsită, să strice scîndurile ușii închise ori să înfunde cu pămînt și pietre puțul care se căsca sub o bătrînă boltă de viță.

În dimineața aceea însă, cu gîndul la proaspăta întîlnire, Pepeta cercetă cu privirea casa ruinată, ba se și opri puțin, ca s-o vadă mai bine.

Ogoarele lui Barret, sau, mai degrabă, cum le zicea ea „ale cămătarului *don* Salvador și ale blestemaților lui moștenitori“, constituiau mizeria în *huerta* lor rodnică, bine lucrată și înfloritoare. Zece ani de paragină înțeleniseră pămîntul, făcînd să răsară din uitatele lui măruntaie toate bălăriile și mărăcinii lă-

saţi de Dumnezeu spre osînda plugarului. O pădurice pitică, încîlcită şi hîdă se întindea pe acele cîmpuri într-o unduire de neobişnuite nuanţe verzi, smălţată pe alocuri de flori ciudate şi rare, aşa cum se văd doar printre ruine şi prin cimitire.

Pe sub desişul acelei păduri minuscule, creşteau şi se înmulţeau, ocrotite de adăpostul lui sigur, tot felul de jivine scîrboase, care se împrăştiau apoi prin ogoarele vecine : şopîrle verzi cu spinarea zgrunţuroasă, cărăbuşi uriaşi în carapace cu reflexe metalice, păianjeni cu picioare scurte şi păroase, ba chiar şi vipere care se strecurau prin canalele mai apropiate. Trăiau acolo ca o lume aparte, devorîndu-se unele pe altele, în mijlocul frumoasei şi bine îngrijitei cîmpii ; şi cu toate că pricinuiau oarecare pagube vecinilor, ei le cruţau cu un fel de veneraţie, căci pînă şi cele şapte plăgi ale Egiptului li s-ar fi părut celor din *huerta* prea puţin pentru acele locuri blestemate.

Cum pămînturile lui Barret n-aveau să mai aparţină niciodată nimănui, se cădea chiar să se cuibărească acolo asemenea lighioane scîrboase ; cu cît mai multe, cu atît mai bine.

În mijlocul acelor jalnice ogoare, ce arătau pe minunata cîmpie ca o pată murdară pe o hlamidă regească de catifea verde, se înălţa, ori mai bine zis se năruia, locuinţa, cu acoperişul ei de paie ciuruit, dînd la iveală, prin găurile făcute de ploi şi vînturi, lemnul putrezit al căpriorilor.

Pereţii, mîncaţi de ploi, lăsau să se vadă cărămizile de chirpici cu rare urme albe, rămăşiţe din vechea

văruială. Uşa era stricată în partea de jos, roasă de şobolani şi brăzdată de crăpături. Două-trei obloane deschise la perete şi smucite de toate vînturile, spînzurau într-o singură balama, gata să cadă la prima vijelie.

Atîta ruină întrista sufletul şi-ţi strîngea inima. Ai fi zis că din şandramaua părăsită aveau să iasă stafii de cum se înnopta ; că dinăuntru or să izbucnească ţipete de oameni înjunghiaţi ; că hăţişul de bălării din jur era un giulgiu care ascundea sumedenie de cadavre.

Aspectul locurilor părăsite trezea imagini înfricoşătoare şi jalnica lor părăginire bătea şi mai mult la ochi în contrast cu pămînturile din jur, de un roşu viu, bine îngrijite, străbătute de şiruri drepte de legume şi de copăcei ale căror frunze căpătau în toamnă o transparenţă ruginie. Pînă şi păsările fugeau de acele meleaguri ale morţii, poate de teama lighioanelor care colcăiau pe sub bălării, sau pentru că simţeau izul năpastei.

Peste acoperişul de paie se vedeau doar rotiri de aripi negre şi urîcioase, pene mohorîte de corbi şi ulii al căror fîlfîit stingea pe dată ciripitul şi zburătăcelile voioase de prin copaci, şi toată *huerta* amuţea de parcă nu s-ar fi aflat nici urmă de vrăbii pe o jumătate de leghe împrejur.

Pepeta voi să-şi vadă de drum către căsuţa ei albă, care se zărea printre copaci, dincolo de cîteva ogoare, dar trebui să aştepte pe dîmbul înalt al drumului

trecerea unei căruțe încărcate cu vîrf, ce înainta hurducîndu-se, venind parcă dinspre oraș.

Lucrul acesta stîrni curiozitatea ei femeiască.

Era o biată căruță de țară, trasă de o mîrțoagă bătrînă și ciolănoasă, pe care, la hopurile mai anevoioase, o îndemna cu strigăte și șfichiuiri de bici un bărbat înalt ce mergea pe lîngă ea.

Era îmbrăcat țărănește ; dar după felul cum își lega basmaua pe cap, după pantalonii de velur și alte amănunte ale îmbrăcăminții, se vedea că nu e de prin *huerta*, unde, încetul cu încetul, portul se schimbase după moda de la oraș. Trebuie să fi fost din vreun sat îndepărtat ; venea poate chiar din inima provinciei.

În căruță, îngrămădit pînă dincolo de marginea loitrelor, se afla tot calabalîcul unei gospodării. O casă întreagă care se strămuta. Cîte o saltea subțirică, altele făcute din saci umpluți cu pănușe foșnitoare, scaune de paie, tigăi, căldări, străchini, coșuri, tăblii grosolane de pat, toate aruncate claie peste grămadă, murdare, ponosite, sărăcăcioase, mirosind a foame și a mizerie, de parcă nenorocirea s-ar fi ținut scai pe urma lor. În vîrful calabalîcului stăteau ghemuiți, unul într-altul, trei copilași ; priveau ogoarele cu ochii holbați, ca niște exploratori de ținuturi necunoscute.

În urma căruței, veghind parcă să nu cadă ceva din ea, mergeau o femeie și o fată înăltuță, subțire, zveltă, pe semne fiica ei. De cealaltă parte a calului, și punînd umărul cînd căruța se poticnea la vreun hîrtop, pășea un băiat de vreo unsprezece ani. Avea o înfățișare serioasă de copil învățat să lupte cu sărăcia, aproape bărbat la vîrsta la care alții nu știau decît de joacă. Un cățel murdar încheia convoiul alergînd cu limba scoasă.

Proptită de spinarea vacii, Pepeta îi privea cu o curiozitate crescîndă. Unde s-or fi ducînd oare sărăntocii aceia ?

Drumul pe care apucaseră, desprins din cel ce se îndrepta către Alboraya, nu ducea nicăieri. Se pierdea în depărtare, mistuit parcă de nenumăratele lui întretăieri cu poteci și cărărui care coteau pe la case.

Un sfîrșit neașteptat puse capăt curiozității ei. Sfîntă Fecioară ! Căruța se abătea din drum, traversa podețul șubred de bîrne și pămînt care ducea spre locurile blestemate și pătrundea pe ogoarele lui Barret, strivind sub roți bălăriile pînă atunci neatinse.

Familia se ținea după ea, arătîndu-și prin felurite gesturi și vorbe impresia pe care le-o făcea atîta paragină, dar mergeau întins spre șandrama, ca unii care vin să-și ia în primire un drept al lor.

Pepetei nu-i trebui mai mult : o porni în goană spre casă. Zorită să ajungă cît mai curînd, lăsă de izbeliște vaca și vițelul, care-și văzură domol de drum, ca unii care nu se sinchiseau de treburile altora și își știau staulul asigurat.

Pimentó stătea lungit lîngă casă, fumînd alene, cu ochii la trei nuiele unse cu clei de vîsc și așezate la soare, în jurul cărora se roteau niște păsărele. Era o ocupație care se potrivea cu boieria lui.

Văzînd-o pe nevastă-sa cum venea, cu privirea speriată şi gîfîind cît o ţineau slabele ei puteri, Pimentó îşi schimbă poziţia ca s-o poată auzi mai bine, după ce-i strigase să nu se apropie de nuiele.

— Ce se întîmplase ? Îi furaseră vaca ?

De emoţie şi oboseală, Pepeta abia izbutea să lege două vorbe cu şir.

Pămînturile lui Barret... O întreagă familie... Veniţi să muncească, să se aşeze acolo. Văzuse cu ochii ei.

La o veste atît de neaşteptată, Pimentó, vînător de păsări, duşman al muncii şi spaima ţinutului, îşi uită ifosele de boierie.

— Ei drăcia dracului !

Cu trupul lui zdravăn şi muşchiulos se ridică în picioare dintr-un salt şi o luă la fugă fără să mai aştepte alte lămuriri.

Nevastă-sa îl văzu cum tăia în goană peste cîmp spre un desiş de trestii care se afla lîngă pămînturile blestemate. Acolo se lăsă în genunchi, se întinse pe burtă ca să tragă cu ochiul printre tulpini, ca un beduin la pîndă, şi, după cîteva minute, o luă iar la fugă, pierzîndu-se prin labirintul de poteci care duceau fie la vreo casă, fie la vreun ogor, unde oameni încovoiaţi mînuiau de zor săpăligi ce scînteiau în aer cu fulgerări de oţel.

Huerta se întindea senină şi plină de viaţă, scăldată în lumină şi toropită sub ploaia de aur a soarelui dimineţii.

Curînd însă începu să se audă în depărtare zvon de glasuri şi chemări : vestea se răspîndea strigată de la un ogor la altul, şi un freamăt de alarmă, de uimire, de mînie străbătea toată cîmpia, de parcă veacurile s-ar fi întors înapoi şi ar fi venit ştirea că la ţărm apăruse o galeră maură care umbla să ia creştini în robie.

II

Altădată, cînd, la vremea culesului, Barret își purta privirea peste feluritele semănături care-i acopereau ogoarele, îl năpădea un sentiment de mîndrie, și, uitîndu-se la grîul înalt, la miezul ca o dantelă încrețită al verzelor, la pepenii care-și arcuiau spinarea verde pe pămînt, ori la ardeii și roșiile pitite printre frunze, binecuvînta rodnicia pămîntului său și strădania tuturor strămoșilor de a-l lucra mai cu sîrg decît ceilalți din *huerta.*

Tot sîngele moșilor săi era aici. Cinci sau șase generații de Barreți își trăiseră viața muncind același pămînt, răsturnîndu-i brazdele, oblojindu-i măruntaiele cu căldura bălegarului, veghind să nu-i scadă seva dătătoare de viață, mîngîind și netezind cu sapa și cu plugul bulgării lui, care, pînă la unul, fuseseră stropiți cu sudoarea și sîngele neamului.

Ținea mult la nevastă-sa și mai că-i ierta ponosul de a-i fi dăruit patru fete și nici un băiat care să-l ajute la treabă ; ținea mult și la cele patru fete, cuminți ca niște îngeri, care-și petreceau ziua cîntînd și cosînd în ușa casei, iar cîteodată veneau chiar și la cîmp, să-i dea tatălui o mînă de ajutor ; dar dragostea cea mare a lui Barret, iubirea lui cea mai pătimașă era pentru acea glie peste care trecuse, neștiută și tăcută, istoria neamului său. Cu mulți ani în urmă, foarte mulți — pe vremea cînd moș Tomba (bătrînul aproape orb, care acum păștea turma pirpirie a unui măcelar din Alboraya) umbla prin lume ca partizan al lui Fraile trăgînd cu flinta în franțuji [1] — acele pămînturi fuseseră ale călugărilor de la San Miguel de los Reyes, niște stăpîni de treabă, rotofei, sclivisiți, șugubeți, care nu se omorau cu graba la încasarea arendei ; mai bucuroși erau dacă, trecînd pe-nserate pe la casa omului, îi primea bunica, pe atunci o mîndrețe de fată, cinstindu-i cu căni mari de cacao și fructe proaspete din livadă. Și mai înainte, cu mult înainte, stăpîn al acelor locuri fusese un mare senior, care își lăsase, la moarte, păcatele și moșiile în grija mănăstirii. Iar pe urmă, vai, ajunseseră ale lui *don* Salvador, o rablă de bătrîn din Valencia, care-i mînca sufletul lui Barret în așa hal, încît îl visa și noaptea.

Bietul om își ascundea necazurile față de ai lui. Era un bărbat inimos și cumsecade. Dacă duminica intra și el uneori în cîrciuma lui Copa, unde se adunau

[1] Referire la luptele duse de spanioli între 1808—1812 împotriva armatelor franceze invadatoare din perioada cuceririlor napoleonice.

toţi oamenii din împrejurimi, o făcea numai ca să se uite la jucătorii de *truco*, să rîdă ca un copil de năzbîtiile şi grosolăniile lui Pimentó şi ale altor vlăjgani care făceau pe cocoşii *huertei*; niciodată însă nu se apropia de tejghea să-şi plătească un pahar. De punga bine strînsă la brîu nu se atingea şi de băut nu bea decît dacă vreunul din cîştigători îi cinstea pe toţi cei de faţă.

Cum nu-i plăcea să-şi dea necazurile în vileag, îl vedeai mereu cu zîmbetul pe buze, blajin, liniştit, cu boneta albastră, de la care i se trăgea şi porecla [1], înfundată pînă la urechi.

Muncea din zori şi pînă-n noapte; în vreme ce toată *huerta* mai dormea încă, el trudea pe ogoare în lumina tulbure a răsăritului, din ce în ce mai convins că n-o s-o poată scoate la capăt. Era prea multă muncă pentru un singur om. Să fi avut barem un fecior!... Tocmea uneori argaţi ca să aibă un ajutor, dar nu alegea cîştigul din pagubă, căci munceau fără tragere de inimă, aşa că pînă la urmă trebuia să-i dea afară, căci îi găsea dormind în staul ziua în amiaza mare.

Din respect faţă de strămoşii săi, ar fi preferat să crape de oboseală pe brazde decît să se îndure să dea în arendă unor străini fie şi o palmă de loc. Şi, neputînd răzbi cu atîta muncă, lăsa jumătate din pămîntul fertil nelucrat şi înţelenit, cu nădejdea că-şi va putea întreţine familia şi plăti arenda din ceea ce scotea de pe cealaltă jumătate.

[1] *Parretino* — bonetă albastră catalană.

Hotărîrea aceasta îl dusese la o luptă surdă, disperată, îndîrjită cu nevoile traiului şi cu propria lui slăbiciune.

Nu mai avea decît o dorinţă: să nu afle fetele de grijile ce-l apăsau; să nu-şi dea seama nimeni din casă de strîmtorarea şi supărările lui; să nu se tulbure pacea şi voioşia acelui cămin, însufleţit într-una de cîntecele şi rîsetele celor patru surori, deosebite ca vîrstă doar cu cîte un an. În timp ce ele, care începeau să atragă atenţia flăcăilor din *huerta*, se duceau — cu basmale de mătase noi şi frumoase, cu fuste scrobite şi foşnitoare — la petrecerile din împrejurimi, ori se trezeau în zori, dînd fuga, desculţe şi în cămaşă, să vadă prin crăpăturile oblonului cine le făcea serenada de dimineaţă, din gură sau la ghitară, bietul Barret, străduindu-se tot mai din greu să-şi echilibreze bugetul, scotea *uncie* [1] după *uncie* din grămăjoara de galbeni adunaţi cu atîta trudă de tatăl său; mai închidea astfel gura lui *don* Salvador, bătrînul zgîrcit, veşnic ahtiat după bani. Ba, nemulţumindu-se cu ceea ce-i storcea, zgripţorul îi tot pomenea de timpuri grele, de scandaloasa creştere a impozitelor şi de nevoia de a-i mări arenda.

Stăpîn mai rău ca acesta nici că ar fi putut găsi Barret. Se bucura de o faimă foarte proastă în toată *huerta*, căci puţine erau locurile pe unde să nu aibă proprietăţi. În fiecare seară, înfăşurat într-o pelerină veche pe care o purta pînă şi primăvara, cu o înfăţişare mizeră de cerşetor, urmărit de blestemele şi

[1] Monedă de aur.

gesturile duşmănoase care-l însoţeau neîncetat, bătea potecile vizitîndu-şi arendaşii. O făcea cu îndîrjirea zgîrcitului, care vrea să fie în orice clipă aproape de avutul lui, cu tenacitatea de lipitoare a cămătarului, care are veşnic vreo răfuială pentru nişte socoteli neîncheiate.

Cîinii lătrau de departe cînd îl vedeau, de parc-ar fi vestit moartea ; copiii îl priveau posomorîţi ; bărbaţii se ascundeau ca să scape de ciorovăieli neplăcute, iar femeile ieşeau în prag, cu privirile în pămînt şi minciuna dinainte pregătită, ca să-l roage pe *don* Salvador să-i mai îngăduie, răspunzînd cu lacrimi la izbucnirile şi ameninţările acestuia.

Pimentó, care, în calitatea lui de om neînfricat, se interesa de neajunsurile vecinilor şi era cavalerul rătăcitor al *huertei,* tot mîrîia printre dinţi că o să-i ardă el o bătaie zdravănă şi o să-l răcorească apoi într-un canal ; dar chiar şi victimele zgîrcitului căutau să-i schimbe gîndul, amintindu-i de puterea lui *don* Salvador, care-şi petrecea dimineţile pe la judecătorii şi avea prieteni cu multă trecere. Cu asemenea oameni, săracul pierde întotdeauna.

Dintre toţi arendaşii săi, cel mai corect era Barret ; cu preţul unor mari jertfe, n-avea nici o datorie la el. Iar bătrînul, deşi-l dădea de exemplu celorlalţi arendaşi, devenea şi mai crud cînd avea de-a face cu el, se arăta şi mai neîndurător, îmboldit de supunerea ţăranului şi bucuros că a găsit un om asupra căruia să-şi poată exercita fără teamă pornirile despotice şi hrăpăreţe.

În cele din urmă, îi urcase preţul arendei. Barret protestase, ba chiar şi plînsese, amintind de strădaniile neamului său, care-şi lăsase oasele pe acele pămînturi pentru a face din ele cele mai bune ogoare din *huerta.* Dar *don* Salvador se arătase neînduplecat. Erau cele mai bune ?... Atunci trebuia să plătească mai mult. Şi Barret plătise sporul. Mai curînd şi-ar fi dat viaţa decît să lase din mînă ogoarele acelea care, încetul cu încetul, îi sugeau sîngele.

Acum nu mai avea bani economisiţi cu ajutorul cărora să iasă din încurcătură ; nu se mai putea bizui decît pe ceea ce producea pămîntul. Şi, de unul singur, ascunzîndu-le celor de acasă situaţia, nevoit să zîmbească în faţa nevestei şi a fetelor care-l sfătuiau să nu se mai ostenească atîta, bietul Barret se pusese nebuneşte pe muncă.

Nu mai avea somn. I se părea că zarzavaturile lui se coc mai încet decît ale vecinilor ; căuta să-şi cultive singur toate ogoarele ; muncea şi noaptea, pe bîjbîite ; cel mai mic nor de grindină îl făcea să-şi iasă din fire, să tremure de teamă ; el, atît de bun, atît de cinstit, ajunsese să profite pînă şi de neatenţia ţăranilor cu care se învecina, ca să le fure o parte din apa de irigaţie.

Dacă ai lui erau orbi, vecinii în schimb îi cam ghiciseră situaţia şi-l căinau pentru firea lui supusă. Era un prost, nu ştia să-l înfrunte pe bătrînul avar, iar acesta îl sugea încetul cu încetul, pînă ce avea să-l înghită cu totul.

Aşa s-a şi întîmplat. Bietul ţăran, istovit de înfrigurarea acelei munci nebuneşti, ajunsese numai piele şi os, gîrbovit ca un bătrîn, cu ochii duşi în fundul capului. Nelipsita lui bonetă, de la care i se trăgea porecla, nu i se mai oprea la urechi ; de mult ce slăbise, îi aluneca pînă pe umeri ca o mucarniţă funebră a propriei lui vieţi.

Dar necazul cel mare era că această istovire ucigătoare abia îi aducea jumătate din ceea ce trebuia să-i plătească nesăţiosului vampir. Urmările unei munci atît de nebuneşti începură curînd să se arate. Calul lui Barret, un dobitoc supus care-l însoţea în toate strădaniile lui îndîrjite, istovit să tot muncească zi şi noapte, să tragă căruţa încărcată cu zarzavaturi pînă la piaţa din Valencia şi să se vadă apoi înhămat la plug, neavînd răgaz nici să răsufle ori să-şi zvînte sudoarea, găsi că e mai cuminte să moară decît să-şi îngăduie o cît de slabă intenţie de revoltă împotriva bietului său stăpîn.

Atunci Barret se socoti într-adevăr pierdut. Se uita cu deznădejde la ogoarele pe care nu le va mai putea lucra de-acum înainte ; la şirurile de legume proaspete pe care cei de la oraş le consumau cu indiferenţă, fără să bănuiască toate chinurile pe care le îndură, pentru a le produce, omul nevoiaş în veşnică luptă cu pămîntul şi cu mizeria.

Dar pronia cerului, care nu-l părăseşte niciodată pe cel sărac, îi vorbi prin gura lui *don* Salvador. Nu degeaba se spune că adeseori Dumnezeu întoarce orice rău spre bine.

Zgripţorul cel hapsîn, zaraful cel hrăpăreţ, aflînd despre nenorocire, îi oferi sprijin cu o mişcătoare şi părintească bunătate. Cît îi trebuia ca să-şi cumpere alt cal ? Cincizeci de *duros ?* Iată, o să-l ajute el, dovedind astfel cît de nedrepţi erau cei care-l urau şi-l vorbeau de rău.

Şi îi împrumută lui Barret banii, cerîndu-i doar o nimica toată ; să-şi pună iscălitura în josul unei hîrtii — afacerile sînt afaceri — în care era vorba de dobînzi, de procente la dobînzi, de garanţii, menţionîndu-se pentru aceasta mobilele, uneltele, tot ce avea ţăranul în casă, inclusiv vitele din ocol.

Însufleţit de faptul că avea acum un cal tînăr şi viguros, Barret se porni cu şi mai multă îndîrjire pe muncă, vlăguindu-se pe acele ogoare care, pe măsură ce-i scădeau lui puterile, păreau să sporească, învăluindu-l ca un giulgiu roşu.

Mai tot ce aduna de pe cîmp consumau ai lui în casă, iar cei cîţiva pumni de gologani pe care îi scotea din vînzarea restului la piaţa din Valencia, se risipeau fără a ajunge vreodată să alcătuiască purcoiul cu care să închidă gura lui *don* Salvador.

Zbuciumul acesta, veşnic zadarnic, pentru a-şi plăti datoria, trezise pînă la urmă în el un fel de spirit de revoltă, stîrnind în mintea greoaie gînduri vagi şi tulburi despre dreptate. De ce nu erau ale lui ogoarele ? Toţi strămoşii săi îşi lăsaseră viaţa pe cîmpurile acelea ; fuseseră stropite cu sudoarea întregului neam ; dacă n-ar fi fost ei, Barreţii, pămînturile ar fi fost pustii ca ţărmul mării... Şi acum venea să-l strîngă de

gît bătrînul acela fără inimă care era stăpînul lor, să-l omoare cu somaţiile, cu toate că nu ştia să ţină o sapă în mînă şi că în viaţa lui nu-şi cocîrjase spinarea sub povara muncii... Isuse Hristoase ! Cum mai învîrtesc oamenii lucrurile !...

Dar aceste revolte erau trecătoare ; şi se lăsa stăpînit iar de supunerea resemnată a plugarului şi de respectul tradiţional şi superstiţios faţă de proprietate. Trebuia să muncească şi să fie cinstit.

Şi cum bietul om socotea neplata datoriilor drept cea mai mare ruşine, se întorcea la truda lui, din ce în ce mai slăbit, mai vlăguit, simţind cum i se topea cu încetul toată energia, convins că n-o să mai poată duce lupta multă vreme, dar nevrînd nici măcar să se gîndească la posibilitatea de a renunţa fie şi la o palmă de loc din pămînturile strămoşilor săi.

Din cîştiul[1] de la Crăciun nu i-a putut plăti lui *don* Salvador decît o mică parte. La Sfîntul Ion, nici un bănuţ. Îi era nevasta bolnavă ; ca să poată acoperi cheltuielile, vînduse „darul de nuntă", şiragul de perle şi cerceii din alte vremuri care alcătuiau comoara familiei, şi a căror viitoare stăpînire stîrnea veşnic certuri între cele patru fete.

Bătrînul zgripţor se arătase neînduplecat. Nu, aşa nu mai mergea. El era milos din fire (deşi ţăranii nu voiau s-o creadă). Şi nu putea îngădui ca Barret să-şi scoată sufletul străduindu-se să cultive nişte ogoare prea mari pentru puterile lui. Nu putea îngădui una

[1] *Cîşti* — sumă de bani plătibilă la date fixe şi reprezentînd o parte din arenda unei moşii.

ca asta ; era faptă de om fără inimă. Şi cum primise propuneri pentru o nouă arendare îl înştiinţă pe Barret că trebuia să părăsească ogoarele cît mai curînd. Îi părea foarte rău ; dar şi el era om sărac... Da ! Şi tocmai de aceea îi amintea că trebuia lichidat şi împrumutul pentru cumpărarea calului, sumă care, cu dobînzile, se urca la...

Bietul om nici nu mai luă în seamă sutele de *reali* la care se urca datoria lui, sporită de dobînzile neruşinate ; porunca de a părăsi ogoarele îl tulburase şi îl năucise din cale-afară.

Slăbiciunea, măcinarea lăuntrică produsă de lupta istovitoare de-a lungul atîtor ani, ieşi brusc la iveală.

El, care în viaţa lui nu plînsese, acum scîncea ca un copil. Toată mîndria, toată gravitatea lui maură se topiră dintr-o dată şi căzu în genunchi la picioarele bătrînului, rugîndu-l să nu-l năpăstuiască tocmai el, care-i fusese ca un tată.

Bun tată îşi mai găsise bietul Barret ! *Don* Salvador se arătă neînduplecat. Îi părea foarte rău, dar n-avea ce face. Şi el era sărac : trebuia să se îngrijească de pîinea copiilor săi... Şi îi dădu înainte pe acelaşi ton, ascunzîndu-şi neomenia prin vorbe de ipocrită înduioşare.

Cu timpul, ţăranul se sătură de atîtea rugăminţi. Se dusese de cîteva ori la Valencia, acasă la stăpîn, să-i amintească de strămoşii lui, de drepturile morale pe care le avea asupra acelor pămînturi, să-i ceară să mai aibă puţină răbdare, afirmînd, cu o nădejde fără

noimă, că avea să-i plătească, dar pînă la urmă zgîrcitul nu mai vru să-i deschidă uşa.

Disperarea îl întări pe Barret. Deveni iarăşi un fiu al *huertei*, mîndru, energic şi de neclintit atunci cînd socoteşte că dreptatea e de partea lui. Nu mai voia stăpînul să-l asculte? Refuza să-i mai lase vreo nădejde?... Prea bine, să poftească: dacă voia ceva de la el, să vină să-l caute. Să vedem cine-o să fie îndrăzneţul care va cuteza să-l scoată din casa lui!

Şi continuă să muncească, dar cu frica în sîn, aruncînd priviri neliniştite de cîte ori trecea vreun necunoscut pe drumurile din apropiere, ca omul care se aşteaptă din clipă-n clipă să fie atacat de o bandă de tîlhari.

I s-a trimis citaţie de la judecătorie şi nu s-a dus. Ştia el bine ce-nseamnă asta: vicleşuguri menite să-l ducă la pierzanie pe omul cumsecade. Dacă voiau să-l prade, să poftească acolo, pe ogoarele acelea, care erau trup din trupul lui, şi pe care avea să le apere ca atare.

Într-o zi a primit înştiinţarea că după-amiază vor veni organele judecătoreşti pentru a proceda la expulzarea lui de pe pămînturi şi a-i pune şi sechestru pe tot ce avea în casă pentru acoperirea datoriilor. Din noaptea aceea chiar, n-avea să mai doarmă acolo.

Lucrul i se păru atît de nemaipomenit bietului Barret, încît zîmbi neîncrezător. Aşa ceva li se putea întîmpla doar şarlatanilor, celor care nu dăduseră niciodată vreun ban; dar el, care plătise întotdeauna, care se născuse acolo şi care nu datora decît arenda pe

un an... haida de! Doar nu trăia printre sălbatici fără inimă şi fără Dumnezeu!

Dar după-amiază, cînd văzu venind pe drum nişte domni îmbrăcaţi în negru ca nişte corbi funebri, cu aripi de hîrtie răsucită sul la subţioară, nu se mai îndoi. Acela era duşmanul. Aveau să-l prade.

Şi, simţind în sinea lui dîrzenia neguţătorului maur care rabdă orice jignire dar, cînd cineva se atinge de avutul lui îşi pierde minţile de furie, Barret intră fuga în casă, înhăţă puşca cea veche care stătea întotdeauna încărcată după uşă, şi, ducînd-o la ochi, se aşeză sub bolta de viţă, gata s-o slobozească în primul dintre acei bandiţi ai legii care ar pune piciorul pe pămîntul lui.

Nevasta, bolnavă cum era, şi cele patru fete, se repeziră afară ţipînd ca scoase din minţi şi se agăţară de el încercînd să-i smulgă puşca, trăgînd de ţeavă cît le ţineau puterile. La ţipetele grupului care se lupta între stîlpii bolţii, începură să iasă oamenii de prin casele vecine şi se năpustiră cu toţii grămadă într-acolo, îngrijoraţi, cu solidaritatea frăţească a celor care trăiesc prin locuri singuratice.

Pimentó izbuti să pună stăpînire pe puşcă şi o duse prudent acasă. Barret se luase după el încercînd să-l ajungă; ţinut însă şi împiedicat de braţele zdravene ale cîtorva flăcăi, îşi vărsă furia pe blestematul care nu-l lăsa să-şi apere avutul.

— Pimentó!... Hoţule!... Dă-mi puşca!...

Dar fanfaronul zîmbea cu îngăduinţă, încîntat că se arăta prevăzător şi înţelept cu bătrînul apucat de

furii ; îl duse astfel pînă la el acasă unde el şi alţi prieteni rămaseră să-l păzească şi să-l dăscălească, nu cumva să facă vreo nebunie.

— Ia seama, Barret ! Ăştia sînt chiar oamenii stăpînirii, şi săracul pierde întotdeauna cînd se pune cu ei. Răbdare şi tutun, şi lucrurile o să se limpezească.

În vremea asta, păsăroii cerniţi scriau hîrtii peste hîrtii acasă la Barret, răvăşind cu nepăsare mobilele şi lucrurile, inventariind pînă şi ceea ce se afla în ogradă şi staul, în timp ce nevasta şi fetele plîngeau cu disperare, iar mulţimea, adunată la poartă, urmărea cu spaimă toate amănuntele sechestrului, încercînd să le liniştească pe bietele femei şi izbucnind, pe şoptite, în blesteme împotriva ticălosului *don* Salvador şi a acelor oameni pe care îi răbda inima să asculte de un cîine ca el.

Pe înserate, Barret, care stătea ca prostit, căci după accesul de furie căzuse parcă într-o stare de somnambulism, văzu la picioarele lui cîteva boccele şi auzi zăngănitul metalic al unui sac în care se aflau uneltele lui de plugărie.

— Tată !... Tată !... scînceau nişte voci tremurînde.

Erau fetele, care se aruncară la pieptul lui şi împreună cu ele, biata nevastă bolnavă şi scuturată de friguri ; mai deoparte, înghesuindu-se în casa lui Pimentó sau în întunericul de dincolo de prag, toţi oamenii din împrejurimi, corul înspăimîntat al tragediei.

Îi scoseseră pentru totdeauna din casa lor. Oamenii negri o încuiaseră, luînd cheile. Nu le mai rămăsese

altceva decît boccelele de lîngă ei, hainele ponosite şi uneltele ; atît le îngăduiseră să-şi ia.

Cuvintele le erau întretăiate de suspine şi tatăl îşi strîngea mereu fetele la piept ; Pepeta, stăpîna casei, şi alte femei plîngeau şi-l blestemau de zor pe bătrînul zgripţor, pînă ce Pimentó interveni cu energie.

O să fie vreme destulă să vorbească despre cele întîmplate ; acuma, la masă. Ce dracu ! Doar n-aveau să se văicărească la nesfîrşit din pricina unui cămătar păcătos. Ce i-ar mai tresălta inima de bucurie dacă i-ar vedea !... În *huerta* erau oameni de treabă ; toţi ţineau la familia lui Barret şi o să împartă bucuros cu ei un codru de pîine dacă mai mult nu s-o găsi.

Nevasta şi fetele ţăranului ajuns la sapă de lemn plecară cu nişte vecine să-şi petreacă noaptea prin casele lor. Barret rămase pe loc, sub supravegherea lui Pimentó.

Pînă pe la ceasurile zece, stătură amîndoi pe nişte scăunaşe de paie, la lumina opaiţului, fumînd ţigară după ţigară.

Sărmanul bătrîn era ca nebun. Răspundea în silă cîte un cuvînt la vorbăria fanfaronului care făcea acum pe blajinul ; iar din cînd în cînd, repeta mereu acelaşi lucru :

— Pimentó !... Dă-mi puşca !...

Iar Pimentó zîmbea cu oarecare admiraţie. Îl uimea dîrzenia neaşteptată a bătrînului, pe care toată *huerta* îl socotise un om neajutorat. Cum să-i dea puşca ?... Doar i se citea, din cuta săpată între sprîncene, hotărîrea neclintită de a-l nimici pe autorul nenorocirii lui.

Barret se întărîta din ce în ce mai tare împotriva tînărului. Ajunse să-l facă hoţoman pentru că refuza să-i restituie puşca. Nu mai avea prieteni! Toţi erau nişte ingraţi ca şi zgîrcitul de *don* Salvador. Nu voia să doarmă acolo: se înăbuşea. Şi scotocind prin sacul cu unelte, scoase o seceră, o vîrî la brîu şi ieşi din odaie fără ca Pimentó să încerce a-l opri.

La ora aceea bătrînul nu mai putea face nici un rău, n-avea decît să doarmă sub cerul liber, dacă aşa-i era voia. Şi fanfaronul, încuind uşa, se culcă.

Barret se duse drept la ogoarele lui şi, ca un cîine alungat, începu să dea tîrcoale casei.

Incuiată!... Încuiată pentru totdeauna!

Pereţii aceia îi durase bunicul lui, iar el îi dregea an de an. Se mai zărea şi acum, prin întuneric, albeaţa strălucitoare a varului cu care îi spoiseră fetele lui, cu trei luni în urmă.

Ocolul, staulul, coteţele fuseseră făcute de mîna tatălui său; iar acoperişul de paie, cel înalt şi arătos, cu cîte o cruce la fiecare capăt, îl făcuse el însuşi din nou, în locul celui vechi prin care răzbea apa.

Tot mîinile lui meşteriseră şi colacul puţului, şi stîlpii bolţii de viţă, şi gardurile împletite din trestie, pe deasupra cărora se iţeau, mîndre, garoafele şi regina nopţii. Şi toate astea aveau să fie acum proprietatea altuia, doar aşa, fiindcă aşa voiseră unii?

Îşi căută la brîu cutia de chibrituri cu care-şi aprindea ţigările. Voia să dea foc acoperişului de paie. Ducă-se dracului toate. La urma urmelor, era avutul

lui, Dumnezeu îi era martor, aşa că putea să-şi distrugă gospodăria pînă nu încăpea pe mîinile tîlharilor.

Dar cînd să pună foc casei lui bătrîneşti, simţi că-l cuprinde groaza, de parcă i-ar fi răsărit înaintea ochilor moaştele tuturor strămoşilor, şi lepădă chibriturile.

În capul lui însă continua să bîntuie patima distrugerii şi, pentru a şi-o potoli, intră cu secera în mînă pe ogoarele pentru care se chinuise atîta.

Pămîntul acela nerecunoscător, pricina nenorocirilor lui, avea să plătească acum pentru toate! Prăpădul ţinu ceasuri întregi. Izbi cu picioarele, pînă doborî lesele de trestie pe care se căţărau cîrceii verzi de fasole tînără şi mazăre; bobul se prăbuşi tăiat de secera mînioasă, iar verzele şi salatele se rostogoliră spintecate sub izbitura tăioasă a oţelului, ca nişte capete retezate, risipind în jur cununa lor de frunze. Să nu se bucure nimeni de pe urma muncii lui! Aşa o duse pînă în zori. Tăind, strivind sălbatec cu picioarele, blestemînd în gura mare şi răcnind înjurături; pînă la urmă, oboseala îi potoli furia şi se aruncă pe-o brazdă, plîngînd ca un copil la gîndul că de acum înainte nu va mai avea alt pat decît pămîntul şi altă îndeletnicire decît cerşitul pe drumuri.

Îl treziră primele raze ale soarelui şi sporovăiala voioasă a păsărilor care ţopăiau împrejur înfruptîndu-se din resturile prăpădului de peste noapte.

Se ridică înţepenit de oboseală şi din pricina umezelii. Pimentó şi nevasta lui îl strigau de departe, poftindu-l să îmbuce ceva. Barret mîrîi plin de dispreţ. „Pungaşul! După ce că-i luase puşca!...“ Şi o luă pe

drumul Valenciei, tremurînd de frig, fără să știe încotro se duce.

Trecînd prin fața cîrciumii lui Copa, intră înăuntru. Niște căruțași de prin împrejurimi căutară să-l îmbărbăteze, poftindu-l să bea ceva, iar Barret se grăbi să primească... Simțea nevoia să alunge frigul care-i pătrunsese în oase. Și, în ciuda cumpătării lui obișnuite, dădu peste cap, unul după altul, două pahare de rachiu, care-i căzură ca niște valuri de foc în stomacul lihnit.

Se aprinse la obraz, apoi se făcu galben ca un cadavru ; ochii i se injectară de sînge. Față de căruțașii care îl căinau, se arătă vorbăreț și sigur de sine — aproape ca un om fericit. Le zicea „dragii mei", asigurîndu-i că nu se speria el pentru atîta lucru. Încă nu pierduse tot. Îi rămăsese lucrul cel mai de preț din casă, secera bunicului său, un giuvaer pe care nu l-ar fi dat nici pe cincizeci de *hanegadas* [1] de pămînt bun.

Și scoase de la brîu lama încovoiată de oțel, curată și strălucitoare ; o unealtă bine călită, cu tăișul foarte ascuțit, care, după spusele lui Barret, putea reteza din aer o foiță de țigară.

Căruțașii plătiră și, îndemnîndu-și caii, porniră spre oraș umplînd văzduhul cu scîrțîit de roți.

Bătrînul rămase încă mai bine de un ceas în cîrciumă, vorbind singur, simțind că-și pierde capul ; pînă cînd, stînjenit de privirea neprietenoasă a patronului, care-și dădea seama în ce hal era, îl cuprinse un fel

[1] Măsură de suprafață, variind în diferitele regiuni ale Spaniei, în jur de 64 ari.

de rușine și plecă fără să dea bună ziua, umblînd cu pași nesiguri.

Îi stăruia în gînd o amintire. Vedea cu ochii închiși o livadă întinsă de portocali care se afla la mai bine de un ceas de mers, între Benimaclet și mare. Fusese acolo de multe ori, pentru treburile lui, iar acum tot acolo se ducea, să vadă dacă n-o da dracul să-i iasă stăpînul în cale, căci rare erau zilele în care ochiul lui de avar să nu cerceteze mîndrețea aceea de pomi, unul cîte unul, de parcă ar fi numărat portocalele.

Ajunse după două ceasuri de mers, oprindu-se de multe ori să-și cumpănească trupul care se legăna pe picioarele nesigure. Rachiul pusese stăpînire pe el. Acum nu-și mai amintea cu ce scop venise pînă acolo, așa departe de *huerta* și de ai lui, și în cele din urmă se trînti într-un lan de cînepă de la marginea drumului. Curînd, sforăitul lui greoi, de om beat, începu să răsune printre tulpinile verzi și drepte.

Cînd se trezi, soarele trecuse de mult de amiază. Își simțea capul greu, și în stomac un fel de slăbiciune. Îi vîjîiau urechile, iar în gura încleiată simțea un gust scîrbos. Ce căuta el aici, lîngă livada cămătarului ? Cum ajunsese așa departe ? Demnitatea lui firească îl făcu să se rușineze de halul în care se afla, și încercă să se ridice ca s-o ia la fugă. Apăsarea secerei de la brîu îl făcu să se înfioare.

Săltîndu-se în capul oaselor, se uită printre șirurile de cînepă și, la o cotitură a drumului, văzu un bătrîn care mergea încet, înfășurat într-o pelerină.

Barret simţi deodată cum i se urcă tot sîngele la cap, cum îl cuprinde iarăşi beţia şi se sculă în picioare, scoţînd secera... Să mai zică cineva că dracul nu-i bun ! Era chiar omul lui ; cel pe care-l căuta încă din ajun.

Bătrînul cămătar şovăise mult pînă să plece de acasă. Îl tulbura oarecum povestea cu Barret ; întîmplarea era prea recentă şi *huerta* răzbunătoare. Dar teama că unii ar putea profita de lipsa lui, ca să dea iama prin portocale, fusese mai tare decît frica şi, zicîndu-şi că livada era departe de locuinţa poprită, o pornise la drum.

Tocmai cînd ajunsese aproape de livadă şi începea să-şi rîdă de temerile lui, se pomeni de după lanul de cînepă chiar cu Barret, care, sărindu-i înainte, îi păru un diavol uriaş, cu faţa aprinsă, cu braţele întinse în lături, tăindu-i calea şi, împingîndu-l spre marginea canalului care trecea pe lîngă drum. Crezu că visează ; dinţii începură să-i clănţăne, se înverzi la faţă, iar pelerina îi căzu de pe umeri, dînd la iveală un caftan vechi şi o legătură murdară înfăşurată în jurul gîtului. Spaima şi tulburarea îi erau atît de mari, încît începu să vorbească în castiliană !

— Barret ! Fiule ! zicea el cu glasul întretăiat. N-a fost decît o glumă ; n-o lua în seamă. Povestea de ieri a fost numai aşa, ca să te sperii niţel... nimic altceva. O să rămîi mai departe pe ogoare... Treci mîine pe la mine... şi-o să stăm de vorbă. O să-mi plăteşti cum oi vrea tu.

Şi se frîngea în toate părţile ferindu-se de Barret. Căuta să se strecoare, să fugă de groaznica seceră, pe lama căreia se răsfrîngea o rază de soare şi se oglindea albastrul cerului. Cum în spatele lui se afla canalul, n-avea loc să se mişte şi se lăsa pe spate, încercînd să se apere cu mîinile încleştate.

Ţăranul rînjea ca o hienă, arătîndu-şi dinţii albi şi ascuţiţi, de om sărac.

— Mincinosule ! Mincinosule ! îi răspundea el cu un glas horcăit.

Şi, învîrtind secera încoace şi încolo, căuta un loc pe unde să lovească, ocolind mîinile descărnate şi înfricoşate care-i stăteau în cale.

— Stai, Barret ! Fiule ! Ce te-a apucat ? Lasă arma jos... nu te juca... Doar eşti om de treabă... gîndeşte-te la fetele tale. Îţi spun c-a fost o glumă. Vino mîine şi am să-ţi dau chei... aaah !

Un răcnet îngrozitor, un urlet de animal rănit... Sătulă de atîtea piedici, secera retezase dintr-o lovitură una din mîinile acelea încleştate. Acum atîrna spînzurată de tendoane şi piele, iar din ciotul înroşit ţîşnea cu putere sîngele, stropindu-l pe Barret care scoase un răcnet cînd simţi în obraz şuvoiul cald.

Bătrînul se clătină pe picioare ; dar înainte de-a apuca să se prăbuşească, secera fulgeră de-a latul spre gîtul lui şi, hîrşti ! spintecă toate înfofolelile şi făcu o tăietură adîncă, despărţind capul de trunchi aproape cu totul.

Don Salvador se prăvăli în canal ; picioarele îi rămăseseră pe taluz, agitate de zvîcniturile morţii,

ca la o vită înjunghiată. În vremea asta, din capul înfundat în mocirlă se scurgea tot sîngele prin spintecătura adîncă, iar apele se înroşeau curgînd lin mai departe, cu un susur blînd care înviora liniştea solemnă a după-amiezii.

Barret rămase pironit pe mal, ca năuc. Ce de sînge avea hoţomanul! Apa din canal, înroşindu-se, părea mai multă. Deodată, cuprins de spaimă, omul o rupse la fugă de parcă s-ar fi temut să nu se reverse pîrîul de sînge şi să-l înece.

Pînă la căderea nopţii vestea se răspîndi ca o lovitură de tun, răscolind cîmpia. Aţi văzut oare vreodată aerul ipocrit, bucuria tăcută cu care întîmpină poporul vestea morţii unui satrap asupritor?... Aşa deplîngea *huerta* dispariţia lui *don* Salvador. Ghiceau cu toţii că fusese mîna lui Barret, dar nimeni nu sufla o vorbă. Casele şi-ar fi deschis pentru el cele mai sigure tainiţe; femeile l-ar fi ascuns sub fustele lor.

Dar ucigaşul rătăcea prin *huerta* ca un zănatec, fugind de oameni, ascunzîndu-se pe după maluri, ghemuindu-se pe sub podeţe, gonind peste cîmpuri, speriat de lătratul cîinilor, pînă ce, în ziua următoare, îl găsiră jandarmii dormind într-o şură.

Vreme de şase luni toată *huerta* nu vorbi decît despre Barret.

Duminica, femei şi bărbaţi se duceau ca în pelerinaj la închisoarea din Valencia, să-l vadă printre

gratii pe bietul *„libertador"* [1], din ce în ce mai descărnat, cu ochii duşi în fundul capului şi privirea neliniştită.

Veni ziua judecăţii şi fu condamnat la moarte.

Vestea produse o impresie adîncă asupra întregii *huerte*; preoţii şi primarii se puseră în mişcare ca să evite o asemenea ruşine. Un om din districtul lor, dus la eşafod! Şi cum Barret fusese întotdeauna printre cei supuşi, votînd aşa cum comandau cei mari şi ascultînd orbeşte poruncile lor, bătură drumul la Madrid pentru a-i scăpa viaţa şi obţinură comutarea pedepsei.

Ţăranul fu scos din celulă uscat ca o mumie şi dus la închisoarea din Ceuta, unde avea să moară după cîţiva ani.

Familia s-a destrămat; s-a risipit ca o mînă de paie în vînt.

Fetele au părăsit una cîte una casele unde-şi găsiseră adăpost, plecînd la Valencia să-şi cîştige pîinea ca slujnice, iar biata bătrînă, nevrînd să le fie altora o povară cu beteşugurile ei, a intrat în spital unde a murit după scurtă vreme.

Cu uşurinţa cu care se uită nenorocirile altora, ţăranii din *huerta* abia dacă-şi mai aminteau, cînd şi cînd, de înfricoşătoarea tragedie a lui Barret, întrebîndu-se uneori ce s-or fi făcut fetele lui.

Dar nimeni nu uita ogoarele şi casa, rămase în

---

[1] Liberator.

aceeași stare ca în ziua cînd oamenii stăpînirii îl alungaseră pe nefericitul țăran.

Era un fel de înțelegere tacită a întregii *huerta*, o conspirație instinctivă, pentru a cărei pregătire aproape că nu fusese nevoie de cuvinte ; dar pînă și drumurile și copacii păreau să ia parte la ea.

Pimentó zisese doar în ziua nenorocirii : „Să vedem cine-o să fie îndrăznețul care să se încumete a pune piciorul pe pămînturile acelea !“

Și toți oamenii din *huerta*, pînă și femeile și copiii, păreau să răspundă cu priviri pline de înțeles : „Da, să vedem !“

Bălăriile și scaieții începură să răsară din pămîntul blestemat, pe care Barret îl călcase în picioare și-l hăcuise cu secera în ultima noapte de parcă ar fi presimțit că din pricina lui avea să moară la închisoare.

Feciorii lui *don* Salvador însă, niște bogătani la fel de zgîrciți ca și tatăl lor, se temeau să nu sărăcească dacă bucata aceea de pămînt rămînea neproductivă. Un țăran din altă parte a *huertei* care făcea pe grozavul și tot umbla după mai mult pămînt, se lăsă ademenit de prețul mic al arenzii și se lăcomi la ogoarele de care se fereau toți.

Ieșea pe brazdă cu pușca la umăr ; nici el, nici argații lui nu se sinchiseau că erau ocoliți de toți vecinii ; cînd treceau pe drum, ușile caselor se închideau și, de pretutindeni, îi urmăreau priviri dușmănoase.

Țăranul era cu ochii în patru, temîndu-se de vreo capcană, dar precauțiile lui au fost zadarnice, căci într-o seară, întorcîndu-se singur spre casă, pe vremea cînd încă nici nu isprăvise cu desțelenitul ogoarelor, cineva trăsese două focuri de pușcă după el. Nu putuse vedea cine era făptașul ; scăpase ca prin minune neatins de pumnul de alice care-i șuieraseră pe la ureche.

Pe poteci nu se vedea nimeni. Nici o urmă proaspătă de pași ; dușmanul trăsese din vreun canal, ascuns după trestii.

Cu asemenea adversari nu se putea lupta, și, în aceeași seară, îndrăznețul predase stăpînilor cheile casei.

Să-i fi auzit pe feciorii lui *don* Salvador ! Nu mai exista oare nici cîrmuire, nici apărare a proprietății... nimic ?

Bănuind că Pimentó fusese autorul atacului pentru a împiedica lucrarea ogoarelor, jandarmii îl arestară pe zurbagiul-*huertei*, băgîndu-l la răcoare.

Dar cînd începură să ia declarații, întregul district se perindă prin fața judecătorului atestînd nevinovăția lui Pimentó, așa că nu fusese rost să scoată nimic de la acei țărani șireți.

Toți spuneau același lucru. Pînă și babele prăpădite care de mult nu mai treceau dincolo de pragul casei, declaraseră că în ziua aceea, la ora cînd se auziseră cele două împușcături, Pimentó se afla într-o cîrciumă din Alboraya, chefuind cu prietenii lui.

Nu era nimic de făcut cu asemenea oameni care, cu fețe stupide și ochi nevinovați, scărpinîndu-se la ceafă, mințeau cu atîta seninătate. Pimentó fusese pus în

libertate, şi, din toată *huerta*, se ridicase un oftat de mulţumire şi triumf.

Acum dovada era făcută ; pe viitor, avea să se ştie că oricine ar încerca să lucreze acele ogoare îşi pune pielea-n joc.

Zgîrciţii de stăpîni nu se lăsaseră însă. Aveau să cultive chiar ei pămîntul ; căutaseră lucrători cu ziua printre oamenii nevoiaşi şi umili care, mirosind a oaie şi a mizerie, coboară la lucru mînaţi de foame, tocmai de la marginea provinciei, de prin munţii hotarnici ai Aragonului.

În *huerta*, oamenii îi compătimeau pe bieţii *churros* [1]. Sărmanii ! Umblau să cîştige o pîine. Ce vină aveau ei ? Şi seara, cînd se-ntorceau cu săpăliga pe umăr, se găsea întotdeauna cîte un suflet milostiv care să-i strige din pragul cîrciumii lui Copa. Îi pofteau înăuntru, le dădea de băut, şi apoi le vorbeau la ureche, cu faţa încruntată şi tonul blajin, cu care părinţii îşi povăţuiesc copiii să se ferească de cine ştie ce primejdie. Urmarea era că, a doua zi, oierii, ascultători, în loc să se ducă în cîmp, se înfăţişau buluc la proprietari.

— Stăpîne, am venit să ne faci plata !

Toate argumentele celor doi burlaci, furioşi că se vedeau în zgîrcenia lor, păgubiţi, rămîneau fără folos.

— Stăpîne, răspundeau oierii la toate, sîntem oameni săraci, dar viaţă de lepădat n-avem.

[1] Oieri.

Nu numai că lăsau lucrul, dar le dădeau de veste şi consătenilor să se ferească de ogoarele lui Barret, ca de Satana.

Stăpînii pămîntului ceruseră sprijin prin jalbe pînă şi autorităţilor. Şi perechi de jandarmi cutreieraseră *huerta*, pîndind pe drumuri să surprindă vreun gest sau vreo vorbă, dar fără nici un rezultat.

Zi de zi nu vedeau altceva decît femei cosînd şi cîntînd pe prispă ; bărbaţii la cîmp, aplecaţi din şale, cu privirile în pămînt, muncind fără o clipă de răgaz ; Pimentó lăfăindu-se boiereşte la soare lîngă nuielele încleiate, aşteptînd să pice vreo pasăre, sau ajutînd-o greoi şi alene pe Pepeta ; la cîrciuma lui Copa, cîţiva bătrîni se încălzeau la soare sau jucau *truco*. Toată *huerta* respira o viaţă tihnită şi patriarhală : o adevărată Arcadie maură. Dar băştinaşii nu se lăsau înşelaţi : nici un plugar nu voia să ia acele pămînturi, nici chiar pe gratis, aşa că, pînă la urmă, proprietarii trebuiseră să renunţe la arendarea lor, lăsînd să le năpădească bălăriile şi să se năruie casa, în aşteptarea unui om de ispravă care să le cumpere, ori să le lucreze.

Huerta tresălta de mîndrie văzînd cum se iroseşte avutul urmaşilor lui *don* Salvador şi cum aceştia se dădeau de ceasul morţii.

Era o plăcere mare şi nemaiîntîlnită. Se cădea ca, măcar uneori, să-şi mai spună şi săracii cuvîntul, iar bogaţii să rămînă de ruşine. Pîinea lor neagră le părea mai gustoasă, vinul mai bun, munca mai puţin istovitoare, cînd îşi închipuiau pandaliile celor doi zgîrciţi

care, cu tot bănetul lor, trebuiau să rabde ca ţăranii din *huerta* să-şi bată joc de ei.

Şi apoi, peticul acela de paragină şi mizerie, în inima cîmpiei, prindea bine, ca să-i facă pe ceilalţi proprietari să fie mai puţin hrăpăreţi, şi, învăţînd din păţania vecinului, să nu mai urce arenzile, să fie mai îngăduitori cînd oamenii întîrziau cu plata cîştiului.

Ogoarele acelea pustii erau talismanul care-i ţinea strîns uniţi, cot la cot, pe toţi ţăranii din *huerta :* o realitate care proclama puterea lor asupra stăpînilor, miracolul solidarităţii celor săraci împotriva legilor şi a bogaţilor care, din tată-n fiu, erau stăpînii pămîntului, fără să-l muncească şi să asude pe brazdă.

Toate lucrurile acestea, gîndite tulbure, îi făceau să creadă că în ziua cînd ogoarele lui Barret ar fi cultivate, *huerta* ar avea de pătimit tot felul de nenorociri. Şi, după zece ani de izbîndă, nu-şi închipuiau că ar mai putea pătrunde pe ogoarele părăsite altcineva decît moş Tomba, păstorul orb şi guraliv care, în lipsă de ascultători, îşi istorisea în fiecare zi isprăvile de *guerillero* [1] turmei lui de oi răpănoase.

Asta era pricina exclamaţiilor uimite şi a valului de mînie din *huerta* cînd Pimentó dusese, de la ogor la ogor şi din casă în casă, vestea că pămînturile lui Barret găsiseră un arendaş, un necunoscut şi că ăla... ăla ! — fie el cine-o fi — se şi afla acolo cu toată familia, instalîndu-se fără nici o sfială... „de parcă ar fi fost pe moşia lui !"

[1] Luptător patriot în războaiele de partizani.

III

Cercetînd pămînturile pîrlogite, Batiste îşi zicea că acolo era treabă, nu glumă.

Dar asta nu-l descumpăni. Era un bărbat energic şi întreprinzător, învăţat să lupte ca să-şi cîştige pîinea. Aici era loc berechet, cum zicea el, iar pe lîngă asta, gîndul că înainte o dusese şi mai rău, îl îndîrjea.

Pînă atunci îşi petrecuse viaţa tot schimbînd la meserii dintr-un sat în altul, apucîndu-se în fiecare an de altă îndeletnicire, dar neizbutind să asigure alor lui modesta bunăstare care-i era singura năzuinţă.

Cînd o cunoscuse pe nevastă-sa, era argat la o moară de lîngă Sagunto. Pe atunci muncea „ca un bou" — cum zicea el — ca să nu ducă lipsă în casă de nici unele ; Dumnezeu îl răsplătise pentru hărnicia lui trimiţîndu-i în fiecare an cîte un prunc, copii voinici, de-ai fi zis că se năşteau cu dinţi, după cît erau de grăbiţi să lase pieptul mamei şi să ceară pîine cît era ziua de mare.

Urmarea a fost că a trebuit să plece de la moară și să se apuce de cărăușie, în căutare de cîștiguri mai mari.

Ghinionul se ținea scai de el. Își îngrijea animalele mai bine decît oricine, supraveghindu-le și în timpul drumului. Chiar cînd pica de somn, nu-și îngăduia niciodată, cum făceau tovarășii lui, să doarmă în căruță lăsînd dobitoacele să se călăuzească după instinct. Era mereu cu ochii-n patru, umbla întotdeauna pe lîngă calul înaintaș, ocolind gropile adînci și hîrtoapele ; cu toate astea, a lui era căruța care se răsturna ; dacă vreun animal se betegea din cauza ploilor, era desigur al lui Batiste, în ciuda grijii părintești cu care se grăbea să le acopere spinările cu pături groase de cum cădeau cîteva picături de ploaie.

În atîția ani de trudă, cît bătuse drumurile prin tot ținutul, mîncînd pe apucate, dormind sub cerul liber și îndurînd chinul de a sta luni de zile departe de ai lui, pe care îi iubea cu dragostea adîncă a omului aspru și tăcut, Batiste nu avusese parte decît de pagube, ducînd-o din ce în ce mai greu.

I-au murit caii și a trebuit să se împrumute ca să-și cumpere alții. Tot ce-i aducea cărăușia cu burdufuri de vin sau untdelemn, se scurgea în mîinile geambașilor și ale rotarilor, pînă cînd, într-o bună zi, văzînd că alegea cîștigul din pagubă, se lăsase de meserie.

Luase atunci în arendă niște pămînt pe lîngă Sagunto, un teren neirigat, roșu și veșnic însetat, pe care

își răsuceau trunchiurile găunoase roșcovi seculari, iar măslinii înălțau coroane rotunde și colbăite.

Cît a trăit acolo, a dus-o într-o veșnică luptă cu uscăciunea, stînd mereu cu ochii la cer, tremurînd de emoție de cîte ori se ivea la orizont un norișor mai întunecat.

A plouat puțin, recoltele au fost proaste vreme de patru ani, și Batiste nu mai știa nici ce să facă nici încotro s-o apuce cînd, cu ocazia unui drum la Valencia, îi cunoscuse pe fiii lui *don* Salvador, niște domni din cale-afară de milostivi (Dumnezeu să-i binecuvînteze), care-i dăduseră mîndrețea asta de ogoare, fără nici o arendă în primii doi ani, pînă ce ajungeau din nou în starea lor de altădată.

Auzise el ceva despre cele întîmplate pe acolo, despre cauzele care îi obligau pe proprietari să lase pîrlogite minunățiile acelea de cîmpuri, dar de-atunci trecuse atîta vreme doar !... Și apoi, sărăcia n-are urechi să audă ; ogoarele îi plăceau și acolo avea să rămînă. Ce-i păsa lui de vechile întîmplări dintre *don* Salvador și Barret ?...

Privindu-și pămîntul, nu-și mai amintea și nu-i mai păsa de nimic. Și Batiste se simțea năpădit de o dulce fericire văzîndu-se cultivator în *huerta* cea mănoasă la care rîvnise de atîtea ori cînd trecea pe drumul dintre Valencia și Sagunto.

Astea da, erau cu adevărat ogoare : veșnic verzi, rodind din adîncurile lor neobosite recoltă după recoltă ; cu apa aceea roșcată care curgea tot timpul ca un sînge dătător de viață prin nenumăratele canale

şi şanţuri împînzite pe suprafaţa lor ca o reţea complicată de vine şi artere ; mănoase de puteau hrăni familii întregi, deşi partalele erau atît de mici încît păreau nişte năframe de verdeaţă. Cîmpiile uscate de la Sagunto îi rămăseseră în minte ca un iad secetos de care era fericit că scăpase.

Acum se vedea cu adevărat pe drumul cel bun. La treabă ! Ogoarele erau înţelenite. Avea mult de muncit, dar cînd vrea omul... Şi era o namilă de om, zdravăn, muşchiulos, cu spete de uriaş, cu faţa blajină şi capul rotund, tuns chilug, sprijinit pe un gît gros ca de călugăr ; şi se întindea cu nesaţ, desfăcîndu-şi braţele puternice, obişnuite, din vremea cărăuşiei, să ridice saci cu făină şi burdufuri grele.

Era atît de preocupat de pămîntul lui, încît abia dacă băgă de seamă curiozitatea vecinilor.

Aruncînd printre trestii priviri neliniştite, sau stînd întinşi pe burtă pe taluzuri, bărbaţii, copiii, ba chiar şi femeile de prin casele vecine nu-l slăbeau o clipă din ochi.

Batiste nu-i lua în seamă. Era curiozitatea, neîncrederea ostilă pe care o trezesc întotdeauna noii sosiţi. Ştia el bine cum vine asta ; dar o să se obişnuiască ei cu vremea. Şi, apoi, poate că erau şi dornici să vadă cum se mistuie mizeria adunată în zece ani de paragină pe ogoarele lui Barret.

Aşadar, ajutat de nevastă şi de copii, începu să dea foc vegetaţiei parazitare chiar de a doua zi.

După ce se răsuceau în flăcări, arbuştii se prăbuşeau prefăcuţi în jăratec, iar din cenuşa lor ţîşneau lighioane scîrboase cu pielea pîrlită. Casa abia se mai zărea printre norii de fum ai acelor torţe care stîrneau o mînie surdă în toată *huerta*.

O dată curăţat pămîntul, Batiste se apucă fără zăbavă să-l cultive. Se întărise ca piatra ; dar el, plugar destoinic cum era, hotărîse să-l lucreze treptat, bucată cu bucată ; şi, însemnînd un patrat în jurul casei, începu să răstoarne brazdele de pămînt, ajutat de toată familia.

Vecinii îşi băteau joc de ei cu o răutate care le trăda mînia ascunsă. Ce mai familie ! Erau ca ţiganii aceia care dorm pe sub poduri. Trăiau în şandramaua de casă asemeni unor naufragiaţi care se aciuiază pe o corabie sfărîmată : astupînd ici o gaură, punînd colo o proptea, făcînd adevărate minuni ca să mai ţină acoperişul de paie, aşezîndu-şi sărăciile lor de mobile, frecate cu sîrg, prin toate ungherele care fuseseră pînă atunci adăposturi de şobolani şi alte lighioane.

La treabă erau iuţi ca veveriţele şi nu stăteau locului o clipă ; în vreme ce tatăl muncea la desţelenit, Teresa, nevasta lui, şi Roseta, fata cea mare, cu poalele adunate între genunchi şi sapa în mînă, săpau mai dihai decît zilierii, odihnindu-se doar cît să-şi dea la o parte şuviţele care le cădeau pe fruntea roşie şi asudată. Băiatul cel mare se ducea mereu la Valencia cu coşul pe umăr, aducînd bălegar şi moloz din care făcuse în faţa uşii două grămezi, ca nişte columne triumfale. Cei trei micuţi, serioşi şi harnici de parc-ar fi înţeles situaţia grea a familiei, umblau de-a buşilea

printre cei care săpau, smulgînd din bulgării de pămînt rădăcinile tari ale arbuştilor arşi.

Munca asta pregătitoare a durat mai bine de o săptămînă, în care întreaga familie asuda şi icnea din zori şi pînă-n noapte.

Jumătate din pămînt fusese săpat. Batiste îl netezi şi îl ară cu ajutorul bătrînului şi inimosului cal, care părea că face şi el parte din familie.

Trebuia să înceapă semănatul ; venise sfîntul Martin, vremea însămînţărilor, şi ţăranul împărţi pămîntul arat în trei părţi. Cea mai mare pentru grîu, una mai mică pentru bob şi alta pentru nutreţ, căci nu trebuia uitat nici Morrut, bătrînul şi dragul lor cal, care-şi cîştigase de altfel cinstit dreptul lui.

Cu bucuria unuia care, după o călătorie anevoioasă pe mare, zăreşte portul, familia trecu la însămînţări. Viitorul era acum asigurat. Pămîntul *huertei* nu înşeală : de-acum înainte va ieşi pîine pentru tot anul.

În după-amiaza cînd terminaseră semănatul, văzură venind pe drumul din apropiere cîteva oi răpănoase, care se opriră cu teamă la marginea ogorului. În urma lor se ivi un bătrîn stafidit, gălbejit, cu ochii căzuţi în fundul capului şi gura înconjurată de o cunună de zbîrcituri. Umbla agale, cu paşi siguri, dar pipăind terenul înaintea lui cu toiagul.

Familia îl privea cu mirare. De două săptămîni de cînd se aflau acolo, era primul om care se încumeta să se apropie de ogor. Simţind şovăiala oilor, bătrînul strigă la ele îndemnîndu-le să meargă înainte.

Batiste îi ieşi în cale. Nu putea trece pe acolo ; pămîntul era lucrat acum. Nu aflase ?...

Auzise el moş Tomba ceva ; dar în ultimele săptămîni îşi mînase turma să pască ierburile din viroaga de la Caraixet şi nu se gîndise la cîmpurile astea... Adevărat că acum erau semănate ?

Şi bătrînul păstor întindea gîtul, căznindu-se să vadă cu ochii lui, aproape stinşi, pe omul acela îndrăzneţ care se încumeta să facă ceea ce toată *huerta* socotea cu neputinţă de făcut.

Tăcu o bucată de vreme, dar, în cele din urmă, începu să şoptească plin de tristeţe : „Foarte rău" ; şi el fusese în tinereţea lui îndrăzneţ ; îi plăcea să se înfrunte cu toţi. Dar cînd duşmanii sînt mulţi !... Foarte rău ; se vîrîse într-o belea afurisită. De cînd cu bietul Barret, pămînturile acelea erau blestemate. Să-l creadă pe el, care era bătrîn şi văzuse multe ; aveau să-i aducă numai năpaste...

Şi păstorul îşi chemă turma, îndemnînd-o iar la drum ; dar înainte de a porni, îşi dădu pelerina în lături şi ridicînd braţele descărnate îi strigă lui Batiste cu un ton de proroc care citeşte viitorul, ori de profet care presimte nenorocirea :

— Crede-mă, fiule : o să-ţi aducă numai năpaste !...

Întîlnirea aceasta a fost un nou prilej de indignare pentru toată *huerta*.

Moş Tomba nu mai putea intra cu oile pe acele ogoare, după ce le păşunase acolo, în tihnă, vreme de zece ani !

Nimeni nu sufla o vorbă despre dreptul lui Batiste

de a se opune, de vreme ce pămîntul era cultivat. Toţi pomeneau doar de respectul care i se cuvenea bătrînului păstor, un om care, în tinereţea lui, mînca franţujii de vii, care umblase prin lume şi a cărui înţelepciune, dovedită prin frînturi de cuvinte şi sfaturi încîlcite, le inspira celor din partea locului un respect superstiţios.

După ce Batiste şi ai lui îşi văzură brazdele înţesate cu sămînţă rodnică, începură să se gîndească şi la locuinţa lor, în lipsă de altă îndeletnicire mai grabnică.

Ogorul avea să-şi facă singur datoria. Acum venise vremea să se gîndească şi la ei.

Şi, pentru prima dată de cînd sosise în *huerta*, Batiste ieşi de pe pămîntul lui ca să meargă la Valencia să-şi încarce căruţa cu toate rămăşiţele de prin oraş care le-ar putea fi de vreun folos.

Omul acela era ca o furnică neobosită cînd se punea pe scotocit. Grămezile ridicate de Batistet, băiatul lui, sporiră considerabil în urma expediţiilor tatălui. Movila de bălegar, care stătea ca un meterez în faţa casei, crescu la iuţeală şi, ceva mai încolo, se adunară sute de cărămizi sparte, bîrne putrede, uşi stricate, pervazuri, obloane descleiate, tot felul de rămăşiţe de pe la dărîmăturile din oraş.

Locuitorii *huertei* priveau cu uimire la graba şi îndemînarea cu care harnicii intruşi îşi dregeau locuinţa.

Acoperişul de paie al casei se înălţase în scurtă vreme. Căpriorii mîncaţi de ploi fuseseră întăriţi sau înlocuiţi; un strat de paie proaspete acoperea cele

două aripi înclinate. Pînă şi crucile de la capete fuseseră înlocuite cu altele, lucrate măiestrit cu briceagul de Batiste, împodobite pe la colţuri cu crestături dantelate; nu era prin împrejurimi nici un acoperiş care să se înalţe atît de semeţ.

Vecinii, văzînd cum se dregea casa lui Barret, şi semeţia acelui acoperiş, socotiră asta drept un fel de batjocură şi de provocare.

Apoi începu repararea părţii de jos. Cîtă pricepere în folosirea rămăşiţelor aduse de la Valencia!... Crăpăturile dispărură şi, o dată tencuiţi pereţii, mama şi fata îi văruiră, făcîndu-i de o albeaţă orbitoare. Uşa nouă, vopsită în albastru, părea mama obloanelor, care-şi arătau acum, din albul zidurilor, feţele patrate, de aceeaşi culoare. Sub bolta de viţă, Batiste făcu un fel de pridvor, pardosit cu cărămizi roşii, unde să stea după-amiaza femeile şi să coasă. După o săptămînă de coborîri şi opinteli, puţul fusese curăţat de toate pietrele şi gunoaiele cu care îl umpluseră ştrengarii *huertei* vreme de zece ani; apa lui, limpede şi rece, începu iar să suie în ciutura înverzită de muşchi, în scîrţîitul vesel al roţii, care părea că-şi rîde de oamenii din împrejurimi cu hohote ascuţite de babă răutăcioasă.

Vecinii îşi înghiţeau furia în tăcere. Era un hoţ, şi încă ce hoţ! Poftim de vezi cum munceşte!... Ai fi zis că braţele lui zdravene erau nişte baghete vrăjite care preschimbau tot ce atingeau.

În cele trei luni de cînd se afla acolo, nu ieşise de pe pămîntul lui decît de vreo cinci-şase ori. Veşnic

la treabă, cu capul între umeri și spinarea încovoiată, îmbătîndu-se de muncă ; iar casa lui Barret avea o înfățișare cochetă și veselă cum nu avusese niciodată pe vremea fostului ei locatar.

Bătătura, îngrădită înainte cu niște rogojini putrede, avea acum împrejmuire de chirpici întărită cu pari, spoită în alb, iar pe muchia ei se plimbau găinile și se înfoia cocoșul, înălțîndu-și semeț creasta aprinsă... Pe micul pridvor din fața casei înfloreau tufe de regina nopții și plante agățătoare. Un șir de ulcele ciobite, vopsite în albastru, țineau loc de glastre, înșirate pe banca de cărămizi roșii, iar prin deschizătura ușii — ah, îngîmfatul ! — se zărea blidarul cel nou cu polițe de faianță albă și ulcioarele verzi cu pîntecul smălțuit : numai sclipiri obraznice care-ți luau ochii cînd treceai pe drumul învecinat.

Pe măsură ce le sporea furia, oamenii căutau să-l întărîte pe Pimentó. Cum de răbda el una ca asta ? Ce gînduri avea temutul bărbat al Pepetei ?

Iar Pimentó îi asculta scărpinîndu-se în cap, oarecum încurcat.

Ce gînduri avea ?... Planul lui era să-i spună două vorbulițe veneticului care se vîrîse unde nu-i fierbea oala ; un avertisment răspicat : „să nu fie prost și să se întoarcă de unde a venit, fiindcă aici n-avea ce căuta". Dar dumnealui nu ieșea de pe ogoare și nici vorbă nu putea fi să te duci să-l ameninți chiar la el acasă. Asta ar fi însemnat „să te aibă la mînă" de-a binelea, mai ales dacă te gîndeai la ceea ce ar putea urma. Trebuia să fie prevăzător și să-și lase o portiță de scăpare... În sfîrșit... nițică răbdare. Tot ce putea spune cu siguranță era că dumnealui n-avea să-și culeagă nici grîul, nici bobul, nimic din ceea ce semănase pe ogoarele lui Barret. Toate aveau să se ducă dracului...

Cuvintele lui Pimentó îi linișteau pe vecini ; continuau să urmărească progresele afurisitei familii, rugîndu-se în sinea lor să vină cît mai curînd ceasul năpastei.

Într-o după-amiază, Batiste se întorcea de la Valencia foarte bucuros de rezultatul călătoriei. Nu putea el să rabde ca în casa lui să stea cineva cu mîinile-n sîn. Cînd nu avea treabă la cîmp, băiatul Batistet își făcea de lucru ducîndu-se la oraș să adune bălegar. Rămînea acasă fata, destul de mărișoară, care, după ce termina cu dereticatul, nu mai avea cine știe ce de făcut ; acum, prin protecția feciorilor lui *don* Salvador, care se arătau grozav de mulțumiți de noul lor arendaș, izbutise să obțină ca ea să fie primită la o filatură de mătase.

Începînd de a doua zi, Roseta avea să facă parte din șirul de fete care, sculate cu noaptea-n cap, o porneau către oraș pe toate potecile, cu fustele unduind și coșulețul pe braț, pentru a toarce firul coconilor de mătase între degetele lor zdravene de fiice ale *huertei*.

Cînd Batiste ajunse aproape de cîrciuma lui Copa, îi ieși în cale un om, de pe o potecă învecinată, și se-ndreptă fără grabă spre el, cu aerul că ar vrea să-i vorbească.

Batiste se opri, regretînd în sinea lui că nu avea la el un şiş bun ori o seceră, dar îşi păstra înfăţişarea senină, liniştită, înălţîndu-şi capul rotund cu acea expresie semeaţă, atît de temută de toţi ai lui, şi-şi încrucişă braţele vînjoase de fost argat la moară.

Îl cunoştea pe omul acela, deşi nu vorbise niciodată cu el. Era Pimentó.

În sfîrşit, venise clipa întîlnirii de care se ferise atîta. Zurbagiul îl măsură cu privirea pe veneticul nesuferit şi-i vorbi cu glas mieros, încercînd să-şi ascundă răutatea şi gîndurile duşmănoase sub tonul unei poveţe binevoitoare.

Voia să-i spună doar două vorbe ; căutase prilejul de mult, dar cum să-l găsească dacă nu ieşea niciodată de pe ogorul lui ?

— Două vorbe, nu mai mult...

Şi-i spuse cele două vorbe, sfătuindu-l să plece cît mai degrabă de pe pămîntul lui Barret. Să dea crezare unora care-i voiau binele, unora care cunoşteau obiceiurile *huertei*. Prezenţa lui acolo era o insultă, iar casa, refăcută din temelii, o jignire pentru cei săraci. Să-i urmeze sfatul şi să plece aiurea cu toţi ai lui.

Batiste zîmbea ironic ascultînd spusele lui Pimentó, iar acesta păru în cele din urmă descumpănit de seninătatea veneticului, umilit că dăduse peste un om care nu se temea de el.

Să plece, el ? Nu se afla om pe lume care să-l facă să lase ceea ce era al lui, ceea ce stropise cu sudoarea frunţii şi avea să aducă pîinea alor săi. El era un

om paşnic, e limpede ? Dar dacă i se căuta pricină, nu era mai fricos decît alţii. Să-şi vadă fiecare de treaba lui ; cît despre el, nu-şi făcea decît datoria, fără să supere pe nimeni.

Apoi, trecînd prin faţa zurbagiului, îşi văzu de drum, întorcîndu-i spatele cu o siguranţă dispreţuitoare.

Pimentó, învăţat ca toată *huerta* să tremure în faţa lui, rămase descumpănit de liniştea lui Batiste.

— Asta ţi-e ultimul cuvînt ? îi strigă el după ce ajunsese la oarecare depărtare.

— Da, ultimul, răspunse Batiste fără să se întoarcă.

Şi merse înainte, dispărînd la cotitura drumului. Departe, în fosta ogradă a lui Barret, lătra cîinele, adulmecînd apropierea stăpînului.

Rămas singur, Pimentó îşi recăpătă toată îngîmfarea. Hristoase ! Cum îşi mai bătuse joc de el neruşinatul ăla ! Mormăi printre dinţi cîteva înjurături şi, cu pumnul strîns, ameninţă înspre cotitura după care dispăruse Batiste.

— O să mi-o plăteşti !... O să mi-o plăteşti, ticălosule !

În glasul care tremura de furie, vibra toată ura *huertei*.

IV

Era într-o joi şi, după un obicei vechi de secole, Tribunalul Apelor avea să se întrunească sub poarta Apostolilor de la catedrala din Valencia.

Ceasul din turnul numit *„el Miguelete“* arăta că trecuse de zece ; locuitorii *huertei* se adunau în grupuri ori se aşezau pe marginea de piatră a havuzului care împodobeşte piaţa, alcătuind în jurul ghizdului o ghirlandă vie de pelerine albastre şi albe, de basmale roşii şi galbene, de fuste de bumbac de culori închise.

Unii veneau ducînd de căpăstru cai încărcaţi cu papornițe pline de bălegar, bucuroşi că-l putuseră aduna de pe străzi ; alţii cu căruţa goală, încercînd să-i înduplece pe vardişti să-i lase să staţioneze acolo ; şi în vreme ce bătrînii stăteau la taifas cu femeile, cei tineri intrau în cafeneaua din apropiere ca să-şi omoare timpul cu un pahar de rachiu în faţă, molfăind între dinţi o ţigară ieftină.

Toţi huertanii care aveau răfuieli de lichidat se aflau acolo, agitaţi şi încruntaţi, sporovăind despre drepturile lor, nerăbdători să-şi depene înaintea sindicilor sau juzilor celor şapte canale, nesfîrşitele jalbe.

Portărelul tribunalului, care ducea în spate mai bine de cincizeci de ani de luptă cu acea turmă obraznică şi agresivă, aşeza la umbră, sub portalul ogival, o canapea veche de damasc, întinzînd apoi un grilaj scund de fier, ca să izoleze bucata de trotuar care avea să slujească drept sală de audienţe.

Poarta Apostolilor, veche, pămîntie, mîncată de ani, arătîndu-şi în soare podoabele tocite, alcătuia un decor demn de străvechiul tribunal : era ca un polog de piatră, anume făcut pentru a adăposti o instituţie care dăinuia de cinci veacuri.

Pe timpan se vedea Fecioara între şase îngeri cu hlamide băţoase şi aripi cu pene mărunte, bucălaţi, cu un ciuf ca o flacără pe frunte şi zulufi grei în spirală, cîntînd din flaute şi viole, piculine şi tobe. De-a lungul celor trei arcade suprapuse ale portalului se înlănţuiau trei ghirlande de figurine — îngeri, regi şi sfinţi — adăpostite în nişe dantelate. Cei doisprezece apostoli se înşirau pe nişte piedestale solide, dar erau atît de ciuntiţi şi de vătămaţi, încît nici Isus nu i-ar mai fi recunoscut ; picioarele tocite, nasurile sparte, mîinile retezate ; un grup de arătări care păreau nu apostoli, ci mai degrabă nişte schilozi scăpaţi dintr-un lazaret, arătîndu-şi cioturile jalnice şi informe. Sus, deasupra portalului, se desfăcea, ca o uriaşă floare,

acoperită cu rețea de sîrmă, rozasa de geamuri colorate, pe unde pătrundea lumina în biserică ; în partea de jos, la baza coloanelor împodobite cu stemele Aragonului, piatra era mîncată, muchiile și reliefurile roase de atingerea atîtor amar de generații.

Stricăciunile portalului aminteau de valurile de răscoale și răzmerițe. Lîngă pietrele acelea se îngrămădise și se vînzolise un întreg popor ; aici se agitase, în trecute vremuri de tumult și aprigă mînie, valencianismul levantin ; iar sfinții de pe portal, mutilați și informi ca niște mumii egiptene, privind spre cer cu capetele lor sparte, păreau că mai ascultă și acum clopotul revoluționar al Uniunii, sau archebuzele Frățiilor [1].

Portărelul isprăvi de rînduit lăcașul tribunalului și se postă la intrarea grilajului, așteptîndu-i pe judecători.

Începeau să sosească, solemni, cu o maiestate de țărani înstăriți, îmbrăcați în negru, cu espadrile albe și basmale de mătase sub pălăriile mari. Fiecare venea cu un alai de paznici ai canalelor, și de împricinați, care, înainte de judecată, căutau să dispună tribunalul în favoarea lor.

Țăranii se uitau cu respect la acești juzi ieșiți din rîndurile lor, ale căror hotărîri erau fără drept de apel. Ei erau stăpînii apei ; în mîinile lor se afla totul : viața familiilor, bucatele cîmpului, irigarea, care

[1] Grupări revoluționare din Mallorca și Valencia, care au luptat împotriva apăsătoarei politici fiscale a lui Carlos al V-lea (1516—1555).

dacă nu e făcută la timp, distruge recolta. De aceea locuitorii întinsei cîmpii — străbătută de rîul hrănitor ca de o coloană vertebrală ale cărei coaste erau șanțurile de irigație — îi desemnau pe judecători după numele canalelor pe care le reprezentau.

Un bătrînel uscat, gîrbovit, cu mîini roșcovane și solzoase, care tremurau sprijinindu-se pe toiagul gros, era Cuart de Faitanar ; celălalt, gras și impunător, cu niște ochișori care abia se zăreau de sub smocurile albe ale sprîncenelor, era Mislata. Imediat după ei urma Rascana, un voinic cu cămașa bine călcată și tuns chilug ca un novice de mînăstire ; apoi veneau la rînd ceilalți, pînă la șapte : Favar, Robella, Tormos și Mestalla.

Se aflau de față reprezentanții celor două cîmpii : cea din stînga rîului, cu patru canale, cuprinzînd *huerta* Ruzafa cu drumurile ei umbrite de verdeață, care se pierd spre malurile lacului Albufera, și cîmpia idilică din dreapta rîului Turia, vestită pentru fragii din Benimaclet, aromatele *chufas* [1] din Alboraya și grădinile ei veșnic înflorite.

Cei șapte juzi se salutară, ca unii care nu se mai văzuseră de-o săptămînă. Apoi vorbiră despre treburile lor personale, lîngă poarta catedralei. Din timp în timp, cînd se deschideau ușile, acoperite de anunțuri religioase, năvălea în aerul cald din piață o undă răcoroasă cu iz de tămîie, ca un curent umed venit dintr-o subterană.

[1] Tubercule comestibile din care se prepară o băutură răcoritoare.

La unsprezece şi jumătate, după terminarea slujbei, cînd din biserică nu mai ieşea decît vreo cucernică întîrziată, tribunalul intră în funcţiune.

Cei şapte juzi se aşezară pe canapeaua veche ; din toate părţile pieţii se adunară în grabă oamenii *huertei,* înghesuindu-se în jurul grilajului, strivindu-şi trupurile asudate, cu iz de paie şi de lînă grosolană, iar portărelul se postă ţeapăn şi maiestuos lîngă catargul încununat cu bronz, simbol al justiţiei acuatice.

Scoţîndu-şi pălăriile, cei şapte îşi proptiră palmele pe genunchi şi privirile în pămînt, iar cel mai vîrstnic rosti fraza tradiţională :

— Tribunalul se deschide.

Linişte absolută. Păstrînd o reculegere evlavioasă, întreaga mulţime stătea în mijlocul pieţei, ca la biserică. Zgomotul vehiculelor, zornăitul tramvaielor, toată gălăgia vieţii moderne trecea fără să atingă ori să clintească acea instituţie străveche, care îşi vedea liniştit de treabă, ca la ea acasă, nepăsătoare la trecerea timpului, fără să ţină seama de schimbarea radicală a tot ce o înconjura, incapabilă de vreo reformă oarecare.

Locuitorii *huertei* erau mîndri de tribunalul lor. Aşa trebuia făcută dreptatea : pedeapsa rostită pe loc şi fără hîrţoage, care n-au alt rost decît să-i bage în belele pe oamenii cinstiţi.

Ţăranii aceia care, pentru că nu ştiau să ţină condeiul în mînă, priveau cu o frică superstiţioasă meşteşugul scrisului, se bucurau cel mai mult de lipsa hîrtiilor cu ştampilă şi a temutului grefier.

Aici nu erau nici secretari, nici condeie, nici zile de frămîntare în aşteptarea sentinţei, nici jandarmi înfricoşători, nimic altceva decît vorba rostită.

Juzii ţineau minte pe dinafară declaraţiile martorilor şi dădeau sentinţa imediat, cu calmul specific omului care ştie că hotărîrile lui vor fi îndeplinite. Celui care era necuviincios în faţa tribunalului, amendă ; celui care nu voia să execute sentinţa îi tăiau pentru totdeauna apa, aşa că murea de foame.

Cu tribunalul acesta nu era de glumit. Era dreptatea patriarhală şi simplă a bunului rege din poveşti, care iese dimineaţa în poarta palatului pentru a judeca pricinile supuşilor săi ; sistemul de justiţie al şefului de trib împărţind dreptatea în uşa cortului. Numai în felul acesta cei răi sînt pedepsiţi, cel cinstit cîştigă, şi e linişte şi pace.

Bărbaţi, femei, copii, dornici să audă fiecare cuvinţel, se buluceau lîngă grilaj, trăgîndu-se din cînd în cînd înapoi cu mişcări violente din umeri, ca să nu se înăbuşe.

De cealaltă parte a grilajului aveau să se înfăţişeze împricinaţii, înaintea canapelei, nu mai puţin venerabilă decît tribunalul.

Portărelul le lua beţele şi ciomegele, socotindu-le arme ofensive, incompatibile cu respectul datorat tribunalului. Îi împingea apoi înainte, oprindu-i la cîţiva paşi de judecători, cu pelerina împăturită pe braţ ; dacă întîrziau să-şi descopere capul, le trăgea jos basmaua dintr-o smucitură. Neînduplecat ! Cu oamenii ăştia vicleni aşa trebuia să te porţi !

Se perindau în şir neîntrerupt expuneri de pricini încurcate, pe care judecătorii fără ştiinţă de carte le rezolvau cu o uimitoare uşurinţă.

Paznicii canalelor şi supraveghetorii însărcinaţi să stabilească rîndul la irigare îşi rosteau reclamaţiile, iar pîrîţii se înfăţişau, apărîndu-se cu diferite motivări. Cei bătrîni îşi puneau feciorii să vorbească, pentru că se exprimau cu mai multă energie ; văduva venea însoţită de vreun prieten al răposatului, vajnic ocrotitor, care vorbea în numele ei.

Înflăcărarea meridională îţi spărgea urechile la fiecare judecată. În toiul învinuirii aduse de paznic, pîrîtul nu se mai putea stăpîni : „Minte !" Tot ce spunea împotriva lui era fals, cuvinte pline de duşmănie ! Voiau să-l nenorocească.

Dar „cele şapte canale" întîmpinau asemenea întreruperi cu priviri mînioase. Acolo nimeni n-avea dreptul să vorbească pînă nu-i venea rîndul. Dacă mai întrerupea o dată, avea să plătească atîţia *sueldos*[1] amendă. Şi se găsea cîte un căpăţînos care plătea *sueldos* peste *sueldos*, mînat de o pornire turbată care nu-i îngăduia să-şi ţină gura în faţa acuzatorului.

Fără să-şi părăsească locurile, juzii îşi apropiau capetele ca nişte ţapi jucăuşi, şuşoteau încet cîteva clipe şi apoi, cel mai vîrstnic, cu glas potolit şi solemn, rostea sentinţa, indicînd amenda în *libras*[2] şi

[1] *Sueldo* — monedă veche care valora a douăzecea parte dintr-o liră.
[2] *Libra* — veche monedă, valorînd, aproximativ, 4 pesete.

sueldos, de parcă moneda n-ar fi suferit nici o transformare de pe vremea cînd prin mijlocul pieţei păşea majestuosul *alguacil*, conducător popular al vechii Valencii, cu caftanul lui roşu şi escorta ierarhică de scribi.

Trecuse de douăsprezece şi „cele şapte canale" începeau să dea semne de oboseală, tot revărsînd neîncetat şuvoiul justiţiei lor, cînd portărelul îl strigă pe Boutista[1] Borrull, pîrît pentru nesupunere şi încălcarea legilor irigaţiei.

Pimentó şi Batiste trecură dincolo de grilaj, iar oamenii se îngrămădiră şi mai tare în jurul lui.

Printre cei adunaţi acolo se zăreau o mulţime de ţărani care locuiau în vecinătatea fostelor ogoare ale lui Barret.

Această judecată tîrzie avea să fie interesantă. Nesuferitul venetic fusese pîrît de Pimentó, care era supraveghetorul districtului.

Făcînd pe trepăduşul la alegeri şi grozăvindu-se prin tot ţinutul, fanfaronul dobîndise această funcţie care-i dădea un fel de autoritate şi îi întărea faima printre consătenii lui, aşa că îl răsfăţau şi-l ospătau în zilele de irigaţie pentru a se pune bine cu el.

Batiste era uluit de pîra mincinoasă. Palid de indignare, se uita cu priviri mînioase la toate chipurile cunoscute şi batjocoritoare care se îngrămădeau lîngă grilaj. Apoi întorcea ochii spre duşmanul lui, Pimentó, care, îngîmfat, îşi dădea aere, ca omul învăţat să apară în faţa tribunalului, socotindu-se deţi-

[1] Formă mai pretenţioasă a numelui Batiste.

nătorul unei părticele din indiscutabila autoritate a acestuia.

— Vorbeşte dumneata, spuse judele cel mai vîrstnic, întinzînd un picior, căci, dintr-un obicei secular, tribunalul în loc să se folosească de mîini, arăta cu espadrila albă pe cel ce trebuia să vorbească.

Pimentó îşi rosti acuzarea. Omul care se afla lîngă el, poate pentru că era nou în *huerta,* socotea că distribuirea apei era o joacă şi că putea să-şi facă de cap.

El, Pimentó, supraveghetorul care reprezenta autoritatea canalului în districtul său, îi hotărîse lui Batiste o anumită oră pentru a-şi uda lanul : două dimineaţa. Desigur însă că dumnealui, neavînd chef să se scoale la asemenea oră, lăsase să-i treacă rîndul, şi la cinci, cînd apa era a altora, ridicase stăvilarul fără îngăduinţa nimănui (primul delict) ; furase apa de irigare a celorlalţi vecini (al doilea delict), şi încercase să-şi ude ogoarele vrînd să se opună astfel cu forţa rînduielilor supraveghetorului, ceea ce constituia al treilea şi ultim delict.

Triplul delicvent, făcînd feţe-feţe şi revoltat de spusele lui Pimentó, nu se mai putu stăpîni :

— Minciună, de trei ori minciună !

Tribunalul se indignă de violenţa şi lipsa de respect cu care protesta omul.

Dacă nu păstra liniştea, avea să fie amendat. Dar ce mai însemna o amendă faţă de furia care clocotea în omul acela potolit ? Continuă să protesteze împotriva nedreptăţii oamenilor, împotriva tribunalului

care ţinea în slujba lui netrebnici şi mincinoşi ca Pimentó.

Tribunalul se supără ; cele „şapte canale" se învolburară.

— Patru *sueldos* amendă ! zise preşedintele.

Venindu-şi în fire, Batiste amuţi speriat de amendă, în timp ce, de partea cealaltă a împrejmuirii, izbucneau rîsetele şi chiotele de bucurie ale potrivnicilor săi.

Rămase nemişcat, cu capul plecat şi ochii împăienjeniţi de lacrimi şi de mînie, în vreme ce duşmanul lui nemilos îşi încheia pîra.

— Vorbeşte dumneata, îi spuse tribunalul.

Dar în privirile juzilor se vădea prea puţin interes pentru acest pricinaş venetic care tulbura cu protestele lui solemnitatea deliberărilor.

Tremurînd de furie, Batiste se bîlbîi, neştiind cum să-şi înceapă apărarea, tocmai pentru că o socotea cît se poate de îndreptăţită.

Fusese înşelat : Pimentó era un şarlatan şi, pe deasupra, duşmanul lui neîmpăcat. Îi spusese că ora lui de irigaţie era la 5 (şi-o amintea foarte bine), iar acum zicea că la 2 ; toate astea numai ca să-l amendeze şi să nimicească nişte bucate de care depindea tot viitorul familiei lui... Voia tribunalul să dea crezare cuvîntului unui om cinstit ? Căci acesta era adevărul, cu toate că nu putea aduce martori. I se părea cu neputinţă ca domnii sindici, oameni de omenie cu toţii, să se încreadă într-un netrebnic ca Pimentó.

Espadrila albă a preşedintelui bătu într-una din lespezile pavajului, curmînd şuvoiul de proteste şi necuviinţe care sta gata să se reverse.

— Dumneata să taci.

Şi Batiste tăcu, în vreme ce monstrul cu şapte capete, retrăgîndu-se în fundul canapelei de damasc, şuşotea pregătind sentinţa.

— Tribunalul hotărăşte... spuse cel mai vîrstnic dintre juzi.

Se lăsă o tăcere deplină.

Toţi oamenii din jurul grilajului aveau un fel de nelinişte în priviri, de parcă ei ar fi fost cei în cauză. Stăteau cu ochii aţintiţi la buzele bătrînului sindic.

— Va plăti Batiste Borrull două *libras* pedeapsă şi patru *sueldos* amendă !

Un murmur de satisfacţie se răspîndi în public, ba chiar o bătrînă începu să bată din palme strigînd : „Bravo ! Bravo !" în rîsetele oamenilor.

Batiste ieşi orbeşte de la tribunal, cu capul plecat, gata parcă să se repeadă, şi Pimentó, prudent, rămase în urmă.

Dacă oamenii nu s-ar fi dat în lături să-i facă loc, cu siguranţă că şi-ar fi pus în mişcare pumnii lui de om vînjos, stîlcind pe loc prostimea ostilă.

Se îndepărtă grăbit. Se ducea acasă la stăpînii lui, să le povestească despre cele întîmplate, despre reaua-credinţă a acelor oameni porniţi să-i facă viaţa amară ; şi, după vreo oră, potolit întrucîtva de vorbele bune ale proprietarilor, porni spre casă.

Mare pacoste !... Pe şleaul adînc dinspre Alboraya întîlnea mulţi dintre aceia care fuseseră de faţă la judecată, mergînd acum pe lîngă căruţele lor încărcate cu bălegar, sau suiţi pe măgari, deasupra paporniţelor goale.

Erau duşmani, vecini cu care nu se saluta niciodată.

Cînd trecea pe lîngă ei, tăceau şi se căzneau să pară serioşi, deşi în priviri le strălucea o bucurie răutăcioasă ; dar de cum se îndepărta, izbucneau în spatele lui rîsete obraznice, ba auzi chiar glasul unui mucos care, imitînd tonul grav al preşedintelui tribunalului, striga :

— Patru *sueldos* amendă !

Văzu de departe, în uşa cîrciumii lui Copa, pe duşmanul său, Pimentó, cu ulciorul în mînă, în mijlocul unui cerc de prieteni, gesticulînd şi rîzînd de parcă ar fi imitat protestele şi plîngerile pîrîtului. Condamnarea lui era un prilej de bucurie pentru *huerta.* Toţi rîdeau.

Doamne, Dumnezeule !... Acum înţelegea chiar şi el, om paşnic şi părinte iubitor, cum de ajunge omul să ucidă.

Braţele lui puternice se încordau ; simţi o mîncărime grozavă în palme, şi încetini pasul pe măsură ce se apropia de dugheana lui Copa. Voia să vadă dacă aveau să-l batjocorească şi în prezenţa lui.

Se gîndi chiar — lucru nou şi nemaipomenit — să intre şi el de data asta în cîrciumă şi să bea un pahar cu vin în nasul vrăjmaşilor ; dar amenda de două

libras și patru *sueldos* îi stătea pe suflet și se căi de un asemenea gînd de risipă. Afurisite *libras !* Pedeapsa aceea lovea în încălțămintea copiilor, căci o să înghită toată grămăjoara de bănuți, adunați de Teresa ca să le cumpere celor mici espadrile noi.

De îndată ce Batiste ajunse în fața cîrciumii, Pimentó o șterse sub cuvînt că se duce să-și umple ulciorul, iar prietenii lui se făcură că nu-l văd.

Înfățișarea lui de om dîrz impunea respect vrăjmașilor.

Dar biruința asta îi umplu de mîhnire. Cum îl mai urau oamenii ! Toată *huerta* se ridica necontenit împotriva lui, posacă și amenințătoare. Chiar și în plină zi, se ferea să iasă de pe ogoarele lui, ca să nu dea ochi cu vecinii.

Nu se temea de ei ; dar, ca orice om prudent, evita să ajungă la conflicte.

Nici noaptea nu putea dormi liniștit și, adeseori, la cel mai slab lătrat al cîinelui, sărea din pat, dînd fuga afară cu pușca în mînă. În cîteva rînduri i s-a părut că zărește niște mogîldețe negre furișîndu-se pe potecile din apropiere.

Se temea pentru recoltă, pentru grîu, care era nădejdea întregii familii și a cărui creștere era urmărită pe tăcute și cu priviri lacome de toți ai casei.

Știa de amenințarea lui Pimentó, care, îndemnat de întreaga *huerta*, jurase că grîul acela nu va fi secerat de cel care-l semănase, iar Batiste aproape că-și uita și de copii, cu gîndul numai la ogoare, la unda verde

care creștea mereu, scăldată în soare, și care avea să se prefacă în grămezi aurii de grîne.

Dușmănia tăcută și îndîrjită îl urmărea de-a lungul drumului. Femeile se fereau în lături strîngînd din buze, neînvrednicindu-se să-l salute, cum e obiceiul în *huerta*. Bărbații care lucrau pe ogoarele din apropierea drumului își strigau unii altora cuvinte grosolane care, pe ocolite, erau adresate de fapt lui Batiste, iar copiii strigau de departe : „Nepricopsitule ! Veneticule !" ca și cum ar fi fost de la sine-nțeles că aceste insulte se potriveau numai dușmanului *huertei*.

Ah ! Să nu fi avut el pumni de uriaș, umerii zdraveni și înfățișarea dîrză, cum l-ar mai fi încolțit cu toții ! Dar așa, dușmanii se mulțumeau să-l persecute de la distanță, așteptînd fiecare să se încumete mai întîi vecinul.

În mîhnirea pe care i-o pricinuia golul din jurul lui, Batiste avu și o mică bucurie. Ajungînd aproape de casă, de unde se auzea lătratul cîinelui care-l simțise, văzu așezat pe dîmbul drumului cu secera între genunchi, lîngă niște grămezi de buruieni tăiate, un flăcăiaș, un băiat înălțuț, care se sculă să-l salute :

— Bună ziua, *siñor* [1] Batiste !

Salutul, glasul tremurat și sfios cu care i se adresase băiatul, îi mîngîiară sufletul.

Cu toate că atenția acelui copilandru nu însemna mare lucru, simți plăcuta înviorare a omului înfierbîntat care dă de răcoarea apei.

---

[1] *Siñor* (corect señor), domn.

Se uită cu drag la ochii albaştri ai băiatului, la chipul lui îmbujorat, umbrit de un puf auriu şi se întrebă, în gînd, cine putea fi. Îşi aminti, în cele din urmă, că era nepotul lui moş Tomba, păstorul cel orb, pe care-l respecta toată *huerta* ; un băiat bun, argat la măcelarul din Alboraya a cărui turmă era păstorită de bătrîn.

— Mulţumim, băiete, mulţumim ! murmură el, răspunzînd la salut.

Şi-şi văzu de drum întîmpinat de cîinele care sărea în jurul lui, frecîndu-şi blana de pantalonii stăpînului.

Nevasta, înconjurată de cei mici, stătea în pragul casei aşteptîndu-l cu nerăbdare, căci trecuse de ora prînzului.

Batiste îşi privi ogoarele şi toată furia pe care o adunase cu un ceas înainte în faţa Tribunalului Apelor îl năpădi iarăşi, ca un talaz năprasnic.

Grîul lui era însetat. Se vedea de cum te uitai la el. Frunza îi era veştedă iar culoarea, înainte strălucitoare, căpătase o transparenţă gălbuie. Îi lipsea apa ; rîndul la irigaţie i-l mîncase Pimentó cu vicleşugurile lui de om hain, şi acum trebuia să mai aştepte cincisprezece zile, deoarece apa se împuţinase. Şi pe deasupra, mai avea de plătit şi blestematele alea de *libras* şi *sueldos* pentru amendă. Hristoase !

Mîncă fără poftă, povestindu-i nevestei cele petrecute la Tribunal.

Biata Teresa îşi ascultă bărbatul, palidă la faţă, cu neliniştea ţărăncii care simte cum i se strînge inima ori de cîte ori trebuie să dezlege ciorapul din fundul lăzii

în care îşi ţine banii. „Maică Precistă, aveau de gînd să-i aducă la sapă de lemn ! Ce supărare, şi încă la ora mesei !..."

Şi lăsînd să-i cadă lingura în blidul cu orez, plînse îndelung, sorbindu-şi lacrimile. Apoi, deodată, se înroşi de furie, se uită la crîmpeiul de cîmpie care se zărea prin uşa deschisă, cu casele albe şi unduirea verde a lanurilor şi întinzînd braţele, strigă : „Hoţomani ! Hoţomani !"

Copiii, speriaţi de posomoreala tatălui şi de strigătele mamei, nu mai îndrăzneau să mănînce. Se uitau unul la altul şovăitori şi miraţi, scobindu-se în nas, ca să-şi facă de lucru ; pînă la urmă, se luară după mama lor, stropind cu lacrimi orezul din străchini.

Zădărît de corul văicărelilor, Batiste se ridică furios. Aproape că răsturnă cu piciorul măsuţa şi se năpusti afară din casă.

Ce zi !... Uscăciunea grîului şi amintirea amenzii erau ca doi dulăi care-l încolţeau. Cînd unul obosea muşcîndu-l şi aţipea, venea în goană celălalt să-l înhaţe.

Căută să-şi abată gîndurile muncind şi se apucă cu nădejde de treaba începută : o cocină de porci în ogradă.

Dar n-avea spor la muncă. Se înăbuşea între pereţii de chirpici ; simţea nevoia să-şi vadă ogorul, întocmai ca cei ce doresc să-şi privească nenorocirea în faţă pentru a se cufunda în voluptatea durerii. Cu

mîinile pline de pămînt se îndepărtă de casă și rămase locului în fața lanului de grîu pălit.

La cîțiva pași, în marginea drumului, susura canalul plin de apă roșiatică.

Sîngele dătător de viață al *huertei* se ducea departe, către alte cîmpuri, ai căror stăpîni nu aveau nenorocul de a fi dușmăniți, în vreme ce aici, grîul lui se veștejea și tînjea, clătinîndu-și pletele verzi de parcă i-ar fi făcut apei semn să se apropie și să-l aline cu sărutarea ei răcoroasă.

Lui Batiste i se păru că soarele e mai fierbinte decît în alte zile. Astrul cobora spre asfințit și, cu toate astea, țăranul avea impresia că razele lui cad vertical, pîrjolind totul.

Pămîntul lui se scorțoșea, se căsca în crăpături șerpuite, ca sute de guri care așteptau în zadar să soarbă o înghițitură.

N-o să poată răbda grîul de sete pînă la irigația următoare. O să piară înainte, uscat, iar ai lui n-or să aibă pîine ; și, pe lîngă atîta necaz, mai venea și amenda !... Cum să te mai miri că oamenii ajung la pierzanie ?...

Se învîrtea furios între haturile ogorului... „Ah, Pimentó ! Tîlharul !... Dacă n-ar fi jandarmii... !"

Și ca naufragiații care, pierind de foame și de sete, văd în delirul lor numai mese întinse și izvoare cristaline, Batiste vedea în gînd holde de grîu cu tulpinele verzi și drepte, și apa năvălind gîlgîitoare prin gurile șanțurilor, împrăștiindu-se cu un tremur luminos de parcă ar fi rîs încetișor, gîdilată de pămîntul însetat.

După asfințitul soarelui, Batiste se simți mai ușurat, ca și cum astrul s-ar fi stins pentru totdeauna și recolta lui ar fi fost salvată.

Se îndepărtă de ogoare, de casă, îndreptîndu-se pe nesimțite, cu pași măsurați, spre cîrciuma lui Copa. Acum nu se mai gîndea la jandarmi și întrezărea cu mulțumire posibilitatea unei întîlniri cu Pimentó, care, mai mult ca sigur, nu lipsea de la cîrciumă.

Pe marginile înalte ale drumului veneau zorite din direcție opusă șirurile de fete cu coșul pe braț și fuste unduitoare, întorcîndu-se de la fabricile din oraș.

Huerta se albăstrea în lumina asfințului. În zare, deasupra munților întunecați, norii se înroșeau ca de văpaia unui incendiu îndepărtat ; înspre mare licăreau în înaltul cerului primele stele ; cîinii lătrau a jale ; orăcăitul monoton al broaștelor și țîrîitul greierilor se contopeau cu scîrțîitul carelor nevăzute, care se pierdeau pe drumurile imensei cîmpii.

Batiste o văzu pe fiică-sa, răzlețită de celelalte fete, mergînd cu pași domoli. Dar nu era singură. I se păru că o vede vorbind cu un bărbat care mergea în aceeași direcție cu ea, deși la oarecare distanță, așa cum umblă îndrăgostiții în *huerta*, căci pentru ei apropierea e semn de păcat.

Zărindu-l pe Batiste în mijlocul drumului, omul își încetini pasul și era încă departe cînd Roseta ajunse în dreptul tatălui ei.

Acesta rămase locului, așteptînd să se apropie necunoscutul ca să-l poată vedea.

— Bună seara, *siñor* Batiste !

Era același glas timid care-l salutase la prînz ; nepotul lui moș Tomba. Flăcăiașul ăsta parcă n-avea altă treabă decît să bată drumurile ca să-l salute și să-i iasă în cale cu sfiala lui blajină.

Se uită la fiică-sa care se înroși plecîndu-și ochii.

— Acasă ! Acasă ! Ți-arăt eu ție !

Și, cu asprimea neînduplecată a tatălui meridional stăpîn absolut al copiilor săi, ținînd să inspire mai degrabă teamă decît iubire, porni înapoi urmat de Roseta care tremura toată, sigură că acasă o aștepta o bătaie bună.

Se înșelase. Pentru bietul părinte nu mai existau în clipele acelea, alți copii decît semănăturile, grîul bolnav, ofilit, însetat, care-l striga, cerînd o înghițitură de apă ca să nu moară.

La asta-i era gîndul, în vreme ce nevastă-sa pregătea cina. Roseta umbla de colo pînă colo făcîndu-și de lucru, ca să nu atragă atenția asupra ei și așteptînd dintr-o clipă într-alta izbucnirea mîniei părintești. Dar Batiste continua să se gîndească la ogorul lui, așezat la măsuța scundă, înconjurat de copiii care, la lumina opaițului, priveau cu lăcomie o strachină fumegîndă de pește cu cartofi.

Nevastă-sa tot mai ofta cu gîndul la amendă și, desigur că în mintea ei făcea o legătură între suma enormă pe care aveau să i-o smulgă și pofta cu care care întreaga familie își mișca fălcile.

Batiste însă abia gustă din mîncare, privind cu cîtă lăcomie înfulecau ai lui. Batistet, băiatul cel mare, șterpelea, ca din nebăgare de seamă, cîte o

bucățică de pîine de la cei mici. Rosetei, frica îi trezise o foame grozavă.

Niciodată pînă atunci nu înțelesese Batiste atît de bine ce povară îi apăsa pe umeri. Gurile acelea, care se deschideau ca să înghită modestele economii ale familiei, aveau să rămînă fără mîncare dacă bucatele de pe cîmp se uscau.

Și toate astea pentru ce ? Pentru că oamenii erau nedrepți, pentru că existau legi care-l asupreau pe muncitorul cinstit...

Nu trebuie să se lase. Copiii și nevasta înainte de orice ! Nu era oare hotărît să-i apere pe ai săi de orice primejdie ? Nu avea el datoria să-i hrănească ? Era în stare să se apuce și de furat ca să le dea de mîncare. Atunci, de ce trebuia oare să se supună, cînd nu era vorba de furat, ci doar de salvarea recoltei lui, de ceea ce era numai al lui ?

Imaginea canalului care-și purta pe aproape susurul apelor pentru alții era un adevărat chin. Îl năpădea furia văzînd că viața trece pe la poarta lui și el n-o poate folosi pentru că așa era voia legilor.

Deodată sări în picioare, ca omul care a luat o hotărîre și e gata să treacă peste orice ca s-o aducă la îndeplinire.

— La udat ! La udat !

Femeia se înspăimîntă, bănuind pe dată toată primejdia unei asemenea hotărîri disperate. „Pentru Dumnezeu, Batiste !... Aveau să-l pună la o amendă și mai mare ; poate că cei de la tribunal, mîniați de

răzvrătirea lui, aveau să-i ia apa pentru totdeauna. Să mai chibzuiască... Mai bine să aştepte.

Dar Batiste era neînduplecat la mînie, ca oamenii calmi şi potoliţi care, cînd îşi ies din fire cu greu se pot linişti.

— La udat! La udat!

Batistet, repetînd voios cuvintele tatălui, apucă sapele şi ieşi din casă urmat de sora-sa şi de cei mici. Ţineau cu toţii să ia parte la munca aceea care li se părea o sărbătoare.

Întreaga familie era cuprinsă de bucurie, ca un popor care îşi redobîndeşte libertatea prin răzvrătire.

Se îndreptară cu toţii către canalul care susura în întuneric. Cîmpia imensă se pierdea în umbra albăstrie; şirurile de trestii unduiau ca o masă întunecată şi foşnitoare, iar stelele clipeau în văzduhul negru.

Batiste intră în canalul pînă la genunchi, ridicînd stăvilarul care trebuia să oprească apele, în vreme ce băiatul, nevasta, ba chiar şi fata loveau cu sapa în taluz, făcînd şanţuri pe unde apa intra gîlgîind.

Încercau cu toţii un sentiment de înviorare şi satisfacţie.

Pămîntul cînta de bucurie cu un „gîl-gîl" lacom, care le mergea tuturor drept la inimă. „Bea, bea, sărăcuţul!" Şi îşi înfundau picioarele în noroi, umblînd aplecaţi încoace şi încolo pe ogor, ca să vadă dacă ajunge peste tot.

Batiste răcni cu satisfacţia sălbatică pe care o provoacă o bucurie interzisă. Ce povară i se lua de pe suflet!... Acum n-aveau decît să vină cei de la tribunal şi să facă ce-or pofti. Ogorul îşi astîmpăra setea; asta era important.

Şi deoarece, cu auzul lui ascuţit de om deprins cu singurătatea, i se păru că simte un zgomot suspect prin trestiile din apropiere, dădu fuga în casă şi se întoarse pe dată cu puşca cea nouă în mînă.

Cu arma întinsă şi degetul pe trăgaci, rămase mai bine de un ceas lîngă stăvilarul canalului.

Apa nu trecea mai departe; se împrăştia pe ogoarele lui Batiste care beau, beau într-una, cu lăcomia unui om mistuit de sete.

Poate că cei care aveau ogoarele mai la vale protestau; poate că Pimentó, înştiinţat, ca supraveghetor, se învîrtea prin împrejurimi înfuriat de această îndrăzneaţă încălcare a legii.

Dar Batiste stătea de pază ca o sentinelă a recoltei lui, erou îndîrjit al luptei pentru viaţă, apărîndu-i pe ai săi care trebăluiau pe ogor deschizînd drum irigaţiei; era gata să tragă în primul care ar fi încercat să pună la loc stăvilarul pentru a restabili cursul legal al apei.

Făptura lui, aşa cum se profila, dreaptă, în mijlocul canalului era înfricoşătoare; în năluca aceea întunecată se ghicea atîta hotărîre de a primi cu gloanţe pe oricine s-ar apropia, încît nu se ivi nimeni de printre trestii, iar ogoarele sale băură vreme de un ceas fără împotrivirea nimănui.

Şi, lucru de mirare : în joia următoare supraveghetorul nu-l cită în fața Tribunalului Apelor.

Cei din *huerta* aflaseră acum că în vechea casă a lui Barret, singurul obiect de preț era o pușcă cu două țevi ; veneticul o cumpărase de curînd, cu acea patimă a valencianului — moștenită de la mauri — care, la nevoie, se lipsește bucuros de pîine pentru a-și putea agăța în dosul ușii o pușcă nouă care trezește invidie și-i ține pe oameni la respect.

V

În fiecare zi, în zori, Roseta, fata lui Batiste, sărea din pat și, cu ochii umflați de somn, întinzîndu-se cu mișcări grațioase, care-i înfiorau trupul zvelt, deschidea ușa casei.

Roata puțului începea să scîrțîie, cățelul cel urît, care dormea afară, i se gudura la picioare lătrînd de bucurie, și Roseta, la lumina ultimelor stele, își turna pe față și pe brațe o găleată de apă proaspătă, scoasă din puțul rotund și întunecos cu ghizdul încununat de smocuri stufoase de iederă.

Apoi, la lumina opaițului, se învîrtea prin casă, pregătindu-se de plecare la Valencia.

Mama o urmărea din pat, pe nevăzute, și-i spunea ba una, ba alta. Să-și ia în coșuleț ceea ce rămăsese de la cină și cele trei sardele care se aflau pe poliță ; o să-i fie de ajuns. Să aibă grijă să nu mai spargă strachina ca deunăzi. A, și să nu uite să cumpere ață, ace și niște

espadrile pentru cel mic. Ce copil stricător !... Banii erau în sertarul mesei.

Şi în vreme ce mama, învăluită în căldura plăcută din odaie, se-ntorcea pe partea cealaltă cu gîndul să mai aţipească vreo jumătate de ceas lîngă uriaşul Batiste care sforăia zgomotos, Roseta îşi continua pregătirile. Punea prînzul sărăcăcios în coşuleţ, îşi trecea pieptenul prin părul bălai, parcă decolorat de soare ; îşi înnoda basmaua sub bărbie şi, înainte de a ieşi, se întorcea cu o dragoste de soră mai mare să vadă dacă frăţiorii erau bine înveliţi, grijulie pentru micuţii care dormeau pe jos chiar în odaia ei, culcaţi la rînd, după mărime, ca nişte tuburi de orgă — de la Batiste, cel mai mare, pînă la cel mezin, care abia începea să vorbească.

— La revedere. Pe diseară ! striga inimoasa fată, luîndu-şi coşuleţul pe braţ ; încuia apoi uşa casei şi vîra cheia pe dedesubt.

Se crăpa de ziuă. În lumina cenuşie a zorilor se vedea, pe drumuri şi poteci, şirul de muncitori îndreptîndu-se toţi într-o singură direcţie, atraşi de viaţa oraşului.

Treceau cu pas egal grupurile de ţesătoare sprintene, mişcîndu-şi graţios braţul drept care spinteca aerul ca o vîslă, chicotind toate în cor cînd vreun flăcău le întîmpina de pe ogoarele din apropiere cu cîte o vorbă de duh.

Roseta mergea spre oraş singură. Ştia prea bine, biata de ea, ce hram poartă tovarăşele ei, fiice şi surori ale celor care-i duşmăneau familia.

Multe din ele lucrau la aceeaşi fabrică cu ea şi sărmana fată fusese uneori nevoită, luîndu-şi inima în dinţi, să se apere scărmănînd pe cîte una din ele. Profitînd de neatenţia ei, îi aruncau tot felul de murdării în coşul cu mîncare ; îi spărseseră strachina de mai multe ori şi, cînd treceau pe lîngă ea în atelier, nu scăpau nici un prilej să-i dea brînci peste căzănelul fierbinte în care se băgau gogoşile de mătase, spunîndu-i tot felul de vorbe urîte la adresa ei şi a familiei.

Pe drum fugea de ele ca de un stol de harpii şi nu se simţea în siguranţă decît după ce ajungea la fabrică, o hardughie mare şi veche din piatră, a cărei faţadă, împodobită cu fresce din veacul al XVIII-lea, mai păstra încă — printre crăpături şi scorojeli — crîmpeie de trupuri trandafirii şi profiluri de chipuri date cu bronz, rămăşiţe de medalioane şi scene mitologice.

Dintre toţi copiii, Roseta semăna cel mai mult cu tatăl ei ; muncea ca un bivol, după cum spunea Batiste despre el însuşi. Aburul fierbinte al oalelor în care se aruncau coconii o izbea în faţă şi-i ardea ochii ; cu toate astea, rămînea neclintită la locul ei, căutînd în apa clocotită capetele desfăcute ale capsulelor de mătase moale, de culoarea mierei, înlăuntrul cărora viermele harnic, larva cu bale de preţ, murea opărită pentru păcatul de a-şi fi făurit, în vederea transformării ei în fluture, o celulă prea scumpă.

În toată hardughia domnea o larmă asurzitoare şi obositoare pentru fetele din *huerta*, învăţate cu liniştea cîmpiei întinse, unde vocea răzbate la mari depărtări. Jos, mugea maşina cu aburi, scoţînd pufăituri

înfricoşătoare, care se transmiteau prin sumedenie de ţevi ; scripeţi şi manivele se învîrteau cu un zgomot infernal ; iar, ca şi cum toată gălăgia asta n-ar fi fost de ajuns, ţesătoarele, conform obiceiului tradiţional, cîntau în cor cu vocile lor nazale *„Tatăl nostru"*, *„Ave Maria"* şi *„Slavă tatălui ceresc"*, toate pe aceeaşi melopee ca la aşa-numitele *„Mătănii ale zorilor"*, procesiune care se face pe cărările *huertei* duminica la răsăritul soarelui.

Cucernicia asta nu le împiedica să rîdă în timp ce cîntau şi, între o rugăciune şi alta, să se ocărască şi să-şi făgăduiască, în şoaptă, cîte o scărmăneală bună la ieşire ; căci fetele astea cu sînge maur în vine, robite de aspra tiranie care domneşte în familiile de ţărani, obligate printr-o constrîngere ereditară să stea cu ochii plecaţi în faţa bărbaţilor, văzîndu-se aici atîtea la un loc şi fără stăpîn, deveneau adevăraţi diavoli şi-şi dezlegau bucuros limba ca să dea drumul la tot ce auzeau pe drum de la căruţaşi şi lucrători.

Roseta era cea mai tăcută şi mai muncitoare din toate. Ca să poată fi atentă la treabă, nu-şi îngăduia să cînte şi niciodată nu stîrnise vreo ceartă. Învăţa cu atîta uşurinţă orice, încît în puţine săptămîni ajunsese să cîştige trei *reali* [1] pe zi, adică aproape salariul maxim, spre marea invidie a celorlalte.

La ora prînzului, fetele, ciufulite, ieşeau în grupuri din fabrică, să-şi înfulece merindea din străchini, prin gangurile din apropiere şi să provoace bărbaţii cu priviri îndrăzneţe ; iar cînd aceştia le spuneau cîte ceva,

[1] *Real* — monedă echivalînd cu a patra parte dintr-o *peseta*.

începeau să cîrîie cu prefăcută indignare, luîndu-se cu ei la întrecere în vorbe deochiate.

Roseta însă rămînea într-un colţ al atelierului, aşezată pe jos, cu încă două-trei fete care erau din cealaltă *huerta*, de pe malul drept al rîului, şi care nu se sinchiseau de povestea lui Barret şi de duşmănia celorlalte.

În primele săptămîni, Roseta aştepta cu un fel de groază înserarea şi, o dată cu ea, ora plecării.

Fiindu-i frică de tovarăşele ei cu care avea acelaşi drum, mai rămînea la fabrică o vreme, lăsîndu-le să plece înainte, ca un vîrtej din care izbucneau chicoteli gălăgioase, fluturări de fuste, vorbe îndrăzneţe şi miros sănătos de trupuri zdravene şi pietroase.

În serile reci de iarnă umbla agale pe străzile oraşului făcînd tîrguielile cerute de maică-sa, oprindu-se buimacă în faţa vitrinelor care începeau să se lumineze şi, în cele din urmă, trecînd podul, o apuca pe ulicioarele întunecoase de la mahala ca să iasă în drumul spre Alboraya.

Pînă acolo totul mergea bine. Apoi pătrundea în *huerta* întunecată, cu zgomotele ei misterioase, cu mogîldeţe negre şi neliniştitoare care treceau salutînd-o cu un „Bună seara !" morocănos şi atunci o cuprindea frica de începeau să-i clănţăne dinţii.

Nu o speria întunericul şi tăcerea. Ca orice copil de la ţară, era învăţată cu ele. Dacă ar fi fost sigură că nu se va întîlni cu nimeni pe drum, ar fi fost liniştită. În spaimele ei nu se gîndea niciodată, ca cele-

lalte fete, la morți, la vrăjitoare ori la strigoi. Pe ea o neliniștean cei vii.

Își amintea cu frică de unele întîmplări din *huerta*, auzite la fabrică ; îi era teamă de Pimentó și alți derbedei ca el, care își făceau veacul pe la cîrciuma lui Copa, profitînd ca niște nelegiuiți de întuneric și îmbrînceau fetele în șanțurile secate sau le răsturnau după vreo șură. Iar Roseta, care, de cînd intrase la fabrică nu mai era o copilă neștiutoare, dădea frîu liber imaginației pînă la ultima limită a groazei, văzîndu-se înjunghiată de vreunul din acei monștri, cu pîntecul spintecat și golit de măruntaie, ca pruncii din basmele *huertei*, cărora niște călăi misterioși le scoteau grăsimea ca să facă din ea leacuri fermecate pentru bogătași.

În serile de iarnă, întunecate și adesea ploioase, Roseta făcea mai bine de jumătate din drum tremurînd. Dar bucata cea mai grea, obstacolul cel mai înfricoșător venea tocmai la sfîrșit, aproape de casă ; era faimoasa cîrciumă a lui Copa.

Acolo se afla bîrlogul fiarei. Porțiunea aceea de drum era cea mai umblată și mai luminată. Larmă de glasuri, hohote de rîs, sunet de ghitară și cîntece răcnite în gura mare ieșeau pe ușa roșie ca o gură de cuptor, care arunca pe drumul negru un dreptunghi de lumină, brăzdat de mișcările unor umbre caraghioase. De îndată ce ajungea în apropierea ei, biata țesătoare se oprea șovăind, tremurînd, ca eroinele din basme în fața văgăunii căpcăunului, gata s-o ia peste cîmp ca să ocolească prin spatele dughenei, sau

să coboare în canalul din marginea drumului și să se strecoare, pitulată între talazuri ; gata de orice numai să nu treacă prin fața acelei guri de foc prin care se revărsa tumultul beției și bestialității.

În cele din urmă se hotăra. Făcea un efort de voință, ca omul care trebuie să se arunce de la înălțime, și, mergînd chiar pe marginea canalului, cu pași abia simțiți, și păstrîndu-și echilibrul acela miraculos pe care ți-l dă frica, trecea repede prin fața cîrciumii.

Era ca un abur, o nălucă albă atît de fugară, încît ochii tulburi ai clienților lui Copa nici n-apucau s-o zărească.

După ce trecea de cîrciumă, fata o ținea tot într-o fugă, părîndu-i-se că o urmărește cineva, sau că o gheară puternică o trage de fustă.

Nu-i venea inima la loc decît cînd auzea lătratul cîinelui lor, pocitania aceea care fusese botezat, probabil în derîdere, *Luceafăr* și care o întîmpina în mijlocul drumului sărind și lingîndu-i mîinile.

Cei de acasă nici nu bănuiau spaimele pătimite de Roseta pe drum. Biata fată, cum trecea pragul își lua o înfățișare senină și, la întrebările neliniștite ale mamei, răspundea făcînd pe grozava și susținînd că venise în tovărășia altor fete.

Nu voia ca tatăl ei să fie nevoit să-i iasă în cale ca s-o ferească de temeri. Știa cît îl dușmăneau vecinii : cîrciuma lui Copa, cu mușteriii ei bătăuși, îi trezea o frică grozavă.

Și zi de zi se ducea la fabrică, trecînd la întoarcere prin aceleași spaime, îmbărbătată doar de nă-

dejdea că în curînd va veni primăvara cu după-amieze mai lungi și amurguri luminoase, așa încît să poată ajunge acasă înainte de a se întuneca.

Într-o seară Roseta și-a simțit sufletul mai ușurat. De cum a ieșit din oraș, a văzut pe drum un tînăr care a început să meargă în pas cu ea.

— Bună seara !

Și în vreme ce țesătoarea umbla pe dîmbul înalt al drumului, flăcăul mergea printre brazdele adînci, săpate de roțile carelor, împiedicîndu-se de cărămizi sparte, cioburi de oale, sau bucăți de sticlă, cu care mîini grijulii încercau să astupe vechile gropi.

Rosetei nu i-a fost teamă : îl recunoscuse pe tovarășul de drum care o salutase. Era Tonet, nepotul lui moș Tomba, păstorul : un băiat de treabă, argat la măcelarul din Alboraya, de care făceau haz țesătoarele cînd îl întîlneau pe drum, văzîndu-l cum roșește și întoarce capul la orice vorbuliță.

Ce băiat sfios !... N-avea pe lume decît pe bunicul lui ; muncea pînă și duminicile ; se ducea la Valencia să adune bălegar pentru ogoarele stăpînului, îl ajuta la tăierea vitelor și la aratul pămîntului, sau căra carne pe la fermele înstărite. Din toată munca asta nu se alegea decît cu o hrană ca vai de lume pentru el și bunic, și cu niște zdrențe de îmbrăcat, vechituri de-ale stăpînului. Nu fuma ; în toată viața lui intrase doar de două-trei ori în prăvălia lui Copa, iar duminica, dacă avea cîteva ceasuri libere, în loc să stea pe vine în piața din Alboraya, ca alții, uitîndu-se cum joacă *pelota*[1] flăcăii zurbagii, ieșea la cîmp și hoinărea prin păienjenișul de poteci, iar dacă dădea peste vreun copac cu păsărele, rămînea locului vrăjit de zburătăceala și piuitul acelor hoinari ai *huertei*.

Oamenii găseau că are ceva din ciudățenia misterioasă a bunicului său, păstorul, și toată lumea îl socotea neajutorat, sfios și umil.

Roseta prinsese inimă în tovărășia lui. Era mai ferită pe drum alături de un bărbat, mai ales că acesta era Tonet, care inspira atîta încredere.

A încercat să intre în vorbă cu el, întrebîndu-l de unde venea, dar flăcăul abia se încumeta să-i răspundă, cu sfiala lui obișnuită : „Din colo... din colo..." Apoi tăcea, de parcă vorbele i-ar fi cerut cine știe ce efort.

Și-au continuat drumul tăcuți, despărțindu-se în apropiere de casă.

— Bună seara și mulțumesc ! a zis fata.

— Bună seara ! și Tonet s-a făcut nevăzut pe drumul către sat.

Pentru ea, asta fusese o întîmplare lipsită de importanță, o întîlnire plăcută care o scutise de teamă ; nimic mai mult. Totuși, în seara aceea, Roseta a cinat și s-a culcat cu gîndul la nepotul lui moș Tomba.

Acum își amintea de toate dățile cînd îl întîlnise dimineața pe drum, ba i se părea chiar că Tonet căuta întotdeauna să se țină în pas cu ea, deși la

[1] Joc foarte răspîndit în Spania, în care jucătorii lovesc mingea *(pelota)* de un perete *(frontón)*.

oarecare distanţă, ca să nu atragă atenţia răutăcioaselor ţesătoare... Uneori, întorcînd fără veste capul, îl surprinsese parcă uitîndu-se la ea.

Şi, ca şi cum ar fi depănat mătasea de pe un cocon, fata prindea firele acestea risipite în amintire şi trăgea, trăgea de ele, aducîndu-şi aminte de toate întîmplările din viaţa ei care aveau oarecare legătură cu Tonet: prima dată cînd îl văzuse, şi înţelegerea ei compătimitoare pentru chipul cum răbda el glumele ţesătoarelor, cu capul plecat şi cu sfială, de parcă i-ar fi fost teamă de stolul acela de harpii; apoi desele întîlniri pe drum şi privirile insistente ale băiatului care păreau că vor să-i spună ceva.

Ducîndu-se la Valencia în dimineaţa următoare, nu l-a văzut; dar seara, pornind înapoi spre casă, n-a mai simţit nici o teamă, cu toate că amurgul era întunecat şi ploios. Presimţea ivirea liniştitoare a însoţitorului ei şi, într-adevăr, acesta a întîmpinat-o aproape în acelaşi loc ca în ajun.

A fost iar scump la vorbă, ca de obicei: „Bună seara!" şi a continuat să meargă alături de ea.

Roseta s-a arătat mai comunicativă. De unde venea? Ce potrivire, să se întîlnească aşa, două zile la rînd! Iar el, cu acelaşi glas tremurat, de parcă vorbele i-ar fi cerut un mare efort, răspunsese iar: „Din colo... din colo..."

Fata, care de fapt era tot atît de sfioasă ca şi el, simţea totuşi că-i vine să rîdă de tulburarea băiatului. I-a povestit despre frica ei, de spaimele prin

care trecea iarna pe drum; iar Tonet, măgulit de serviciul pe care i-l făcea, şi-a descleştat în sfîrşit buzele ca să-i spună că o să-i ţină adesea tovărăşie. Avea mereu treburi pentru stăpînul lui, pentru care era nevoit să bată mereu drumurile cîmpiei.

S-au despărţit tot aşa de laconic ca în ajun, dar, în noaptea aceea, fata s-a zvîrcolit în pat tulburată şi agitată, visînd tot felul de bazaconii, văzîndu-se pe un drum negru, foarte negru, însoţită de un cîine uriaş care-i lingea mîinile şi avea chipul lui Tonet. Apoi venea un lup s-o muşte, cu un bot care i-l amintea oarecum pe nesuferitul de Pimentó, iar cele două animale se încolţeau în luptă; atunci se ivea tată-său cu un retevei, şi ea plîngea de parcă ar fi simţit pe propria-i spinare loviturile îndurate de bietul cîine; închipuirea ei continua să rătăcească, văzînd însă mereu în vălmăşagul viselor pe nepotul lui moş Tomba, cu ochii lui albaştri şi chipul ca de fată, uşor umbrit de un puf bălai, primul semn al vîrstei bărbăţiei.

S-a trezit cu trupul frînt ca după febră. În ziua aceea era duminică şi nu se ducea la fabrică. Soarele intra pe fereastra odăii şi toţi din casă erau sculaţi. Roseta a început să se îmbrace ca să meargă cu maică-sa la biserică.

Era încă tulburată de visul ei urît. Se simţea alta, cu alte gînduri, de parcă noaptea aceea ar fi fost un zid care-i despărţea viaţa în două.

Cînta veselă ca pasărea, în vreme ce-şi scotea hainele din ladă şi le întindea pe patul cald încă, unde rămăsese întipărită urma trupului ei.

Îi erau dragi duminicile, cu libertatea de a se scula mai tîrziu, cu ceasurile de răgaz şi cu plimbarea pînă la Alboraya pentru a asculta slujba ; dar duminica aceea era mai frumoasă decît altele ; soarele strălucea mai puternic, păsările cîntau mai vîrtos şi pe fereastră intra un aer care mirosea a sărbătoare. Ce mai vorbă... Dimineaţa aceea era pentru ea ceva nou şi minunat.

Se ocăra singură că pînă atunci nu se îngrijise cîtuşi de puţin de înfăţişarea ei. Acum, că împlinise şaisprezece ani, era timpul să se gîndească şi la felul cum arată. Ce proastă fusese cînd rîdea de maică-sa care-i spunea mereu că e neîngrijită !

Şi, cu băgare de seamă, ca şi cum ar fi fost vorba de o rochie nouă, îmbrăcată pentru prima oară, îşi trecu peste cap uşor, ca pe-o dantelă subţire, fusta de percal pe care o purta în fiecare duminică. Apoi îşi strînse tare corsetul, de parcă n-o sugruma şi aşa destul armătura aceea de balene înalte, adevărat corset de ţărancă, strivind cu cruzime sînii abia răsăriţi ; căci în *huerta* valenciană e ruşinos ca fetele nemăritate să nu-şi ascundă farmecele hărăzite de natură, ca nu cumva să poată păcătui cineva întrezărind în fecioară viitoarea maternitate.

Pentru prima oară în viaţa ei, ţesătoarea petrecu mai bine de un sfert de ceas în faţa oglinjoarei cu ramă de lemn pe care i-o dăruise tatăl ei, şi în care nu-şi putea vedea faţa decît pe bucăţele.

Nu era cine ştie ce frumuseţe, îşi dădea ea singură seama ; dar în *huerta* erau o mulţime de fete mai urîte decît ea. Şi, fără să ştie de ce, îi făcea plăcere să-şi privească ochii de un verde-limpede, obrajii stropiţi cu pistrui pe care-i scoate soarele, pielea bronzată, părul blond deschis, subţire şi moale ca mătasea, năsucul cu nări fremătătoare deasupra buzelor umbrite de un puf ca de fruct pîrguit ; iar cînd deschidea gura, ieşeau la iveală dinţii sănătoşi şi regulaţi, albi ca laptele, a căror strălucire părea că-i luminează întregul chip : dantură de om sărac.

Mama trebui s-o aştepte. Degeaba o tot zorea biata femeie, învîrtindu-se cu nerăbdare prin casă, îmboldită parcă de clopotul care răsuna în depărtare. Aveau să întîrzie de la slujbă. În vremea asta Roseta se pieptăna pe-ndelete, desfăcîndu-şi mereu părul, nemulţumită de cum îi stătea. Îşi potrivi apoi *mantilla*, trăgînd arţăgoasă de ea, căci nu-i plăcea cum îi vine.

În piaţa din Alboraya, la intrarea şi la ieşirea din biserică, Roseta, abia ridicîndu-şi ochii, cercetă uşa măcelăriei, unde lumea se înghesuia în jurul tejghelei.

El se afla acolo, ajutîndu-şi stăpînul, trecîndu-i hălcile de berbec şi gonind roiul de muşte care năvăleau pe carne.

Cum s-a mai înroşit mieluşelul văzînd-o !... Cînd a trecut a doua oară, el a rămas ca vrăjit, cu o pulpă de cîrlan în mînă, uitînd să i-o întindă stăpînului burtos care aştepta şi care, mîrîind o înjurătură, îl ameninţă cu cuţitul.

După-amiaza a fost tristă. Așezată pe pragul casei, i s-a părut de cîteva ori că-l zărește dînd tîrcoale pe poteci mai depărtate sau ascunzîndu-se pe după trestii, ca să se uite la ea. Țesătoarea aștepta cu nerăbdare ziua de luni, ca să meargă iar la fabrică și la întoarcere să facă drumul ăla nesuferit însoțită de Tonet.

În seara următoare băiatul nu s-a lăsat așteptat.

I-a ieșit în întîmpinare mai aproape de oraș decît în alte rînduri.

— Bună seara !

Dar după salutul obișnuit n-a mai rămas tăcut. Flăcăiașul sfios părea să fi făcut mari progrese în ziua de odihnă.

Și, stîngaci, însoțindu-și cuvintele cu strîmbături și boțind cu degetele pînza pantalonului, a început să vorbească; deși între o vorbă și alta treceau uneori cîteva minute. Se bucura că o vede... (Zîmbete din partea Rosetei și un „mulțumesc" spus pe șoptite.) Își petrecuse bine duminica ?... (Tăcere.) El o dusese destul de prost. Se plictisise. Desigur, obișnuința... și apoi... parcă-i lipsea ceva... Sigur ! Se învățase cu drumul... Nu ; nu cu drumul ; ceea ce-i plăcea lui cu adevărat era să-i țină tovărășie...

Și aici s-a oprit brusc. Ba Rosetei i s-a părut chiar că-și mușca nervos limba ca s-o pedepsească pentru îndrăzneala ei și că se pișca la subțiori pentru că fusese prea îndrăzneț.

Umblară un răstimp în tăcere. Fata nu răspundea ; își vedea de drum cu legănatul acela șăgalnic al țesătoarelor, cu coșul sprijinit de șoldul stîng și brațul drept tăind aerul cu un du-te-vino de pendul.

Se gîndea la visul ei urît. I se părea că visează și acum, năzărindu-i-se tot felul de bazaconii, și, de cîteva ori, întoarse capul, simțind parcă, prin întuneric, cîinele acela care-i lingea mîinile și avea chipul lui Tonet, amintire care acum o făcea să rîdă. Dar nu ; alături de ea se afla un flăcău de treabă, în stare s-o apere ; nițel cam sfios și reținut, ce e drept, cu capul plecat, de parcă vorbele pe care ar fi vrut să le mai spună i s-ar fi oprit în gît și îi tot dădeau ghes de acolo.

Roseta îl făcu să se fîstîcească și mai tare. Să-i spună pentru ce făcea asta ? De ce venea s-o însoțească pe drum ? Ce-avea să zică lumea ? Dacă prindea de veste tatăl ei, ce mai belea !...

— De ce ?... de ce ? întreba fata.

Iar băiatul, din ce în ce mai trist, mai sfios, ca un vinovat dovedit care-și ascultă acuzarea, nu răspundea nimic. Mergea în pas cu fata, dar la oarecare distanță, împiedicîndu-se de hîrtoapele drumului. Rosetei i se păru chiar că îi vine să plîngă.

Dar aproape de casă, cînd erau gata să se despartă, Tonet avusese o izbucnire de om timid. Vorbise cu aceeași îndîrjire cu care tăcuse pînă atunci ; și, ca și cînd n-ar fi trecut între timp atîtea minute, răspunsese la întrebarea fetei :

— De ce ?... Pentru că mi-ești dragă.

I-o spusese apropiindu-se de ea și suflîndu-i în față, cu ochii strălucitori de parcă ar fi revărsat prin ei

tot adevărul; și îndată după asta, căindu-se cu spaimă de vorbele lui, o rupsese la fugă ca un copil.

Tonet o iubea!... De două zile tot aștepta fata cuvintele astea și totuși îi făcură impresia unei descoperiri neașteptate. Și ea îl iubea; și toată noaptea, chiar și în somn, auzi sute de glasuri șoptindu-i la ureche aceeași frază: „Pentru că-mi ești dragă."

Tonet n-a mai așteptat pînă în seara următoare. Roseta îl văzu în zori pe drum, pitit pe după trunchiul unui dud, privind-o cu teamă, ca un copil care se știe vinovat și aștepta cu frică mustrarea, gata s-o ia la fugă la primul semn de supărare.

Dar țesătoarea îi zîmbi înroșindu-se, și asta a fost tot.

Își spuseseră tot ce era de spus: declarații nu și-au mai făcut, căci dragostea lor era un lucru de la sine înțeles, iar Tonet venea în fiecare zi s-o însoțească pe drum.

Măcelarul cel burtos tuna și fulgera, mîniat de schimbarea bruscă a argatului său, înainte atît de vrednic, iar acum născocind mereu pretexte pentru a-și face tot mai des de lucru prin *huerta*, mai ales pe înserat.

Dar în egoismul fericirii lui, Tonet se sinchisea la fel de puțin de înjurăturile și amenințările stăpînului ca și fata de asprul ei părinte, care îi inspira de obicei mai multă frică decît iubire.

În odaia Rosetei apărea mereu cîte un cuib pe care spunea că l-a găsit în drum. Iubitul ei, nevrînd s-o

întîmpine cu mîna goală, scotocea prin stufărișul și copacii *huertei* ca să-i poată dărui coșulețe de paie și crenguțe, pe fundul cărora, cîțiva puișori cu pielea trandafirie, acoperită de un pufuleț moale, și cu dosul golaș, piuiau disperați, căscînd un cioc neașteptat de mare, veșnic ahtiat după firimituri.

Roseta păstra darul în odaia ei de parcă ar fi fost vorba chiar de ființa iubitului, și plîngea cînd frații, puișorii care-și aveau cuibul în casă, tot minunîndu-se de păsărele, ajungeau să le sucească gîtul.

Alteori, Tonet venea cu cîte un fișic în sîn; aducea semințe de nipralǎ și arahide, cumpărate de la prăvălia lui Copa; și mergînd agale, ronțăiau de zor, privindu-se în ochi, rîzînd ca niște proști din te miri ce, așezîndu-se adesea, fără să bage de seamă, pe cîte un tăpșan.

Ea era mai înțeleaptă și îl certa. Risipea mereu banii! Cheltuise la cîrciumă aproape doi *reali* cu atîtea daruri. Iar el se arăta generos: pentru cine îi trebuiau lui gologanii dacă nu pentru ea? Cînd se vor căsători — odată avea să se întîmple și asta — o să păstreze banii. Asta avea să fie peste vreo zece-doisprezece ani; nu era nici o grabă; toate logodnele din *huerta* durau cam atîta.

Gîndul căsătoriei o aducea pe Roseta din nou la realitate. În ziua cît o afla taică-său de toate astea... Maică precistă! o să-i moaie oasele cu parul. Și vorbea despre acea viitoare bătaie cu seninătate, zîmbind, ca o fată zdravănă, învățată cu aspra, impu-

nătoarea și cinstita autoritate a părintelui care se manifestă cu palma și ciomagul.

Raporturile lor erau nevinovate. Niciodată nu se trezea în ei pofta ațîțătoare, imboldul cărnii. Umblau pe drumuri aproape pustii, în umbra înserării, și tocmai această singurătate părea să alunge din mintea lor orice gînd vinovat.

Odată, cînd Tonet atinsese din nebăgare de seamă șoldul Rosetei, se înroșise de parcă el ar fi fost fata.

Amîndoi erau foarte departe de a se gîndi că, în întîlnirile lor zilnice, ar putea ajunge la altceva decît la cuvinte și priviri. Era prima lor iubire, izbucnirea tinereții abia trezite, și le era de ajuns să se vadă, să vorbească și să rîdă, fără nici o urmă de dorință.

Fata, care, în serile acelea de spaimă, tînjise atîta după sosirea primăverii, vedea cu neliniște cum creșteau amurgurile, tot mai luminoase.

Acum se întîlnea cu iubitul ei în plină zi, și, întotdeauna, mai erau pe drum și alte tovarășe de la fabrică sau femei din împrejurimi care, cînd îi vedeau împreună, zîmbeau răutăcios, ghicind totul.

La fabrică, dușmancele ei începură să facă glume, întrebînd-o în bătaie de joc cînd face nunta și o porecliseră Păstorița, pentru că se iubea cu nepotul lui moș Tomba.

Biata Roseta tremura de teamă. Ce mai bătaie o aștepta! Într-o bună zi vestea avea să ajungă și la urechile tatălui. Tocmai atunci, în ziua sentinței date

de Tribunalul Apelor, Batiste o văzuse pe drum în tovărășia lui Tonet.

Dar nu pățise nimic. Fericita întîmplare cu irigatul o scăpase. Tatăl ei, bucuros că-și salvase recolta, se mărgini s-o privească de cîteva ori cu sprîncenele încruntate. Apoi o prevenise cu voce apăsată, cu arătătorul ridicat și cu ton poruncitor, ca de acum înainte să aibă grijă să se întoarcă singură de la fabrică, pentru că altfel o să aibă de-a face cu el.

Și se-ntoarse singură o săptămînă întreagă. Tonet avea un anumit respect față de *señor* Batiste, așa că se mulțumea să stea ascuns aproape de drum ca s-o vadă pe fată trecînd, sau o urmărea de la distanță.

Cum zilele erau acum mai lungi, trecea lume pe drum.

Dar îndrăgostiții, frămîntați de dor, nu putură îndura multă vreme această despărțire, și, într-o duminică după-amiaza, Roseta, fără treabă, sătulă de atîta plimbare prin fața casei și părîndu-i mereu că-l vede pe Tonet de cîte ori trecea cineva pe potecile mai îndepărtate, apucă un ulcior smălțuit cu verde și-i spuse mamei că se duce să ia apă de la Fîntîna Reginei.

Mama îi dădu voie să plece. Să se mai distreze și ea, biata fată! Prietene nu avea și trebuie să-i dai tinereții ce-i al ei.

Fîntîna Reginei era mîndria tuturor locuitorilor din acea parte a *huertei*, care trebuiau să se mulțumească doar cu apa din puțuri și cu cea roșcată și noroioasă din canalele de irigație.

Se afla în fața unei ferme părăsite și era „un lucru străvechi și binecuvîntat", după spusele celor mai înțelepți din *huerta*; înfăptuire a maurilor, după socotința lui Pimentó; monument al vremurilor în care apostolii umblau prin lume, botezînd pruncii, după cum afirma cu solemnitate de oracol moș Tomba.

În amurg veneau, pe drumurile mărginite de mesteceni cu frunziș tremurător de argint, pîlcuri de fete care purtau pe creștet ulciorul drept și neclintit, amintind, prin pasul ritmic și silueta lor zveltă, de caneforele eline [1].

Acest cortegiu dădea *huertei* valenciene ceva de atmosferă biblică. Amintea de poezia arabă care cîntă femeia la fîntînă cu ulciorul la picioare, întrunind într-o singură imagine cele două mari pasiuni ale orientului: frumusețea și apa.

Fîntîna Reginei era un bazin pătrat, cu pereții de piatră roșie, în care apa se afla mai jos decît nivelul solului. Se cobora pe șase trepte, veșnic alunecoase și înverzite din pricina umezelii. Pe dreptunghiul de piatră din fața scării se vedea un basorelief cu figurile aproape șterse, care nu se mai puteau desluși sub stratul de văruială.

Trebuie să fi fost Fecioara înconjurată de îngeri; o plăsmuire a artei grosolane și naive din evul mediu; vreun prinos din vremurile *conquistei* [2]; dar,

[1] Fecioare care, în Grecia antică, purtau pe cap coșulețe cu ofrande aduse zeilor.

[2] Epoca de recucerire a teritoriilor spaniole ocupate de mauri (începutul sec. al VIII-lea, sfîrșitul celui de al XV-lea).

după ce cîteva generații tot scobiseră piatra pentru a reliefa chipurile tocite de ani, iar altele o văruiseră dintr-un barbar exces de zel, lespedea ajunsese în asemenea stare încît nu se mai zărea decît o mogîldeață aducînd a femeie — regina — care dădea numele fîntînii; „regina maurilor", fără îndoială, așa cum se spune în toate poveștile populare.

Duminica după-amiază era acolo mare gălăgie și înghesuială. Mai bine de treizeci de fete se îngrămădeau cu ulcioarele, fiecare ținînd să și-l umple ea cea dintîi, deși nu se grăbeau apoi de loc să plece. Se îmbrînceau pe scara îngustă, cu fustele adunate între genunchi, ca să se aplece și să-și afunde ulciorul în micul bazin. Apa fremăta de bășicile izvorîte necontenit din fundul nisipos, unde creșteau tufe de plante gelatinoase, unduitoare plete verzi, care se mișcau, împinse de curent, în cușca lor de cristal lichid. Insectele numite „țesătoare" brăzdau cu piciorușele lor neobosite suprafața ei limpede.

După ce-și umpleau ulciorul, fetele se așezau pe marginea bazinului cu picioarele atîrnînd deasupra apei, ghemuindu-se apoi cu chicoteli scandalizate ori de cîte ori vreun flăcău cobora să bea apă și se uita în sus.

Era o adunare de vrăbii gălăgioase. Vorbeau toate o dată; unele se certau, altele bîrfeau pe socoteala celor ce nu erau de față, trîmbițînd toate scandalurile din *huerta*. Scăpate de severitatea părintească, fetișcanele își lepădau aerul smerit, de rigoare față de cei de acasă, dînd frîu liber grosolăniei atîta timp în-

frînate. Mironosițele oacheșe, care cîntau cu atîta evlavie imnuri și metode în biserica din Alboraya la Sărbătoarea fecioarelor, văzîndu-se singure, deveneau îndrăznețe, împestrițîndu-și conversația cu ocări de căruțaș și vorbind despre lucruri intime cu o nerușinare de țațe.

Acolo pică Roseta cu ulciorul ei, fără să-și fi întîlnit iubitul pe drum, cu toate că umblase încet, întorcînd mereu capul, nădăjduind în fiecare clipă că o să-l vadă apărînd pe vreo potecă.

Gălăgioasa adunare de la fîntînă tăcu brusc la ivirea ei. Prezența Rosetei produse în prima clipă stupoarea pe care ar fi stîrnit-o intrarea unui maur în biserica din Alboraya în toiul slujbei. Ce căuta acolo săărăntoaca aia ?...

Roseta salută două-trei fete care lucrau cu ea la fabrică, iar acestea abia-i răspunseră, cu buzele strînse și cu un ton de dispreț.

Celelalte, revenindu-și din uimire, continuară să vorbească de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, nevrînd să-i acorde intrusei nici măcar cinstea tăcerii.

Roseta coborî la fîntînă și, după ce-și umplu ulciorul, se ridică și întinzînd gîtul aruncă peste zid o privire grăbită asupra cîmpiei.

— Uită-te, uită-te, că tot n-o să vină !

Cea care spusese asta era nepoata lui Pimentó, fata unei surori a Pepetei ; negricioasă, țîfnoasă, cu nasul în vînt și obraznic, mîndră că era singură la părinți și că tatăl ei nu era arendașul nimănui, pentru că cele patru ogoare pe care le cultiva erau proprietatea lui.

Da ; putea să se uite cît poftea, căci el n-o să vină. Parcă nu știau ele pe cine așteaptă ? De bună seamă că pe iubitul ei, nepotul lui moș Tomba. Ce mai pereche !

Și cele treizeci de guri răutăcioase începură să rîdă cu o batjocură mușcătoare ; nu doar că lucrul ar fi avut mare haz, dar ca s-o sîcîie pe fata nesuferitului de Batiste.

— Păstorița !... ziseră cîteva. Mironosița de păstoriță !...

Roseta dădu din umeri cu nepăsare. Se aștepta să-și audă porecla. Afară de asta, glumele de la fabrică îi tociseră susceptibilitatea.

Ridică ulciorul și urcă treptele ; dar cînd ajunse la cea din urmă, o opri în loc glasul răzgîiat al nepoatei lui Pimentó. Cum mai știa să muște lighioana aia !...

„N-o să ajungă Roseta niciodată nevasta nepotului lui moș Tomba. Era un amărît și un coate-goale, dar un om cinstit, așa că nu se putea înrudi cu o familie de hoți."

Roseta aproape că scăpă ulciorul din mînă. Se înroși de parcă aceste cuvinte, sfîșiindu-i inima, ar fi făcut să-i năvălească de tot sîngele în obraji ; apoi se făcu albă, ca o moartă.

— Cine e hoț ? Cine ? întrebă ea cu un glas tremurat care le făcu pe fetele de la fîntînă să izbucnească în rîs.

Cine ? Taică-său ! Pimentó, unchiul ei, o știa doar bine, iar la cîrciuma lui Copa nu se vorbea decît despre asta. Crezuseră că trecutul lor avea să rămînă

neştiut? Fugiseră din satul lor pentru că acolo erau prea deochiaţi; de aceea veniseră aici, în *huerta*, să pună mîna pe bunul altuia. Ba se aflase că *señor* Batiste făcuse şi puşcărie pentru niscaiva lucruri urîte.

Şi mica viperă continua să-i arunce în faţă tot ce auzise prin casă şi prin vecini, minciunile ticluite de neisprăviţii din dugheana lui Copa, o întreagă urzeală de calomnii născocite de Pimentó, care, pe măsură ce trecea timpul, se simţea tot mai puţin îndemnat să-l atace făţiş pe Batiste şi căuta să-l hărţuiască, să-l scoată din sărite şi să-l rănească prin insulte.

Dîrzenia tatălui se trezi brusc în Roseta, care tremura şi bîiguia de furie, cu ochii injectaţi de sînge. Scăpă din mînă ulciorul care se făcu cioburi, udîndu-le pe fetele din apropiere, şi ele protestară în cor făcînd-o dobitoacă. Dar ce-i păsa ei acum de asemenea lucruri!

— Tatăl meu!... strigă ea apropiindu-se de neruşinata aceea. Tatăl meu, hoţ? Mai spune o dată şi te pocnesc.

Dar negricioasa nu mai putu să repete, căci se pomeni cu un pumn peste gură înainte de a apuca s-o deschidă, în vreme ce Roseta îi înfigea mîna cealaltă în coc. Împinsă de durere, înhăţă şi ea instinctiv părul bălai al ţesătoarei, şi timp de cîteva minute, rămaseră amîndouă aplecate, ţipînd de durere şi furie, cu fruntea aproape de pămînt, trăgîndu-se una pe alta de păr cu smucituri violente. Desprinse din ace, coadele se despletiră. Pletele lor bogate păreau

nişte stindarde războinice, nu fluturînd victorioase, ci răvăşite şi zgîlţîite de mîini vrăjmaşe.

Dar Roseta, mai puternică sau mai înfuriată, izbuti să scape şi continuă să-şi tîrască adversara, intenţionînd poate să-i dea o lovitură zdravănă, căci cu mîna liberă se lupta să-şi scoată un pantof, cînd se întîmplă ceva nemaipomenit, revoltător, brutal.

Fără să se fi înţeles dinainte, dar ca şi cum toată ura familiilor, vorbele şi ocările auzite acasă s-ar fi trezit deodată în ele, fetele celelalte se repeziră pe neaşteptate asupra fiicei lui Batiste.

— Hoaţo! Hoaţo!...

Roseta nu se mai vedea dintre braţele ameninţătoare. Faţa îi era toată zgîriată. Copleşită de atîtea lovituri, nu putea nici să cadă, căci strînsoarea duşmancelor o ţinea în picioare. Dar, înghiontită din toate părţile, se rostogoli pînă la urmă pe treptele alunecoase şi se izbi cu fruntea de o muchie de piatră.

Sînge!... Parc-ai fi aruncat cu o piatră într-un copac plin de păsări. O luară toate la fugă, care încotro, cu ulcioarele pe cap, şi, în scurtă vreme, lîngă Fîntîna Reginei nu mai era nimeni în afară de biata Roseta care, cu părul despletit, fusta sfîşiată, faţa plină de sînge şi praf, o porni plîngînd spre casă.

Cum mai ţipă maică-sa de spaimă cînd o văzu intrînd şi cum se mai văită cînd auzi ce se petrecuse! Oamenii aceia erau mai răi ca păgînii! Doamne!... Doamne!... Era oare cu putinţă o asemenea fărdelege printre creştini?...

Nu le era de ajuns celor din *huerta* că bărbații îl hărțuiau pe bietul ei Batiste, aducînd mărturii mincinoase în fața tribunalului ca să-l pună pe nedrept la amendă ! Acum începeau și fetele lor s-o persecute pe biata Roseta, de parcă, nenorocita ar fi avut vreo vină. Și toate astea pentru ce ?... Pentru că încercau să trăiască muncind, fără să supere pe nimeni, așa cum e vrerea lui Dumnezeu.

Batiste, cînd își văzu fata plîngînd și plină de sînge, păli și o luă înspre drum, cu privirile țintă la casa lui Pimentó, al cărei acoperiș se zărea pe deasupra trestiilor. După cîțiva pași se opri însă, și pînă la urmă o mustră cu blîndețe pe Roseta. Întîmplarea asta s-o învețe minte să nu mai iasă la plimbare prin *huerta*. Ei trebuiau să evite orice apropiere cu ceilalți ; să trăiască uniți laolaltă, în casa lor, să nu se dezlipească de ogorul acela care era viața lor. Aici, acasă, dușmanii n-aveau să cuteze să vină după ei.

VI

Trecînd dimineața ori după-amiaza pe lîngă „Moara cu lanț", de pe drumul care ducea spre mare, locuitorii *huertei* auzeau o rumoare ca de viespar, un zumzet de stup.

O perdea deasă de plopi străjuia mica piață ; drumul se lărgea în fața îngrămădirii de acoperișuri vechi, pereți crăpați și obloane înnegrite care alcătuiau moara — o clădire străveche și dărăpănată, ridicată peste canalul de irigație și proptită pe doi stîlpi groși, printre care se prăvălea într-o cascadă spumegîndă șuvoiul de apă.

Zvonul tărăgănat și monoton care răzbătea printre copaci venea de la școala lui *don* Josquín, adăpostită într-o căsuță ascunsă de șirul de plopi.

Cu toate că, îndeobște, învățătura nu e găzduită în palate, n-a avut, poate, niciodată parte de un sălaș mai păcătos decît acesta.

Era o casă veche, în care lumina nu pătrundea decît pe ușă, ori prin crăpăturile acoperișului ; pereții erau de un alb îndoielnic, pentru că nevasta învățătorului, o femeie obeză care nu se dezlipea de taburetul ei de paie, își petrecea ziua ascultînd și admirînd tot ce spunea soțul ei ; cîteva bănci, trei planșe de carton cu literele alfabetului, murdare, cu colțurile rupte, lipite de perete cu pap, iar în încăperea de lîngă clasă, cîteva mobile vechi și prizărite care păstrau urmele unor numeroase perindări prin diferite colțuri ale țării.

În toată casa nu exista decît un singur obiect nou : varga lungă de trestie pe care învățătorul o ținea după ușă, înlocuind-o la fiecare două zile cu alta, din stufărișul învecinat ; noroc că cu marfa aceasta ieșea atît de ieftin la socoteală, căci se strica lesne pe capetele tari și tunse ale micilor sălbateci.

Cărți nu erau decît vreo trei în toată clasa ; un singur abecedar pentru toți. La ce bun mai multe ?... Aici domnea metoda arabă : repetarea în cor pînă ce noțiunile, ciocănite într-una, intrau în căpățînile acelea tari.

Din pricina asta, de dimineață pînă seara se revărsa pe ușa coșmeliei un ison plicticos de care-și bătea joc tot păsăretul din împrejurimi.

— Ta... tăl nostru, carele... ești... în ceruri...

— Sfîntă Fecioară...

— Doi ori doi... patru...

Iar vrăbiile, sticleții și ciocîrliile, care fugeau de copii ca de dracu cînd îi vedeau în pîlcuri pe poteci,

se lăsau cu toată încrederea prin copacii din apropiere ; ba chiar se plimbau țopăind cu piciorușele lor sprintene prin fața școlii, rîzîndu-și cu triluri zgomotoase de dușmanii lor înverșunați, pe care-i vedeau acum în colivie sub amenințarea trestiei, osîndiți să le privească pe furiș, fără să se poată mișca, îngînînd de zor un viers atît de urît și plicticos.

Din cînd în cînd, corul amuțea și atunci se înălța, impunătoare, vocea lui don Josquín, revărsînd șuvoiul lui de învățătură.

— Cîte sînt la număr sfintele Taine ?...

— Doi ori șapte, cît fac ?

Și rareori era mulțumit de răspunsuri.

— Dumneavoastră sînteți niște dobitoci. Vă zgîiți la mine de parcă v-aș vorbi grecește. Iar eu vă tratez cu toată delicatețea, ca într-un colegiu de la oraș, ca să învățați bunele maniere și să puteți vorbi ca oamenii. Ce să mă mai mir, aveți cui semăna ; sînteți la fel de neciopliți ca și domnii părinți ai dumneavoastră, care vorbesc de parcă ar lătra, au bani să meargă la cîrciumă, dar născocesc tot felul de pretexte ca să nu-mi plătească, sîmbăta, cei doi *cuartos*[1] ce mi se cuvin.

Și se plimba prin încăpere indignat, mai ales cînd se plîngea de aceste neglijențe. Rezultatul lor se putea constata pînă și din aspectul persoanei lui, care era parcă împărțită în două. În partea de jos, sandalele

[1] *Cuarto* — veche monedă spaniolă de aramă, echivalînd cu trei centime dintr-o *pesetă*.

rupte, întotdeauna pline de noroi, pantaloni vechi de velur, mîini aspre și bătătorite, păstrînd, în crăpăturile pielii, urma țărînii din grădinița lui — un răzor cu zarzavaturi care se afla în fața casei și care, adeseori, era unica resursă de hrană. Dar de la brîu în sus se vădea boieria, demnitatea de apostol al instrucțiunii, cum spunea el. Ceea ce-l deosebea de toți oamenii din partea locului, niște biete rîme nedezlipite de brazdă, era cravata în culori țipătoare pe plastronul murdar, mustața sură și aspră care-i tăia în două chipul fălcos și roșcovan, și o caschetă albastră cu cozoroc de mușama, amintire de la vreuna din multele slujbe pe care le practicase în viața lui aventuroasă.

Asta îl făcea să mai uite de sărăcie; îndeosebi cravata, podoabă cum nu mai avea nimeni prin împrejurimi, și pe care el o purta ca un semn de supremă distincție; un fel de *Lînă de Aur* a *huertei.*

Țăranii din partea locului îl respectau pe *don* Josquín, deși se arătau îndărătnici cînd era vorba să-i ușureze mizeria. Cîte mai văzuse omul ăsta!... Cît mai colindase prin lume!... Cînd impiegat la căile ferate, cînd agent fiscal prin cele mai depărtate provincii ale Spaniei, ba se spunea că ar fi fost și jandarm prin Cuba. Într-un cuvînt, un grangur ajuns ajuns acum la ananghie.

— Don Josquín, zicea voluminoasa lui nevastă, care căuta cu multă rîvnă să-i susțină prestigiul, nicicînd n-a dus-o așa de greu; sîntem de familie foarte

bună. Numai nenorocul ne-a adus aici; pe vremuri vînturam banii cu lopata.

Și cumetrele din *huerta,* deși îl păgubeau fără scrupule, uitînd în cîte o sîmbătă să trimită cei doi *cuartos* la școală, îl respectau pe *don* Josquín ca pe o ființă superioară, îngăduindu-și doar o ușoară ironie la adresa surtucului verde, ajustat pe talie, cu care se îmbrăca în zilele de sărbătoare, cînd cînta în corul bisericii din Alboraya.

Împins de sărăcie, se pripășise aici cu consoarta lui grăsană și blajină, așa cum s-ar fi putut pripăși oriunde aiurea. Îl ajuta pe notarul din satul vecin la lucrări suplimentare, prepara din ierburi știute numai de el niște fierturi care făceau minuni prin casele țăranilor. Toată lumea recunoștea că „omul ăsta știe multe"; iar el, fără titlu de învățător, dar fără nici o grijă că i-ar da cuiva prin cap să-i ia o școală care nu-i asigura nici măcar pîinea, izbutea, cu bîta și buchereala, să-i facă să silabisească și să stea smirnă pe toți puștii între cinci și zece ani care, în zilele de sărbătoare, zvîrleau cu pietre în păsărele, furau fructe și fugăreau cîinii pe drumurile *huertei.*

De unde era învățătorul? O știau toate cumetrele: de foarte departe, de dincolo de bostănărie. Alte lămuriri ar fi fost de prisos, căci pentru cunoștințele geografice ale *huerței,* oricine nu vorbea în dialect valencian era din părțile bostănăriei.

Nu era treabă ușoară strădania lui *don* Josquín de a se face înțeles de elevii lui și a-i obișnui cu limba

castiliană[1]. Erau printre ei unii care şi după două luni de şcoală tot mai holbau ochii şi se scărpinau la ceafă neînţelegînd de fel ce voia învăţătorul să spună cu nişte vorbe, nicicînd auzite de ei pe acasă.

Fiecare cuvînt pe care învăţăceii lui îl pronunţau greşit — şi nu rosteau unul ca lumea — îl făcea să pufnească şi să-şi ridice cu indignare braţele, pînă la tavanul afumat al încăperii. Era mîndru de politeţea cu care-şi trata elevii.

— Casa aceasta umilă — le spunea el celor treizeci de puşti îngrămădiţi în băncile strîmte, ascultîndu-l, mai de plictiseală, mai de frica vergii — dumneavoastră trebuie s-o priviţi ca pe un templu al politeţii şi bunei creşteri. Ce zic, un templu! Este făclia care străluceşte şi alungă întunericul barbariei din această *huerta*. Ce-aţi fi dumneavoastră fără mine? Nişte vite, iertaţi-mi cuvîntul; întocmai ca domnii părinţi ai dumneavoastră, pe care nu vreau să-i jignesc. Dar cu ajutorul lui Dumnezeu, dumneavoastră veţi ieşi de aici nişte persoane educate, care să ştie oricînd cum să se poarte, de vreme ce aţi avut norocul să daţi peste un învăţător ca mine. Nu este aşa?...

Şi băieţii încuviinţînd dădeau atît de energic din capete încît şi le mai şi ciocneau uneori între ei; iar nevastă-sa, mişcată de imaginea templului şi făcliei, se oprea din împletit şi îşi împingea mai înapoi

[1] Dintre diferitele dialecte care se vorbeau în Spania, cel castilian a devenit limba literară, deosebindu-se destul de mult de dialectele vorbite în restul ţării.

taburetul de paie, ca să-şi învăluie soţul într-o privire plină de admiraţie.

Don Josquín li se adresa cu o deosebită politeţe acelor ştrengari jegoşi, desculţi şi cu cămaşa scoasă din pantaloni.

— Ia să vedem domnule de Llopis, pofteşte dumneata.

Şi „domnul de Llopis“, un pici de şapte ani cu nădragii în vine, prinşi într-o singură bretea, ieşea din bancă şi se oprea în faţa învăţătorului, trăgînd cu ochiul la temuta vargă.

— Mă uit, de nu ştiu cînd, cum te scobeşti dumneata în nas şi faci cocoloaşe. Urît obicei, domnule de Llopis, ascultă ce-ţi spune învăţătorul dumitale. De rîndul ăsta, treacă de la mine, pentru că eşti silitor şi ştii tabla înmulţirii; dar învăţătura nu e mare lucru dacă nu este însoţită de buna creştere. Nu uita asta, domnule de Llopis.

Iar autorul cocoloaşelor aproba orice, bucuros că scapă cu o muştruială fără bătaie; dar un alt pricindel, care-i era vecin de bancă şi pesemne că-i purta vreo pică mai veche, văzîndu-l în picioare şi cu dosul la-ndemîna lui, îi trase pe furiş o ciupitură.

— Au! Au!... Dom' profesor, ţipă băiatul, „Bo-de-cal“ mă ciupe.

Ce explozie de furie pe *don* Josquín! Nimic nu-l scotea mai rău din sărite decît năravul băieţilor de a se striga după porecla tatălui, sau de a născoci altele noi.

— Cine e „Bo-de-cal“ ?... Domnul de Peris, vrei poate să spui. Ce mod de a vorbi, Dumnezeule mare ! Parcă am fi la cîrciumă... Dacă ai zice barem „Bot de cal“ ! Poftim de te omoară dăscălindu-i pe tîmpiţii ăştia ! Viţelor !...

Şi, înhăţînd trestia, începu să le ardă la lovituri şuierătoare, unuia pentru ciupit, altuia pentru „exprimare improprie“ cum zicea pufnind *don* Josquín, continuînd să lovească atît de orbeşte cu varga, încît ceilalţi băieţi se înghesuiau în bănci, se chirceau, ascunzîndu-şi care mai de care capul după umărul vecinului ; unul mai mititel, mezinul lui Batiste, înspăimîntat de vîjîitul joardei, se scăpă în pantaloni.

Asta îl potoli pe profesor, făcîndu-l să-şi redobîndească solemnitatea pierdută, în vreme ce elevii ceilalţi îşi astupau nasul.

— *Doña* Pepa, îi spuse el neveste-si, ia-l pe „domnul de Borrull“ care nu se simte bine, du-l în curtea şcolii şi spală-l.

Iar grăsana, care avea oarecare afecţiune pentru cei trei băieţi ai lui Batiste, fiindcă plăteau regulat în fiecare sîmbătă, îl luă de mînă pe „domnul de Borrull“ care, plîngînd de frică ieşi din clasă clătinîndu-se pe picioruşele lui subţiri, arătîndu-şi fundul rupt al pantalonilor, împodobit şi de altceva decît de poalele cămăşii.

O dată lichidate asemenea incidente, buchiseala începea din nou, iar şirul de plopi părea să se înfioare de plictiseală, tot cernînd printre crengi acel ison monoton.

În unele după-amiezi se auzea un clinchet tînguios de talăngi şi toată clasa tresălta de bucurie. Se apropia turma lui moş Tomba. Ştiau cu toţii că atunci cînd venea bătrînul cu oile lui, era rost de cîteva ceasuri de recreaţie.

Păstorul era tare vorbăreţ din fire, dar nici învăţătorul nu rămînea mai prejos. Se puneau pe-ndelete la taifas, iar elevii ieşeau din bănci ca să-i asculte mai de-aproape, ori se duceau să se joace cu oile care păşteau iarba pe talazurile învecinate.

Bătrînul îi era foarte simpatic lui *don* Josquín. Umblase prin lume, ţinea să fie politicos vorbindu-i întotdeauna în castiliană, se pricepea la ierburi de leac, dar nu căuta să-i răpească clienţii ; într-un cuvînt, se dovedea a fi singura persoană din *huerta* demnă de a „întreţine relaţii“ cu el.

Apariţia lui era, întotdeauna, precedată de aceea a oilor, care-şi vîrau capul pe uşa clasei, amiroseau curioase şi se retrăgeau cu un fel de dispreţ, lămurite că acolo nu se află altă hrană afară de cea intelectuală, care nu făcea multe parale. Apoi se ivea moş Tomba, păşind fără teamă prin acele locuri bine cunoscute, dar cu toiagul înainte, singurul ajutor al ochilor săi aproape stinşi.

Se aşeza pe banca de cărămizi alături de *doña* Pepa şi cei mai măricei din clasă se apropiau treptat făcînd cerc în jurul lor.

Moş Tomba, care şi pe drum vorbea tot timpul cu oile, o lua întîi mai domol, ca unul care se sfieşte să-şi dea în vileag cusurul; dar limbuţia învăţătorului îi dădea curaj şi curînd se avînta în noianul veşnicelor lui povestiri. Se plîngea că lucrurile „merg prost în Spania", înşira veştile aduse de cei care veneau de la oraş. Tuna şi fulgera împotriva guvernelor păcătoase din vina cărora recoltele erau aşa de proaste, şi ajungea apoi la obişnuitul lui cîntec :

— Altădată, *don* Josquín, pe vremea mea, era altfel. Dumneavoastră n-aţi apucat acele timpuri ; dar şi cele pe care le-aţi trăit erau mai bune decît astea de-acum. Mergem din rău în mai rău... Ce-o să mai vadă toţi copiii ăştia cînd or fi mari ? Era ştiut lucru că aşa îşi începea el povestea. Să ne fi văzut dumneavoastră pe noi, partizanii lui *Flaire !* — păstorul nu fusese niciodată în stare să zică *fraile* [1]. Aceia erau cu adevărat spanioli : acum nu mai sînt decît nişte fanfaroni în cîrciuma lui Copa. Eu aveam optsprezece ani, un coif cu un vultur de aramă pe care îl luasem de la un soldat mort, şi o puşcă mai mare decît mine. Şi ce să mai zic de *Flaire !*... Ce om ! Acum se vorbeşte de cutare şi cutare general. Vorbe şi iar vorbe ! Pe atunci, alături de popa Nevot, altul nu mai avea ce căuta ! Să-l fi văzut cu anteriul sumes, călare pe iapa lui, cu o sabie încovoiată şi pistoalele la brîu ! Ce ne mai vînturam ! Cînd aici, cînd în provincia Alicante, cînd pe lîngă Albacete.

[1] Călugăr.

Se ţineau într-una după noi. Dar noi, cînd prindeam vreun franţuz, praf îl făceam. Parcă-i văd şi acum : *„Musiu... pardon !"* Iar eu „harş, harş" cu baioneta.

Stafidit cum era, îşi umfla pieptul, ochii stinşi îi luceau ca două scîntei prizărite ; repezea toiagul de parcă ar mai fi străpuns şi acum vrăjmaşii. Apoi urmau poveţele ; din bătrînul blajin ieşea la iveală bărbatul aprig, cu inimă aspră, călit într-un război fără cruţare. Se arătau instinctele lui primitive, închegate în anii tinereţii şi neatinse de scurgerea timpului. Băieţilor le vorbea în valenciană, împărtăşindu-le rodul experienţei lui. Să-l asculte pe el, care dăduse piept cu duşmanul ; trebuie să aştepţi mingea ca la *pelota* şi cînd îţi vine la îndemînă, să tragi cu putere. În timp ce dădea asemenea sfaturi aprige, îşi mijea ochii, care din fundul orbitelor adînci, păreau nişte stele pe ducă, gata să scapete. Povestea cu o înverşunare senilă trecutul de lupte din *huerta,* cu ambuscade şi vicleşuguri, şi arăta un total dispreţ faţă de viaţa semenilor săi.

Învăţătorul, de teamă ca toate acestea să nu strice moralul elevilor, schimba subiectul, aducînd vorba despre Franţa, calul de bătaie al lui moş Tomba.

Era un subiect despre care avea ce spune ceasuri în şir. Cunoştea ţara aceea de parcă s-ar fi născut acolo. Cînd Valencia se predase mareşalului Suchet [1], fusese dus prizonier, laolaltă cu cîteva mii de oameni, în-

[1] Louis-Gabriel Suchet (1772—1826), general al lui Napoleon, în timpul războiului de cucerire a Spaniei.

tr-un oraş mare din Franţa : Toulouse. Şi amesteca în vorbă, stîlcite îngrozitor, cuvintele franţuzeşti pe care şi le mai putea aminti după atît amar de ani. Ce ţară ! Acolo bărbaţii poartă nişte pălării albe şi păroase, redingote colorate cu gulerul pînă la urechi şi cizme înalte ca la cavalerie ; femeile, nişte fuste ca teaca de flaut, atît de strîmte încît scot la iveală tot ce se află pe dedesubt. Şi-i dădea zor cu îmbrăcămintea şi obiceiurile din timpul Imperiului, închipuindu-şi că toate astea mai existau încă, iar Franţa de acum era ca la începutul veacului.

În timp ce-şi depăna amintirile, învăţătorul şi nevastă-sa îl ascultau cu atenţie, iar unii băieţi, profitînd de recreaţia neaşteptată, se depărtau de şcoală, atraşi de oi, care fugeau de ei ca de dracu. Le trăgeau de coadă, le apucau de picioarele dinapoi, silindu-le să umble pe cele dinainte ; le dădeau de-a rostogolul pe talazuri ori încercau să le încalece, aruncîndu-se dintr-un salt pe spinarea lor murdară. În zadar protestau bietele dobitoace cu behăieli jalnice, căci păstorul, care tocmai povestea cu încîntare agonia ultimului francez ucis de el, nu le auzea.

— Şi cam cîţi ai nimicit ? întreba învăţătorul la sfîrşitul istorisirii.

— Ca la vreo sută douăzeci, o sută treizeci. Nu-mi amintesc bine.

Cei doi soţi se priveau zîmbind. De la ultima conversaţie mai adăugase douăzeci de francezi. Pe măsură ce treceau anii, îi sporeau şi isprăvile, şi numărul victimelor.

Văicărelile turmei atrăgeau, în sfîrşit, atenţia învăţătorului.

— Domnii mei, le striga el îndrăzneţilor săi discipoli în vreme ce apuca varga, ia poftiţi încoace ! Vă închipuiţi cumva că n-aveţi altceva de făcut decît să vă petreceţi ziua cu distracţii ?... În lăcaşul acesta se munceşte.

Şi, ca s-o dovedească printr-un exemplu, învîrtea varga de-a mai mare dragul, vîrînd, cu lovituri, toată turma de prichindei jucăuşi în ţarcul înţelepciunii.

— Cu îngăduinţa dumneavoastră, moş Tomba, trebuie să-mi continui lecţia. Au trecut mai bine de două ceasuri de cînd tot vorbim.

Şi, în vreme ce păstorul, salutat cu politeţe, mîna oile către moară pentru a-şi depăna şi pe-acolo poveştile, la şcoală începea iar litania cu tabla înmulţirii, care, pentru elevii lui *don* Josquín, era culmea cea mai înaltă a învăţăturii.

La asfinţitul soarelui băieţii intonau ultima cîntare, aducînd mulţumiri lui Dumnezeu pentru că-i ajutase luminîndu-i. Apoi, îşi lua fiecare săculeţul de merinde, căci, distanţele în *huerta* fiind destul de mari, copiii plecau dimineaţa de acasă cu de-ale gurii şi îşi petreceau toată ziua la şcoală. Asta le dădea prilej unor duşmani ai lui *don* Josquín să pretindă că învăţătorul îşi pedepsea bucuros elevii dijmuindu-le merindea, pentru a împlini astfel lipsurile din bucătăria *doñei* Pepa.

Vinerea, cînd plecau de la şcoală, ascultau regulat aceeaşi cuvîntare :

— Domnii mei, mîine este sîmbătă; amintiţi-le asta doamnelor mame ale dumneavoastră şi înştiinţaţi-le că cine nu va aduce mîine cei doi *cuartos*, nu va intra în clasă. Ţi-o spun în mod special dumitale, domnule de... cutare; şi dumitale, domnule de... cutărică — şi înşira astfel vreo duzină de nume. Sînt trei săptămîni de cînd dumneavoastră nu-mi aduceţi salariul cuvenit, şi în felul acesta învăţătura nu e cu putinţă, nici ştiinţa nu poate da roade şi nici nu se poate combate cu avînt barbaria înnăscută a acestor locuri. Eu vă dau totul: cunoştinţele mele, cărţile mele — şi privea la cele trei bucoavne pe care nevasta-sa le aduna cu grijă ca să le pună bine în vechiul scrin — iar dumneavoastră nu aduceţi nimic... V-am spus: cel care vine mîine cu mîna goală nu mai trece pragul acesta. Să ia aminte doamnele mame.

Băieţii se aşezau în rînd, perechi, ţinîndu-se de mînă — întocmai ca la colegiile din Valencia, ce ce credeţi dumneavoastră? — şi ieşeau din clasă după ce sărutau mai întîi mîna aspră a lui *don* Josquín, îngînînd toţi, fără greş, cînd se apropiau de el:

— Rămîneţi cu bine. Pe mîine, dacă o vrea Dumnezeu!

Învăţătorul îi însoţea pînă în piaţeta din faţa morii, care era o răspîntie de drumuri şi poteci, iar aici rîndul se desfăcea în grupuri mici care se îndreptau către diferite puncte ale cîmpiei.

— Luaţi seama, domnii mei, eu stau de pază! striga *don* Josquín drept ultimă povaţă. Nu cumva să furaţi fructe, să daţi cu pietre ori să săriţi peste canale. Eu am o pasăre care-mi spune tot; dacă mîine aflu ceva urît, o să joace varga pe spinările voastre ca un drac.

Şi din mijlocul pieţei urmărea multă vreme cu privirea grupul cel mai numeros, care se îndrepta spre Alboraya.

Aceştia erau elevii care plăteau cel mai regulat. Printre ei se aflau şi cei trei fii ai lui Batiste, pentru care drumul devenea adesea un adevărat calvar.

Ţinîndu-se toţi trei de mînă, căutau să rămînă în urma celorlalţi băieţi, care, locuind în casele din vecinătatea lor, nutreau faţă de Batiste şi familia lui aceeaşi ură ca şi părinţii lor şi nu pierdeau nici un prilej de a le face şicane.

Cei doi mai măricei ştiau să se apere şi, mai mult sau mai puţin juliţi, izbuteau chiar să iasă biruitori în unele împrejurări. Dar cel mai micuţ, Pasqualet, un copilaş durduliu, cu burticică, de numai cinci anişori, şi pe care maică-sa îl iubea nespus pentru blîndeţea şi gingăşia lui şi se gîndea să-l facă preot, începea să plîngă decum îşi vedea fraţii încăierîndu-se în bătălii crunte cu tovarăşii lor.

Adeseori cei doi mai mari ajungeau acasă asudaţi şi plini de praf, de parcă s-ar fi tăvălit pe jos, cu pantalonii rupţi şi cămaşa sfîşiată. Erau urmele bătăliei. Mezinul povestea păţania plîngînd, iar mama îi mai

oblojea pe cei mari apăsîndu-le un ban de aramă pe cucuiul pricinuit de vreo piatră vrăjmașă.

Teresa se înfurie aflînd de atacurile îndreptate împotriva copiilor ei și, fiind o femeie crescută la țară, aspră și curajoasă, nu se liniștea decît auzind că ei știuseră să se apere, venind dușmanului de hac.

Pentru numele lui Dumnezeu, să aibă grijă însă în primul rînd de Pasqualet !... Iar fratele cel mare, indignat de istorisirile celor mici, făgăduia o ciomăgeală zdravănă întregii șleahte de dușmani cînd îi va ieși în cale.

În fiecare seară, de îndată ce *don* Josquín pierdea grupul din ochi, începeau ostilitățile.

Dușmanii, fii sau nepoți ai celor care, la cîrciumă, jurau să-l nimicească pe Batiste, micșorau pasul ca să reducă distanța dintre ei și cei trei frați.

Cuvintele învățătorului le mai răsunau încă în urechi : amenințarea cu blestemata de pasăre care vede tot și spune tot. Unii făceau haz neîncrezători, dar rîdeau mînzește. Omul acela știa atîtea !...

Dar pe măsură ce se depărtau, amenințările învățătorului își pierdeau puterea. Începeau mai întîi să alerge în jurul celor trei frați, să se fugărească rîzînd — pretext viclean, sugerat de ipocrizia instinctivă a copiilor — pentru a le da brînci în treacăt, cu sfînta dorința de a-i rostogoli în canalul de la marginea drumului.

Apoi, cînd epuizau fără succes încercările de acest fel, începeau să le tragă din fugă pumni după ceafă și să-i păruiască.

— Hoților ! Hoților !

Și aruncîndu-le ocara, îi trăgeau de urechi și o luau la goană, pentru ca ceva mai încolo să se întoarcă și să repete aceeași insultă.

Calomnia asta, născocită de vrăjmașii tatălui lor, era lucrul care-i înfuria cel mai mult pe băieți. Cei doi mai mari uitau de Pasqualet, care se adăpostea plîngînd după vreun copac, puneau mîna pe cîte o piatră și bătălia se încingea în mijlocul drumului.

Pietrele șuierau printre crengi stîrnind o ploaie de frunze, izbindu-se de trunchiuri și talazuri ; cîinii ieșeau lătrînd cu îndîrjire, atrași de zgomotul luptei, iar femeile, din pragul caselor, ridicau brațele la cer strigînd indignate :

— Blestemaților ! Împielițaților !...

Asemenea zavere îl mîniau pe *don* Josquín și-l făceau în ziua următoare să-și rotească fără milă varga. Ce-o să zică lumea de școala lui, lăcașul bunei-cuviințe ?...

Bătălia nu lua sfîrșit decît cînd trecea vreun căruțaș, care punea mîna pe bici, sau cînd ieșea din casă vreun bătrîn cu reteveiul în mînă. Agresorii o luau la fugă, se risipeau și, căindu-se de isprava lor cînd se vedeau singuri, se gîndeau cu groază — trecînd cu ușurința copiilor de la o stare la alta — la pasărea care știa tot și la ceea ce le va pregăti *don* Josquín pentru a doua zi.

În vremea asta, cei trei frați își vedeau de drum, frecîndu-și cucuiele căpătate în luptă.

Într-o seară, biata nevastă a lui Batiste strigase cu glas mare către Dumnezeu și sfinții lui văzînd halul în care i se întorseseră copiii acasă. În ziua aceea bătălia fusese înverșunată. Ah, blestemații ! Cei doi mai mari erau plini de vînătăi, ca de obicei ; nu era lucru de mirare. Dar cel mititel — Sfințișorul — cum îl mîngîia maică-sa, era ud leoarcă din cap pînă-n picioare și plîngea tremurînd de spaimă și de frig.

Copiii, înrăiți, îl rostogoliseră într-un canal cu apă stătută, de unde îl scoseseră frații lui plin de un mîl scîrbos.

Teresa îl culcă în patul ei cînd văzu că micuțul nu contenea să-i tremure în brațe, agățîndu-i-se de gît și îngînînd cu un glăscior care semăna a behăit :

— Mamă ! Mamă !...

Mama începu iar să se bocească :

— Doamne, dă-ne putere să îndurăm !

Blestemații ! Cu mic, cu mare, își puseseră cu adevărat în gînd să-i prăpădească.

VII

Trist și încruntat de parcă ar fi mers la o înmormîntare, Batiste porni spre Valencia într-o joi dimineață. Era zi de tîrg pe malul rîului și el purta la brîu, umflat ca o gîlcă, săculețul de pînză cu rămășițele economiilor sale.

Nenorocirile curgeau gîrlă asupra lor. Nu mai lipsea decît să se prăbușească acoperișul peste ei, și să-i strivească pe toți... Ce oameni ! în ce viespar intrase !...

Pasqualet, mezinul, era din ce în ce mai bolnav, tremura scuturat de friguri în brațele mamei, care plîngea într-una, iar medicul venea de două ori pe zi să-l vadă. Pe scurt, o boală care avea să-l coste între doisprezece și cincisprezece *duros ;* o nimica toată !

Cel mare, Batistet, aproape că nu mai putea trece dincolo de hotarele ogorului. Mai umbla și acum cu cataplasme la cap și cu fața brăzdată de zgîrieturi,

în urma crîncenei bătălii pe care o purtase într-o dimineață cu alți băieți de vîrsta lui, care, ca și el, se duceau la Valencia să adune bălegar. Toți ticăloșii din împrejurimi se uniseră împotriva lui, și bietul băiat nu mai putea să se arăte pe drum.

Ceilalți doi nu se mai duceau la școală de frica încăierărilor cărora trebuiau să le facă față la întoarcere.

Iar Roseta, sărmana fată, era cea mai abătută dintre toți.

Cu chipul întunecat și privirile aspre, tatăl îi amintea, fără cuvinte, că trebuia să-și ascundă jalea, dat fiindcă mîhnirea ei însemna o încălcare a autorității lui părintești. Dar, în sinea lui, blajinul Batiste deplîngea tristețea bietei fete. Fusese și el tînăr și știa cît de apăsătoare sînt mîhnirile dragostei.

Lucrurile ieșiseră la iveală. După faimoasa încăierare de la Fîntîna Reginei, în toată *huerta* nu se mai vorbise timp de cîteva zile decît despre dragostea dintre Roseta și nepotul lui moș Tomba.

Măcelarul din Alboraya tuna și fulgera împotriva argatului său. Ah, derbedeul ! Abia acum înțelegea el de ce-și uita de îndatoriri, de ce-și pierdea serile rătăcind prin *huerta* ca un țigan. Domnișorul își îngăduise să aibă o logodnică, de parc-ar fi fost în stare s-o întrețină. Și ce logodnică, sfinte Dumnezeule ! Să-i fi auzit pe mușterii cînd pălăvrăgeau lîngă tejgheaua lui. Toți spuneau același lucru : se mirau că un om ca el, bun creștin, respectat, și fără alt cusur decît că ciupea nițel la cîntar, îngăduia ca sluga să i se înhăiteze cu fata vrăjmașului *huertei*, un om hapsîn, despre care se zicea că făcuse și pușcărie.

Și cum în mintea burtosului negustor povestea asta era o rușine pentru prăvălia lui, de cîte ori auzea șoșotelile cumetrelor se înfuria, amenințîndu-l cu cuțitul pe sfiosul argat, sau îl ocăra pe moș Tomba că nu-și strunește derbedeul de nepot.

Concluzia : măcelarul îl dăduse pe băiat afară, iar bunicul îi găsise un loc la Valencia, în prăvălia altui casap, cu rugămintea să nu-i dea liber nici măcar în zilele de sărbătoare, ca să nu înceapă iar s-o aștepte în drum pe fata lui Batiste.

Tonet plecase supus, cu ochii înlăcrimați, ca mieii pe care îi tîrîse de atîtea ori sub cuțitul stăpînului. N-o să se mai poată întoarce în *huerta*. Biata fată plîngea pe furiș acasă, în odaia ei, silindu-se să nu-și dea în vileag durerea față de mamă-sa, care, hărțuită de atîtea necazuri, se arăta neînțelegătoare, și față de tată-său, care amenința s-o facă bucăți dacă-și mai lua vreun iubit, dînd iarăși prilej de vorbă gurilor rele din vecinătate.

Așa aspru și amenințător cum era, pe Batiste îl durea cel mai mult dintre toate nenorocirile lui, deznădejdea bietei fete, care-și pierduse pofta de mîncare, era trasă la față și cu ochii încercănați. Se străduia să pară indiferentă, dar aproape că nu mai dormea ; asta n-o împiedica însă ca, în fiecare dimineață, să plece punctual la fabrică, cu o ceață în priviri care dovedea că gîndurile îi rătăceau departe și că în sinea ei era mereu cufundată în visuri.

Erau oare cu putinţă atîtea nenorociri ?... Da, ba chiar mai veneau şi altele. În casa aceea nici dobitoacele nu scăpau de atmosfera otrăvită de ură care părea că pluteşte deasupra acoperişului ei. Dacă nu le stîlceau în bătaie, le făceau fără îndoială farmece, şi de aceea bietul Morrut, bătrînul cal care făcea parcă parte din familie, cel ce purtase pe drumuri calabalîcul lor sărăcăcios şi copiii în cursul peregrinărilor impuse de mizerie, slăbea văzînd cu ochii în grajdul nou, cel mai bun adăpost din lunga lui viaţă de muncă.

Se purtase ca o fiinţă de încredere în timpurile cele mai grele, cînd, imediat după sosirea lor acolo, trebuise să are pămîntul acela blestemat, întărit piatră după zece ani de paragină ; cînd trebuise să facă într-una drumuri la Valencia după moloz de la dărîmături şi lemnărie veche ; cînd hrana fusese pe sponci şi munca istovitoare. Iar acum, cînd sub oblonul grajdului se întindea o pajişte mare de iarbă proaspătă, înaltă şi unduitoare, toată numai pentru el, acum cînd îşi avea masa aşternută cu acea învelitoare verde şi mustoasă ca o gură de rai, acum cînd începea să se îngraşe, să i se rotunjească crupa ciolănoasă şi spinarea numai noduri, se prăpădea pe negîndite, fără să se ştie de ce, poate în virtutea dreptului său incontestabil la odihnă, după ce-şi scosese stăpînii la liman.

Se culcase într-o bună zi pe paie, nevrînd să mai iasă, privindu-l pe Batiste cu nişte ochi sticloşi şi gălbui care-i îngheţau ţăranului pe buze înjurăturile şi ocările mînioase. Bietul Morrut, parcă era om, nu animal ; amintindu-şi de privirea lui, Batiste simţea adeseori că-i vine să plîngă. Toată casa fusese răscolită de durere şi nenorocirea aceasta îi făcuse să uite pentru moment de bietul Pasqualet, care zăcea scuturat de friguri.

Plînsese şi nevasta lui Batiste. Dobitocul acela, cu expresia lui blîndă, văzuse venind pe lume pe mai toţi copiii ei. Îşi amintea, de parc-ar fi fost ieri, cum îl cumpăraseră la tîrgul din Sagunto, mic, murdar, plin de zgaibe şi jeg ca o gloabă de lepădat. Parcă le-ar fi murit cineva din familie. Şi cînd veniseră cu căruţa oamenii aceia urîcioşi ca să-i ducă leşul la Caldera [1], spre a-i preface scheletul în oase de o albeaţă strălucitoare, iar carnea în îngrăşămînt fertil, copiii plînseseră, luîndu-şi din uşă rămas bun de la bietul Morrut, care se îndepărta cu picioarele ţepene şi capul bălăbănind ; iar mama, cuprinsă parcă de o presimţire înfricoşătoare, se aruncase cu braţele întinse peste culcuşul micului bolnav.

Îşi amintea de copiii ei cum se strecurau în grajd trăgînd care mai de care de Morrut, şi cum lua el parte, cu o blîndă îngăduinţă, la toate jocurile lor. Îl vedea pe cel mititel, aşezat de taică-său pe spinarea ciolănoasă a animalului, izbind cu picioruşele în coapsele lustruite şi strigînd : „Dii ! Dii !" cu gîngureala lui de prunc. I se părea Teresei că moartea bietului animal avea să lase în familie un gol, pe unde se vor mai duce şi alţii. Doamne, de-ar înşela-o presimţirile ei de mamă îndurerată ; de-ar fi să se ducă numai ani-

[1] Loc unde se incinerează animalele moarte.

malul acesta răbdător ; de nu l-ar lua în spinare spre cer și pe bietul copilaș, așa cum îl purta înainte încleștat de coama lui pe potecile *huertei*, în pas domol, ca să nu-l răstoarne !

Amărîtul Batiste, cu gîndul mereu la atîtea nenorociri, frămîntîndu-se pentru copilul bolnav, calul mort, băiatul rănit și fata cu durerea ei mută, ajunse la periferia orașului și trecu podul Serranos. La capătul podului, pe un maidan dintre două livezi, în fața turnurilor octogonale care-și înălțau pe deasupra copacilor arcadele ogivale, meterezele și cununa de creneluri, Batiste se opri, trecîndu-și palmele peste obraji. Trebuia să se ducă la stăpînii lui, la feciorii lui *don* Salvador, să le ceară ceva bani cu împrumut, pentru a împlini suma cu care să poată cumpăra alt cal în locul lui Morrut... Și, cum curățenia e luxul săracului, se așeză pe o bancă de piatră să-și aștepte rîndul pentru a scăpa de barba mare de două săptămîni, aspră și înțepătoare ca un mărăciniș, care-i înnegrea obrajii.

La umbra platanilor înalți funcționau frizeriile pentru țăranii din *huerta*, bărbierii sub cerul liber. Cîteva scaune cu tăblia de paie și brațe lustruite de atîta folosință, o sobiță pe care fierbea oala cu apă, ștergarele de o curățenie îndoielnică și cîteva brice știrbe care jupuiau pielea tăbăcită a mușteriilor cu un hîrșiit iritant, alcătuiau toată zestrea acestor așezăminte în aer liber.

Niște flăcăi neciopliți, ce năzuiau să ajungă calfe la frizeriile din oraș, își făceau ucenicia aici, și în timp

ce juleau obrajii sau ciunteau și jumuleau capetele, patronul făcea conversație, sau citea ziarul cu glas tare, mușteriilor așezați pe banca de pe promenadă, care-l ascultau impasibili cu bărbia proptită în palme.

Cînd le venea rîndul la scaunul de tortură li se săpuneau obrajii cu o bucată de săpun negru, apoi, dă-i și freacă, pînă cînd făcea spumă. După aceea începea crîncenul bărbierit, cu tăieturile pe care clientul, cu fața mînjită de sînge, le îndura eroic. Ceva mai încolo țăcăneau foarfecele uriașe în veșnică mișcare, plimbîndu-se pe capul rotund al cîte unui flăcău fudul, care ieșea ciuntit ca un cîine de pripas. Culmea eleganței era un ciuf lung pe frunte, iar jumătatea din spate a capului tunsă conștiincios la piele.

Batiste scăpă destul de ușor cu rasul, în vreme ce, înfundat în jilțul de paie, asculta cu ochii aproape închiși lectura nazală și monotonă a jupînului, comentariile și explicațiile lui de om priceput în treburile obștești. Se alese doar cu trei zgîrieturi și o tăietură la ureche. Alteori fuseseră mai multe. Plăti o jumătate de *real* și intră în oraș pe poarta Serranos.

După două ceasuri se-ntoarse înapoi și se așeză iar pe banca de piatră, printre ceilalți clienți, ca să mai asculte ce spunea jupînul bărbier pînă cînd venea ora tîrgului.

Stăpînii îi împrumutaseră gologanii care-i mai lipseau ca să-și cumpere calul. Acum, grija de căpătenie era să deschidă bine ochii la alegere, să nu se pripească și să nu se lase înșelat de viclenia țiganilor care,

trecînd prin fața lui cu animalele, coborau panta spre albia rîului.

Unsprezece. Tîrgul era, pesemne, în toi. Rumoarea confuză a unei forfote nevăzute ajungea pînă la Batiste ; nechezaturi și voci se ridicau din albia uscată a rîului. El șovăia, stătea locului, ca omul care ar vrea să amîne clipa unei hotărîri importante ; în cele din urmă, se hotărî să coboare la iarmaroc.

Albia rîului Turia era, ca de obicei, aproape secată. Cîteva șuvițe de apă, scăpate din stăvilarele și canalele care înviorează cîmpia, șerpuiau făcînd ochiuri și ostroave într-un sol prăfos, încins, vălurit, care semăna mai degrabă a deșert african decît a matcă de rîu.

La ceasul acela era cu totul scăldată în soare, fără o pată cît de mică de umbră.

Căruțele țăranilor, cu coviltire de culoare deschisă, erau tăbărîte în mijlocul prundișului, iar de-a lungul malului, înșirate la rînd, se aflau animalele scoase la vînzare : catîri negri și îndărătnici, cu pături roșii pe spinare și crupe lustruite, fremătînd de neastîmpăr ; cai de muncă, puternici, dar triști, ca niște sclavi condamnați la o veșnică trudă, privind cu ochii lor sticloși la toți cei care treceau, de parcă și-ar fi ghicit printre ei noul tiran, și iepe mici, neastîmpărate, scormonind țărîna cu copitele și smucind de hățul cu care erau priponite.

La margine se aflau lepădăturile ; asini fără urechi, cu părul murdar și bube scîrboase ; cei obidiți, cu pielea ciuruită parcă de ciolanele colțuroase și descărnate ; catîrce oarbe cu gît de barză ; toată scursoarea tîrgului, epave ale muncii, care, cu spinarea brăzdată de lovituri, pîntecul supt și juliturile umflate de înțepăturile muștelor verzi și burduhănoase, așteptau sosirea contractantului pentru lupte de tauri sau a cerșetorului căruia i-ar mai putea fi de vreun folos.

Printre șuvițele de apă, în mijlocul albiei și pe malurile acoperite, datorită umezelii, de un strat firav de iarbă, se hîrjonea o ceată de mînzoci neîmblînziți, cu coama lungă în vînt, tîrîndu-și cozile pe jos. Dincolo de poduri, pe sub arcadele lor de piatră, se vedeau cirezile de tauri cu picioarele adunate sub ei, rumegînd agale iarba pe care le-o aruncau paznicii, sau pășind lenevos, în dorul pășunilor proaspete, pe pămîntul încins, sau proptindu-se bătăios în copite ori de cîte ori fluiera la ei vreun ștrengar de pe parapet.

Tîrgul se însuflețea din ce în ce mai tare. În jurul fiecărui cal pentru care începea tocmeala se formau grupuri de țărani guralivi, în cămașă, gesticulînd cu nuiele de frasin în mînă. Țiganii uscățivi, tuciurii, cu picioare lungi și arcuite, cojoc cîrpăcit și căciulă de sub care le scăpărau ochii strălucind ca de friguri, vorbeau într-una, suflînd în obrazul cumpărătorului de parcă ar fi vrut să-i ia ochii și să-l hipnotizeze.

— Uitați-vă bine la iapa asta. Ia priviți ce linie are... Parc-ar fi o domnișoară !

Iar țăranul, neluînd seama la laudele țiganului, sta în loc, gînditor și închis în sinea lui, se uita în pămînt, se uita la dobitoc, se scărpina la ceafă și pînă la urmă zicea cu o tărie de om îndărătnic :

— Bine ; dar mai mult nu dau.

Cînd cădeau la învoială, mergeau să bea aldămaşul, trăgîndu-se la adăpostul unui umbrar, unde o cumătră vindea pînişoare pictate de muşte şi turna în pahare lipicioase băutură din nişte sticle înşirate pe o masă de zinc.

Batiste se învîrti de cîteva ori printre animale, fără să ia seama la vînzători, care se şi năpustiseră asupra lui, bănuindu-i intenţia.

Nici unul nu-i era pe plac. Vai, bietul Morrut ! Ce greu era să-i găsească un urmaş ! Dacă nevoia nu l-ar fi strîns cu uşa, ar fi plecat fără să cumpere nimic ; i se părea că-i aduce o jignire răposatului, dînd atenţie acelor dobitoace jigărite.

În cele din urmă se opri în faţa unui căluţ alb, nu tocmai gras şi nici prea arătos, cu nişte rosături la picioare şi înfăţişare cam obosită ; un animal de muncă dar care, în ciuda aspectului chinuit, părea puternic şi de nădejde.

Abia apucă să-şi treacă palma pe crupa calului că şi răsări alături un ţigan îndatoritor şi guraliv, purtîndu-se cu el de parcă l-ar fi cunoscut de cînd lumea.

— E o adevărată comoară, se cunoaşte că vă pricepeţi la cai ! Şi ieftin : cădem noi la-nvoială... Monote ! poartă-l niţel ca să vadă domnul ce mîndru păşeşte.

Numitul Monote, un ţigănuş cu faţa plină de zgaibe, căruia i se vedea dosul gol prin rupturile nădragilor, luă calul de căpăstru şi o porni în goană peste hîrtoapele prundişului, urmat de bietul animal, care alerga fără chef, sătul parcă de asemenea treabă prea des repetată.

Lumea, curioasă, se adună degrabă în jurul lui Batiste şi al ţiganului, ce urmăreau cu privirea mersul animalului. Cînd Monote se întoarse cu calul, ţăranul îl cercetă cu de-amănuntul. Băgă degetele printre dinţii lui galbeni, pipăi cu mîinile crupa, îi examină copitele şi îl căută cu băgare de seamă între pulpe.

— Puteţi să vă uitaţi, puteţi să vă uitaţi, zicea ţiganul, că doar pentru asta l-am adus... Curat ca lacrima. Noi nu umblăm cu înşelăciuni : totul e la vedere. Nu dichisim animalele aşa cum fac alţii, care-ţi face cal din măgar cît ai zice peşte. L-am cumpărat săptămîna trecută şi nici n-am căutat măcar să-i oblojesc julitURILE de la picioare... Aţi văzut doar cu ce sprinteneală păşeşte... D-apoi cînd îl pui la căruţă !... Nici elefantul n-are puterea lui. Aici la gît puteţi vedea urmele.

Batiste nu părea nemulţumit de rezultatul cercetării ; căută totuşi să se arate scîrbit, strîmbîndu-se şi stupind. Ghinioanele lui de căruţaş îl învăţaseră să se priceapă la cai, şi, în sinea lui, îşi rîdea de unii cascăgură care, luîndu-se după înfăţişarea jigărită a animalului, îi spuneau ţiganului că e numai bun de dus la crematoriu. Arăta trist şi obosit, ca orice animal de povară care trudeşte resemnat cîtă vreme se poate ţine pe picioare.

Veni și momentul hotărîtor. L-ar lua... Cît face ?

— Pentru dumneavoastră, care-mi sînteți prieten, zise țiganul bătîndu-l pe umăr, pentru dumneavoastră, o persoană simpatică și care o să știe cum să se poarte cu asemenea comoară... o să vi-l lăsăm la 40 de *duros*, ca să încheiem tîrgul.

Batiste primi propunerea nerușinată cu liniștea omului obișnuit cu asemenea tocmeli și zîmbi cu șiretenie.

— Bine ; de hatîrul tău, o să dau ceva mai mult decît face ; vrei douăzeci și cinci ?

Țiganul ridică brațele cu o indignare teatrală, se trase înapoi cîțiva pași, își scărmănă căciula și făcu tot felul de strîmbături caraghioase ca să-și arate spaima.

— Maică Precistă ! Douăzeci și cinci de *duros* !... Păi nu v-ați uitat ce animal e ăsta ? De furat să fie și tot nu s-ar da la asemenea preț !

Dar la toate văicărelele lui, Batiste o ținea una și bună :

— Douăzeci și cinci... nici un ban mai mult.

Iar țiganul, istovindu-și șuvoiul de comentarii, recurse la supremul argument :

— Monote... ia mai poartă calul... să se uite domnul bine la el.

Și Monote o porni din nou, alergînd și trăgînd de căpăstru calul tot mai scîrbit de atîtea plimbări.

— Ce mai mers ! Ha ?... făcu țiganul. Parcă ar fi o marchiză la bal ! Și ăsta face, după dumneavoastră, douăzeci și cinci de *duros* ?...

— Nici un ban mai mult !... repetă omul, încăpățînat.

— Monote... vino înapoi. E prea de tot !

Și, prefăcîndu-se indignat, țiganul întoarse spatele cumpărătorului, ca și cum ar fi socotit de prisos să se mai tocmească ; dar văzînd că Batiste pleca de-a binelea, îi trecu pe loc îmbufnarea.

— Hai, domnule... cum vă zice pe nume... ? Batiste ? Aha ! Vedeți dumneavoastră, domnule Batiste, ca să vă arăt că eu țin la dumneavoastră și doresc să luați giuvaerul ăsta, o să fac ce n-aș fi făcut pentru nimeni altul. Vă învoiți cu treizeci și cinci de *duros* ? Hai să ne înțelegem. Vă jur pe sănătatea mea că n-aș face asta nici pentru taică-meu.

De rîndul ăsta, manifestările lui de revoltă fură și mai indignate cînd văzu că țăranul nu se învoia nici cu noua scădere a prețului, ci, cu chiu cu vai, îi oferea un spor de doi *duros*.

— Așa de puțină dragoste vă trezește mărgăritarul ăsta ? Păi n-aveți ochi să-l prețuiți ? Hai, Monote, mai poartă-l o dată.

Dar Monote nu mai trebui să-și scoată iarăși sufletul, căci Batiste se îndepărtă prefăcîndu-se că renunță la tîrguială.

Rătăci prin tîrg uitîndu-se de departe la alți cai, dar trăgînd mereu cu coada ochiului la țiganul care, făcîndu-se și el că nu-i pasă, îl urmărea, îl pîndea.

Se apropie de un cal puternic, cu părul strălucitor, pe care nici nu se gîndea să-l cumpere, bănuind prețul

pipărat. De cum își trecu palma pe crupa lui, simți la ureche o suflare fierbinte și o șoaptă :

— Treizeci și trei... Pe sănătatea copilașilor dumneavoastră, nu ziceți ba ; vedeți că sînt om de înțeles.

— Douăzeci și opt, spuse Batiste fără să se întoarcă.

După ce se uită pe săturate la bidiviul cel frumos, o porni mai departe și, ca să se afle în treabă, asistă la tocmeala unei țărănci bătrîne pentru un măgăruș.

Țiganul se întorsese lîngă calul lui și îl privea de departe, scuturînd cureaua căpăstrului ca și cum l-ar fi chemat. Batiste se apropie agale, făcînd pe distratul, uitîndu-se la podurile pe care treceau, ca niște cupole mobile și colorate, umbrelușele deschise ale femeilor din oraș.

Venise amiaza. Nisipul prundului dogorea, iar în aerul închis între parapete nu se simțea pic de adiere. În atmosfera aceea fierbinte și îmbîcsită, soarele, căzînd perpendicular, bășica pielea și ardea buzele.

Țiganul făcu cîțiva pași către Batiste, întinzîndu-i căpăstrul în semn de dare în primire.

— Nici ca mine, nici ca dumneavoastră. Hai cu treizeci, și Dumnezeu mi-e martor că n-am nici un cîștig. Treizeci, să nu ziceți ba, că mor de ciudă. Haide... bateți palma !

Batiste apucă funia și-i întinse mîna vînzătorului, care i-o strînse cu putere. Tîrgul se încheiase.

Țăranul scoase de la brîu legăturica cu economii care-i umfla chimirul : o bancnotă pe care i-o împrumutase stăpînul, cîteva monede de un *duro*, un pumn de gologani, vîrîți într-un fișic ; după ce numără toți

banii, trebui neapărat să meargă cu țiganul sub umbrar să bea aldămașul și să-i dea cîțiva bănuți lui Monote pentru cît alergase.

— V-ați ales cu giuvaerul tîrgului. Azi e o zi cu noroc pentru dumneavoastră, dom' Bautista ; v-ați făcut cruce cînd ați pornit la drum și Maica Precistă v-a ajutat.

A trebuit să mai bea încă un pahar, cu care a făcut țiganul cinste și, în cele din urmă, retezîndu-i potopul de laude și măguliri, luă calul de căpăstru și, cu ajutorul sprintenului Monote, încălecă pe deșelate, ieșind cu pas mărunt din iarmarocul zgomotos.

Era mulțumit de animal ; nu-și pierduse ziua. Abia dacă-și mai amintea de bietul Morrut, și simți mîndria de proprietar cînd, pe pod și pe drum, cîțiva oameni din *huerta* întoarseră capul să-i cerceteze călușul.

Cea mai mare satisfacție o încercă, însă, trecînd prin fața dughenei lui Copa. Își îndemnă bălanul s-o ia voinicește la trap, ca un cal de rasă, și văzu cum, în urma lui, se iveau în prag Pimentó și alți pierde-vară de prin partea locului, cu ochii holbați de uimire. Ticăloșii ! S-or fi convins acum că nu era ușor să se lege de el, că știa să se apere singur. Puteau s-o vadă cu ochii lor : un cal nou. Măcar de-ar putea pune capăt cu aceeași ușurință și necazurilor din casă !

Grîul lui înalt și verde era ca un iaz cu unda fremătătoare la marginea drumului ; lucerna era grasă și răspîndea o mireasmă care făcu să tremure nările calului. Nu se putea plînge de ogoarele lui ; dar în casă, acolo se temea el să nu pătrundă nenorocirea, tovarășa

îndîrjită a zilelor lui, care-l pîndea gata să-şi înfigă ghearele în el.

Auzind tropotul calului, Batistet, cu capul înfăşat în cîrpe, ieşi afară să-l apuce de căpăstru, în vreme ce tatăl descăleca. Băiatul se arătă încîntat de noul lor cal. Îl mîngîie, îi vîrî mîinile între buze şi, grăbit să pună stăpînire pe el, îşi sprijini un picior pe chişiţă, se agăţă de coadă şi se urcă pe la spate ca un maur.

Batiste intră în casa albă şi dichisită ca întotdeauna, cu faianţa luminoasă şi toate lucrurile la locul lor, dar învăluită parcă în tristeţe, ca un cavou curat şi strălucitor.

Nevasta ieşi în uşa odăii cu ochii umflaţi şi înroşiţi, cu părul în dezordine, purtînd pe chipul obosit urmele multor nopţi de veghe.

Doctorul tocmai plecase; ca de obicei, nădejdile erau tot mai slabe. După ce-l examinase un moment pe micuţ, ieşise fără să lase nici o reţetă. Încălecase pe iapa lui şi spusese că o să revină pe înserat. Iar copilul, mereu la fel, cu o febră care-i mistuia trupşorul din ce în ce mai istovit.

Aşa era în fiecare zi. Se şi învăţaseră acum cu nenorocirea; mama plîngea într-una, iar ceilalţi, cu tristeţea întipărită pe faţă, îşi vedeau de treburile obişnuite.

Totuşi Teresa, femeie gospodină, vru să afle de la bărbatu-său rezultatul drumului pe care-l făcuse, ceru să vadă calul şi chiar trista Roseta îşi uită aleanul ca să se intereseze de cal.

Cu mic, cu mare, ieşiră toţi în ogradă pentru a vedea calul pe care Batistet îl băgase în grajd. Copilaşul

rămăsese singur în odaie, zvîrcolindu-se în pat cu ochii înceţoşaţi de boală şi gemînd stins: „Mamă! Mamă!"

Cu o înfăţişare gravă, Teresa cercetă între timp cumpărătura bărbatului, cîntărind cu de-amănuntul dacă făcea treizeci de *duros*; fata căuta deosebiri între calul cel nou şi răposatul lor Morrut; iar cei doi mititei, plini de încredere din prima clipă, îl trăgeau de coadă şi-l mîngîiau pe burtă, rugîndu-se în zadar de fratele mai mare să-i urce pe spinarea lui bălană.

Hotărît lucru, noul membru al familiei era pe placul tuturor, iar el adulmeca ieslea cu nelinişte, ca şi cum ar fi simţit izul îndepărtat al tovarăşului mort.

Apoi prînziră cu toţii, dar interesul şi entuziasmul pentru noua achiziţie era atît de mare, încît Batistet şi cei mici o şterseră de cîteva ori de la masă ca să arunce o privire în grajd; nu cumva să-i fi crescut calului aripi şi să fi dispărut de acolo.

După-amiaza trecu fără nici un incident. Batiste trebuia să are o bucată de loc pe care încă n-o lucrase, lăsînd-o pentru cultivarea legumelor, şi, împreună cu băiatul cel mare înhămară calul, bucurîndu-se de blîndeţea cu care se supunea şi de puterea cu care trăgea la plug.

Pe înserate, cînd se pregăteau de întoarcere, Teresa îl chemă cu strigăte din uşa casei. Cerea parcă ajutor.

— Batiste! Batiste!... Vino iute!

Iar Batiste alergă de-a dreptul peste cîmp, speriat de glasul neveste-si. O găsi smulgîndu-şi părul şi gemînd.

Copilul trăgea să moară ; se vedea de la prima ochire. Intrînd în odaie și aplecîndu-se asupra patului, Batiste fu străbătut de un fior rece, de parcă i-ar fi turnat cineva în spate o găleată cu apă. Bietul Sfințișor abia mai mișca ; doar pieptul i se mai zbătea într-o răsuflare horcăită. Buzele căpătau treptat o nuanță violacee ; pe sub pleoapele coborîte se zărea globul tulbure. Erau ochi care nu mai vedeau, iar fețișoara lui oacheșă părea înnegrită de o tainică întunecare, ca și cum asupra ei și-ar fi așternut umbra aripile morții. Singurul lucru care mai lucea era perișorul lui blond, răvășit pe perne, și în acel fuior buclat se frîngea, cu reflexe stranii, lumina opaițului.

Mama scotea gemete disperate, urlete de fiară întărîtată. Roseta, plîngînd pe tăcute, era nevoită s-o țină, ca să nu se arunce asupra micuțului sau să se dea cu capul de pereți. Cei mici scînceau pe la ușă, neîndrăznind să intre, îngroziți parcă de vaietele mamei ; iar Batiste stătea înspăimîntat lîngă pat, strîngînd pumnii și mușcîndu-și buzele, cu ochii ațintiți la trupșorul acela din care viața se desprindea cu atîtea chinuri și zvîrcoliri. Calmul aparent al bărbatului, ochii uscați care clipeau nervos, fruntea plecată asupra copilului făceau o impresie de și mai mare durere decît văicărelile mamei.

Deodată băgă de seamă că Batistet se afla lîngă el. Il urmase speriat de țipetele Teresei. Tatăl se mînie cînd auzi că părăsise calul în mijlocul ogorului, iar băiatul, ștergîndu-și lacrimile, porni în goană să aducă animalul la grajd.

Dar curînd, noi țipete îl smulseră pe Batiste din dureroasa lui încremenire.

— Tată !... Tată !...

Era Batistet care-l striga de la ușă. Presimțind o nouă nenorocire, tatăl alergă după el, neînțelegînd nimic din vorbele lui întretăiate : „Calul... bietul Bălan... era pe jos... sînge..."

Și după cîțiva pași îl văzu prăvălit pe o rînă, lungindu-și gîtul și nechezînd jalnic, în vreme ce dintr-o parte, lîngă piciorul din față, se scurgea încet un lichid negricios, îmbibînd brazdele proaspăt răsturnate.

Fusese rănit ; poate că avea să moară. Hristoase ! Calul ăsta care-i trebuia ca lumina ochilor, pentru care se băgase și în datorii la stăpîn...

Privi împrejur, căutînd făptașul. Nimeni. Pe cîmpia albăstrind în amurg, nu se auzea altceva decît un zgomot îndepărtat de căruțe, foșnetul trestiilor și strigătele cu care se chemau oamenii de la o casă la alta. Pe drumurile din apropiere, pe cărări, nici țipenie.

Batistet căuta să se dezvinovățească față de tată-său pentru neglijența lui. Cînd alerga spre casă, speriat de țipetele mamei, văzuse venind pe drum un grup de cheflii, care rîdeau și cîntau, întorcîndu-se de bunăseamă de la cîrciumă. Poate că ei făcuseră isprava.

Lui Batiste nu-i trebui mai mult. Pimentó ! Cine altul putea fi ? Dușmănia celor din *huerta* îi ucidea un copil, iar acum, tîlharul acela îi omora calul, bănuind cît le era de trebuincios. Hristoase ! Toate astea nu erau de ajuns ca să împingă un om la păcat ?...

I se întunecă mintea. Nemaiştiind ce face se întoarse în casă, luă puşca de după uşă, şi plecă în goană, în vreme ce, instinctiv, deschidea încărcătorul ca să vadă dacă cele două ţevi erau încărcate.

Batistet rămase alături de cal, încercînd să-i oprească sîngele cu legătura lui de la cap.

Se sperie văzîndu-şi tatăl alergînd pe drum cu puşca pregătită, pornit să facă moarte de om pentru a-şi descărca furia.

Înfăţişarea acelui om vînjos, de obicei calm şi stăpînit era cumplită. Treziseră fiara din el, hărţuindu-l zi de zi. În ochii lui injectaţi de sînge scăpăra setea de a ucide; întregul trup i se încrîncena de furie, acea groaznică furie a omului paşnic, care, cînd trece de hotarele blîndeţii, ajunge la sălbăticie.

Ca un mistreţ turbat se năpusti peste ogoare, strivind plantele, sărind peste canalele de irigaţie, frîngînd trestiile. N-o mai luase pe drum, căci voia să ajungă cît mai repede la casa lui Pimentó.

Văzu pe cineva stînd în uşă. Orbit de mînie cum era, şi din pricina înserării, nu putu să-şi dea seama dacă era bărbat sau femeie; văzu însă cum dintr-un salt intră în casă şi închide brusc uşa, speriat de acea arătare gata să ducă puşca la ochi.

Batiste se opri în faţa casei zăvorîte.

— Pimentó !... Tîlharule ! Ieşi afară !

Se mira de propriul lui glas, de parcă ar fi fost al altuia. Era un glas tremurat şi subţire, gîtuit de furie.

Nu răspunse nimeni. Uşa rămînea închisă; închise şi obloanele şi cele trei deschizături din partea de sus

a faţadei, prin care pătrundea lumina în podul unde ţineau grînele.

Tîlharul s-o fi uitînd la el prin vreo crăpătură; poate că-şi pregătea puşca, să tragă ca un laş prin unul din ochiurile de sus; şi, instinctiv, cu o prevedere de maur, gata să-şi bănuiască duşmanul de tot felul de vicleşuguri, îşi puse trupul la adăpost după trunchiul unui smochin uriaş care-şi întindea umbra peste toată casa lui Pimentó.

Numele acestuia răsuna neîncetat în liniştea serii, însoţit de tot felul de ocări.

— Coboară, laşule! Ieşi afară, cîine!

Dar casa rămînea tăcută şi zăvorîtă, de parc-ar fi fost pustie.

Lui Batiste i se păru că aude strigăte înăbuşite de femeie, mobile izbite, ceva care-l făcu să bănuiască lupta bietei Pepeta pentru a-l opri pe Pimentó, care voia să iasă ca să-i răspundă la ocări. Pe urmă nu mai auzi nimic; insultele lui răsunau mai departe într-o linişte exasperantă.

Asta îl înfurie şi mai rău decît dacă ar fi dat ochi cu duşmanul. I se părea că, prin muţenia ei, casa îşi bate joc de el; şi, părăsindu-şi adăpostul, se năpusti spre uşă izbind-o cu patul puştii.

Scîndurile se zguduiră sub loviturile-i nebuneşti. Încerca să-şi descarce mînia asupra casei, de vreme ce nu-l putea nimici pe stăpînul ei şi izbea cu patul puştii cînd în uşă, cînd în pereţi, smulgînd bucăţi mari de tencuială. De cîteva ori, duse chiar arma la ochi, vrînd să slobozească cele două gloanţe în ferestrui-

cile podului, dar nu-l opri decît teama de a rămîne dezarmat.

Era din ce în ce mai furios; striga ocări; ochii, injectați, aproape că nu-l mai slujeau; se clătina de parcă ar fi fost beat. Era gata să cadă jos, lovit de dambla, măcinat de atîta zbucium, înăbușit de furie; spre norocul lui însă, pîcla roșie care-i învăluia mintea se destrămă dintr-o dată, furia făcu loc slăbiciunii și se simți copleșit de atîta nenorocire. Mînia, în sfîrșit potolită după acea încordare groaznică, începu să se topească, iar Batiste, îngăimîndu-și mereu pomelnicul de insulte, simți că vocea i se stinge brusc, înecîndu-se într-un geamăt. În cele din urmă izbucni în plîns.

Acum nu-l mai ocăra pe zurbagiu. Se trase treptat înapoi, pînă ce ajunse în drum și se așeză pe un taluz, cu pușca la picioare. Acolo, plînse îndelung, simțind în asta o mare ușurare, mîngîiat de umbrele nopții care păreau să ia parte la durerea lui, căci se făceau din ce în ce mai dese, ascunzîndu-i plînsul nestăpînit ca de copil.

Ce nenorocit era! Singur împotriva tuturor! Pe micuț avea să-l găsească mort la întoarcere; calul, care era viața lui, vătămat de ticăloșii aceia; pacostea cădea pe capul lui din toate părțile, profitînd de orice prilej pentru a-i lovi pe ai săi: iar el, dezarmat și sătul de suferință, nu se putea apăra de vrăjmașul acela care se mistuia de cum căuta să-l izbească.

Dumnezeule mare! Cu ce păcătuise oare de trebuia să îndure atîtea? Nu era el, de felul lui, om de treabă?

Se simțea din ce în ce mai copleșit de durere. Acolo avea să rămînă, țintuit locului pe taluz; acum puteau să vină chiar și dușmanii; el nu mai avea nici putere să-și ridice pușca de la picioare.

Pe drum răsună un clinchet ușor, umplînd întunericul cu vibrații tainice. Batiste se gîndi la copilașul lui, la bietul Sfințișor, care s-o fi prăpădit. Poate că zvonul acela, așa de blînd, venea de la îngerii care coborîseră să-l ia și zburau peste *huerta*, negăsind casa lui amărîtă. Ah, dacă n-ar fi ceilalți... cei care aveau nevoie de brațele lui ca să trăiască!... Bietul om își dorea cu adevărat moartea. Se gîndi la fericirea de a-și lăsa chiar acolo, într-o margine de drum, trupul voinic a cărui viață îl costa atît de scump și, încleștat de sufletelul copilului său nevinovat, să zboare ca preafericiții pe care-i văzuse el purtați de îngeri în zugrăvelile din biserici.

Clinchetul molcom răsuna acum chiar lîngă el și pe drum începură să treacă mogîldețe informe, pe care privirea lui împăienjenită de lacrimi nu izbutea să le deslușească. Simți atingerea unui vîrf de toiag; și, ridicînd capul, văzu o figură descărnată, un fel de arătare care se apleca spre el.

Îl recunoscu pe moș Tomba; singurul om din *huerta* care nu-i pricinuise nici un neajuns.

Păstorul, socotit îndeobște vrăjitor, avea ca toți orbii darul intuiției. De îndată ce-l recunoscu pe Ba-

tiste, păru să-i înţeleagă toată nenorocirea. Pipăi cu toiagul puşca rămasă la picioarele lui şi întoarse capul, de parcă ar fi căutat prin întuneric casa lui Pimentó.

Vorbi potolit, cu o tristeţe domoală, ca un om învăţat cu mizeriile unei lumi pe care avea s-o părăsească curînd. Ghici lacrimile lui Batiste.

— Fiule !... Fiule !...

Era sigur că o să i se întîmple toate acestea ! I-o spusese încă din prima zi, atunci cînd îl găsise aciuiat pe ogoarele blestemate... „O să-ţi aducă numai năpastă !..."

Mai adineauri trecuse prin faţa casei lui, zărise lumină prin uşa deschisă... Apoi auzise ţipete de deznădejde ; cîinele urla... Murise micuţul, aşa e ? Iar taică-său aici, credea că şade pe un taluz, cînd de fapt se şi afla cu un picior în puşcărie. Aşa ajung oamenii la pierzanie şi se risipesc familiile. Avea să sfîrşească ucigînd prosteşte ca bietul Barret şi murind, ca şi el, la închisoare. Era un făcut ; pămînturile acelea fuseseră blestemate de oamenii săraci şi nu puteau aduce altceva decît roade ale blestemului.

Şi, bolborosind înfricoşătoarele lui povestiri, păstorul porni în urma oilor spre sat, sfătuindu-l pe bietul Batiste să plece şi el, departe, cît mai departe, unde să nu fie nevoit să-şi agonisească pîinea luptînd cu duşmănia atîtor mizerii adunate laolaltă.

După ce dispăru, înghiţit de întuneric, Batiste îi mai auzi o vreme vocea domoală şi tristă.

— Crede-mă, fiule ; o să-ţi aducă numai năpastă !

VIII

Batiste şi ai lui nici nu şi-au dat seama cum s-a petrecut acel fapt neaşteptat şi nemaipomenit ; cine fusese acela care se hotărîse, primul, să treacă podeţul dintre drum şi ogoarele duşmănite.

Celor din casă nu le ardea să ia seama la asemenea mărunţişuri. Copleşiţi de durere, văzuseră că *huerta* venea pe negîndite la ei ; şi nu protestaseră, căci nenorocirea are nevoie de alinare, dar nici nu erau recunoscători pentru neaşteptatul gest de apropiere.

Moartea micuţului se aflase numaidecît peste tot, mulţumită surprinzătoarei iuţeli cu care circulă veştile în *huerta*, trecînd din casă în casă pe aripa şoaptei — cel mai rapid telegraf.

În noaptea aceea mulţi dormiseră prost. Parcă micuţul, plecînd de pe lume, lăsase înfipt un ghimpe în conştiinţa vecinilor. Multe femei se zvîrcoliseră în pat tulburînd cu nelinişte lor somnul bărbaţilor, care protestau supăraţi : Ei, afurisita ! N-avea de gînd să

adoarmă? Nu, nu putea; copilul acela îi gonea somnul. Sărăcuţul! Ce avea să-i spună mititelul de el lui Dumnezeu cînd o ajunge în rai?

Fiecare era într-un fel sau altul răspunzător de această moarte; dar fiecare, cu un egoism ipocrit, atribuia vecinului principala vină a prigoanei îndîrjite, ale cărei consecinţe căzuseră asupra copilului; fiecare cumătră scornea o vină pentru cea cu care se duşmănea. În cele din urmă adormeau cu hotărîrea de a repara a doua zi tot răul făcut, ducîndu-se în zori să ofere familiei sprijinul lor şi să plîngă la căpătîiul micuţului; prin ceaţa somnului li se părea că-l văd pe Pasqualet, alb şi luminos ca un înger, privind cu ochi mustrători la cei care fuseseră atît de răi cu el şi cu ai lui.

Toţi vecinii se treziră din somn frămîntîndu-şi mintea în ce fel ar putea să se apropie de casa lui Batiste şi să intre înăuntru. Era un examen de conştiinţă, o izbucnire de remuşcări care năvăleau de pe toată întinderea cîmpiei înspre casa îndoliată.

De cum se crăpă de ziuă, se şi strecurară în casă două babe dintr-o gospodărie vecină. Familia abătută, abia dacă-şi arăta mirarea cînd cele două femei se înfăţişară în casa lor, în care nu călcase nimeni vreme de şase luni. Voiau să vadă copilul, pe bietul Sfinţişor; şi, intrînd în odaie, îl priviră cum zăcea încă întins în pat, cu cearşaful tras pînă la gît, de abia i se ghicea forma trupului sub cuvertură, cu căpşorul blond încremenit pe pernă. Mama nu mai era în stare decît să plîngă, încovoiată, ghemuită într-un colţ al odăii, firavă ca o fetiţă, de parcă ar fi căutat să fie cît mai ştearsă, să dispară.

După aceste două femei veniră altele şi altele. Un şir de cumetre înlăcrimate care soseau din toate părţile *huertei* şi înconjurau patul, sărutau micul cadavru şi păreau să pună stăpînire pe el ca pe un lucru al lor, lăsînd de o parte pe Teresa şi pe fiică-sa. Acestea, doborîte de atîta plîns şi nesomn, stăteau ca prostite, cu bărbia în piept, cu faţa înroşită şi arsă de lacrimi.

Batiste, aşezat pe un scăunaş de paie în mijlocul casei, se uita cu o expresie năucită la perindarea acelor oameni care îl chinuiseră atîta. Nu-i ura, dar nici nu simţea vreo recunoştinţă. Criza din ajun îl lăsase sleit de puteri, iar acum privea la toate cu nepăsare, de parcă n-ar fi fost ale lui nici locuinţa şi nici bietul micuţ care zăcea în pat.

Doar cîinele, încolăcit la picioarele stăpînului, părea să mai păstreze amintiri şi să nutrească ură. Amirosea cu duşmănie toată acea procesiune de fuste care intrau şi ieşeau şi mîrîia gata parcă să muşte, stăpînindu-se doar ca să nu-şi supere stăpînii. Copiii împărtăşeau îndîrjirea cîinelui, Batistet se strîmba la toate ţaţele acelea care îl batjocoriseră de atîtea ori cînd trecea prin faţa casei lor, iar, pînă la urmă, se duse la grajd, ca să nu-l piardă din ochi pe bietul cal şi să-l îngrijească după îndrumările veterinarului care fusese chemat în ajun. Îşi iubise mult frăţiorul, dar moartea nu are leac, şi grija lui de căpetenie era acum să nu rămînă calul şchiop.

Cei doi mai mici, bucuroşi în sinea lor de acea nenorocire care atrăgea asupra casei atenţia întregii *huerta*, păzeau uşa, nelăsîndu-i înăuntru pe copiii care, ca nişte stoluri de vrăbii, veneau de pe cărări şi potecuţe, aţîţaţi de curiozitatea bolnăvicioasă de a-l vedea pe micul mort. Acum le sosise şi lor ceasul; acuma erau ei stăpîni. Şi, cu îndrăzneala celor care se ştiu la ei acasă, pe unii îi ameninţau şi-i goneau, iar pe alţii îi lăsau să intre, acordîndu-le protecţia după cum îi trataseră şi ei în agitatele şi însîngeratele peregrinări pe drumurile şcolii... Neruşinaţii! Aveau pretenţia să intre chiar şi unii dintre cei care luaseră parte la încăierarea în care bietul Pasqualet căzuse în canal, alegîndu-se cu acea boală necruţătoare.

La un moment dat, se ivi o femeie firavă şi palidă, şi întreaga familie păru cuprinsă de un vîrtej de amintiri dureroase. Era Pepeta, nevasta lui Pimentó. Pînă şi ea venise!...

Batiste şi nevastă-sa încercară un gest de răzvrătire; dar voinţa lor nu mai avea vlagă... La ce bun? Să fie binevenită, şi dacă intrase pentru a se bucura de nenorocirea lor, putea să rîdă cît poftea. Ei stăteau acolo încremeniţi, striviţi de durere. Dumnezeu, care le vede pe toate, va răsplăti pe fiecare după cum merită.

Dar Pepeta se duse direct la pat, dîndu-le la o parte pe celelalte femei. Purta în braţe un mănunchi uriaş de flori şi verdeaţă, pe care le presără deasupra cuverturii. Primele miresme ale începutului de primăvară se împrăştiară în odaia care mirosea a medicamente şi a cărei atmosferă grea şi apăsătoare părea îmbibată de plînset şi nesomn.

Pepeta, biată vită de povară, cu pîntecul sterp, lipsită de speranţa de a deveni mamă, îşi pierdu cumpătul la vederea acelui chip de fildeş, încununat de părul răvăşit ca de un nimb de aur.

— Copilaşul mamei!... Sărăcuţul mamei!...

Şi plîngea din tot sufletul, aplecîndu-se asupra micului mort, atingînd uşor cu buzele fruntea palidă şi rece, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l trezească cu bocetele ei.

Auzind-o cum hohoteşte, Batiste şi nevastă-sa ridicară capul oarecum uimiţi. Ştiau că e o femeie cumsecade; bărbatu-său era cel cu răutăţile. Şi recunoştinţa părintească le strălucea în ochi.

Pe Batiste îl trecu chiar un fior văzînd cum biata Pepeta o îmbrăţişa pe Teresa şi pe fiică-sa, amestecîndu-şi lacrimile cu ale lor. Nu; aceea nu era prefăcătorie; era şi ea o victimă; aşa că putea să înţeleagă nenorocirea lor, care erau de asemenea nişte victime.

Pepeta îşi şterse lacrimile. Se trezea în ea femeia inimoasă şi dîrză, învăţată să muncească din greu ca să-şi ţină casa. Se uită mirată în jur. Nu, aşa nu mergea. Copilul în pat, peste tot dezordine! Micul *Albaet* [1] trebuia pregătit pentru drumul cel din urmă, îmbrăcat în alb, neprihănit şi strălucitor ca zorile de la care îşi trăgea numele.

---

[1] De la *alba*, care înseamnă zori, nume dat copiilor morţi la o vîrstă fragedă.

Și, cu un instinct de ființă energică, făcută să conducă și să impună ascultare, începu să le pună la treabă pe femeile, care acum se întreceau să dea ajutor familiei pînă atunci dușmănite.

Ea avea să se ducă la oraș cu două vecine, ca să cumpere veșmîntul și racla; altele plecară în sat ori se risipiră pe la casele din jur ca să facă rost de lucrurile cerute de Pepeta. Pînă și păcătosul de Pimentó, care nu se arăta de loc, fu nevoit să se ostenească pentru acele pregătiri. Întîlnindu-l pe drum nevastă-sa îi porunci să caute muzicanți pentru după-amiază. Erau, ca și el, niște bețivani și fluieră-vînt; avea să-i găsească desigur la cîrciuma lui Copa. Și scandalagiul, care în ziua aceea părea cam îngîndurat, își ascultă nevasta fără să crîcnească și răbdă tonul poruncitor cu care-i vorbea, uitîndu-se tot timpul în pămînt, parcă rușinat.

Din seara trecută se simțea altul. Omul acela care-l provocase, ocărîndu-l cum îi venea la gură, în vreme ce el stătea închis în casă ca o curcă plouată; nevastă-sa care, pentru prima oară, își impunea voința, luîndu-i pușca din mînă; lipsa lui de curaj de a da piept cu victima, care avea dreptatea de partea ei, toate acestea îl făceau să se simtă tulburat și năucit.

Nu mai era Pimentó cel de altădată; acum începea să înțeleagă. Ba ajunse chiar să se întrebe dacă nu cumva era o crimă tot ce făcuse împotriva lui Batiste și a familiei lui, și simți că se disprețuiește. Halal ispravă de bărbat! Toate cîinoșeniile lui și ale celorlalți vecini nu slujiseră la altceva decît să răpună un biet copilaș. Și, după năravul lui de zile negre, cînd cine știe ce grijă îi încrunta sprînceana, se duse la cîrciumă să-și caute alinare în faimosul butoiaș pe care-l ținea Copa într-un ungher.

Pe la zece dimineața, cînd Pepeta se întoarse de la Valencia cu cele două femei, casa era plină de lume.

Cîțiva bărbați, dintre cei mai domoli din fire, care aproape că nu luaseră parte la campania împotriva veneticilor, făcuseră cerc în jurul lui Batiste la ușa casei; unii pe vine, ca maurii, alții așezați pe scăunele de paie, fumau și vorbeau despre vreme și recoltă.

Înăuntru se îmbulzeau în judul patului o mulțime de femei, zăpăcind-o pe biata mamă cu vorbăria lor, unele povestind despre copiii care le muriseră, altele oploșite prin unghere ca la ele acasă, șușotindu-și tot felul de bîrfe. Ziua aceea era o zi deosebită, nu le păsa că-și lăsaseră casa nedereticată, și mîncarea nepregătită; aveau o scuză. Iar copiii, agățați de poalele lor, plîngeau și le zăpăceau cu strigătele, unii cerînd să meargă acasă, iar alții să-l vadă pe *Albaet*.

Cîteva bătrîne dibuiseră cămara și tot umpleau la pahare mari de apă cu vin și zahăr, îmbiindu-le pe Teresa și pe fiică-sa, ca să poată plînge „mai cu foc". Iar cînd bietele de ele, umflate de atîta potop de zaharat, nu mai voiră să bea, grijuliile cumetre își turnară cu rîndul pe gît băutura răcoritoare, căci și ele trebuiau să-și aline mîhnirea.

Pepeta începu să strige, căutînd să-și impună autoritatea în acea zăpăceală. Să iasă toată lumea afară! În loc să le bată la cap pe bietele femei, is-

tovite de durere și năucite de atîta hărmălaie, mai bine să plece!

Teresa nu voia în ruptul capului să-și părăsească copilul, fie și pentru scurtă vreme; căci, peste puțin, n-avea să-l mai vadă; să nu-i răpească așadar din timpul care-i mai rămînea să-și privească odorul. Și izbucnind în vaiete și mai puternice, se arunca asupra trupșorului rece, vrînd să-l îmbrățișeze.

Dar rugămințile Rosetei și voința Pepetei o biruiră și, însoțită de o sumedenie de femei, ieși din casă cu șorțul la ochi, gemînd și clătinîndu-se, fără să ia seama la cele care trăgeau de ea, vrînd care mai de care s-o ducă în casa ei.

Pepeta începu pregătirile de înmormîntare. Mai întîi așeză în fața intrării măsuța albă de brad pe care mîncau ai casei, acoperind-o cu un cearșaf, prins la capete în ace. Deasupra întinse o cuvertură cu dantele scrobite, iar peste ea așeză micul sicriu adus din Valencia, o minunăție pe care o admirară toate vecinele; o răcliță albă cu ceaprazuri de fir, căptușită pe dinăuntru ca un leagăn.

Pepeta scoase dintr-un pachet cele de pe urmă podoabe ale micuțului; o cămășuță de voal întrețesută cu fire de argint, o pereche de sandale, o cunună de flori, toate albe, de zăpadă spumoasă ca lumina zorilor, a cărei neprihănire o simboliza pe aceea a micului *Albaet*.

Binișor, cu o duioșie de mamă, se apucă să îmbrace cadavrul în cămășuță. Stringînd trupșorul înghețat la piept cu pornirea patimii ei sterpe, potrivea sub pînză mînuțele înțepenite, cu toată grija, ca pe niște bucățele de sticlă care se puteau sparge la cea mai mică atingere și îi săruta picioarele reci înainte de a le încălța, anevoie, cu sandalele.

Purtîndu-l în brațe, ca pe un porumbel alb încremenit de frig, îl strămută pe bietul Pasqualet în racla de pe acel altar înălțat în mijlocul casei, prin fața căruia avea să treacă, atrasă de curiozitate, toată *huerta*.

Dar încă nu terminase; lipsea lucrul cel mai frumos: cununa, o bonețică de flori albe dintre care cîteva se lăsau peste urechi, o podoabă primitivă, așa cum poartă actorii indieni. Mîna pioasă a Pepetei, în necontenită luptă cu moartea, coloră obrajii palizi cu puțin suliman și învioră gura învinețită a micuțului cu un strat de roșu aprins; dar zadarnic se strădui naiva țărancă să-i ridice pleoapele. Ele cădeau la loc acoperind ochii opaci, tulburi, fără scînteieri, cuprinși de cenușiul trist al morții.

Sărmanul Pasqualet!... Nefericitul Sfințișor! Cu bonețica lui înzorzonată și fața sulemenită, devenise un fel de paiață. Mult mai multă durere și înduioșare trezea fetișoara lui palidă, umbrită de moarte, zăcînd pe perna maică-si, fără alte podoabe decît părul lui bălai.

Dar asta nu le împiedica pe țărănci, simple cum erau, să se entuziasmeze în fața operei ei. „Uitați-vă la el!... Parcă doarme! Ce frumușel e, ce îmbujorat!..." Nu se mai pomenise nicicînd asemenea *Albaet*.

Și-i umpleau coșciugul cu flori; flori peste veșmîntul

alb, flori risipite pe masă, grămadă sau formînd jerbe pe margini. Întreaga cîmpie îmbrățișa trupul acelui copil pe care de-atîtea ori îl văzuse zbenguindu-se ca o pasăre pe potecile ei, întinzînd peste trupul lui rece o undă de parfumuri și culori.

Cei doi frățiori se uitau la Pasqualet cu mirare, cu smerenie, ca la o ființă superioară care avea să-și ia zborul dintr-o clipă într-alta. Cîinele dădea tîrcoale catafalcului, întinzînd botul, căutînd să lingă mînuțele reci de ceară, și izbucnea într-un geamăt aproape omenesc, un urlet de deznădejde care le scotea din fire pe femei, făcîndu-le să-l ia la goană cu lovituri de picior.

La amiază, Teresa, scăpînd aproape cu sila de sub paza vecinelor, se întoarse acasă. Dragostea ei de mamă o făcu să simtă o vie mulțumire văzînd găteala micuțului. Îl sărută pe gura vopsită și își înteți bocetele.

Era ora mesei, iar Batistet și frățiorii lui, al căror stomac nu amuțea din pricina durerii, înfulecară un codru de pîine ascunși prin unghere. Teresa și fiică-sa nici nu se mai gîndeau la mîncare. Tatăl, mereu neclintit pe un scăunel de paie sub umbrarul de la intrare, fuma țigară după țigară, impasibil ca un oriental, cu spatele întors spre casă, ca și cum s-ar fi temut să dea cu ochii de albul catafalc care servea de altar rămășițelor copilului său.

După-amiază, oaspeții veniră în număr mai mare. Femeile se îmbrăcaseră în haine de sărbătoare, cu mantila pe umeri, ca să ia parte la înmormîntare ; fetele țineau toate morțiș să facă parte dintre cele patru care trebuiau să-l poarte pe micul *Albaet* pînă la cimitir.

Pășind fără grabă pe marginea drumului și ferindu-se de praf ca de un pericol de moarte, se iviră oaspeți de seamă : *don* Josquín și *doña* Pepa, învățătorul cu soția lui. În după-amiaza aceea, din pricina „tristului eveniment“ — după formula lui — nu era școală. Asta se putea vedea după mulțimea de copii obraznici și înfigăreți care se strecurau în casă, iar cînd li se ura să se tot uite, scobindu-se în nas, la colegul lor, ieșeau să se hîrjonească pe drumul învecinat ori să sară peste canale.

Doña Josefa, cu o rochie de lînă cam roasă și o mantilă mare de un negru acum spălăcit, intră solemnă în casă și, după cîteva fraze pretențioase, prinse în zbor de la bărbatul ei, își instală voluminoasa persoană pe un scaun cu fundul din împletitură de sfoară și încremeni acolo, mută și parcă ațipită, uitîndu-se la sicriu. Femeie simplă, învățată să-și asculte și să-și admire soțul, nu era în stare să lege două vorbe cu nimeni.

Învățătorul, care arborase surtucul verzui de ceremonie și cea mai mare cravată, luă loc afară, alături de Batiste. Mîinile lui zdravene de muncitor erau vîrîte în niște mănuși negre care se albiciseră cu anii, căpătînd culoarea aripei de muscă și, cum dorea să atragă atenția asupra podoabei lui de ocazii solemne, le mișca neîncetat.

Față de Batiste ținea de asemenea să folosească stilul său cel mai înflorit și sforăitor. Era doar clientul

lui cel mai bun : în nici o sîmbătă nu uita să le dea copiilor cei doi *cuartos* pentru şcoală.

— Asta e lumea, *señor* Bautista, trebuie să ne resemnăm ! Niciodată nu putem şti care sînt căile Domnului şi, adeseori, răul este spre binele oamenilor.

Întrerupîndu-şi pomelnicul de banalităţi rostite sforăitor de parcă ar fi fost la catedră, adăugă mai încet, clipind cu şiretenie din ochi :

— I-aţi văzut, *señor* Bautista, pe toţi aceşti oameni ?... Ieri vă ocărau în fel de fel de chipuri pe dumneavoastră cu toată familia şi, ştie Dumnezeu, că în multe rînduri le-am reproşat această răutate. Astăzi intră în casa dumneavoastră întocmai ca într-a lor şi vă copleşesc cu nenumărate dovezi de dragoste. Nenorocirea îi face să uite, îi apropie de dumneavoastră.

Şi, după o pauză, în care timp stătuse cu capul plecat, spuse bătîndu-se în piept :

— Credeţi-mă pe mine care-i cunosc : în fond sînt oameni buni. Foarte grosolani, asta da, în stare de cele mai grozave sălbăticii, dar cu o inimă care se moaie în faţa nenorocirii şi îi face să-şi ascundă ghearele... Bieţii oameni ! Ce vină au ei dacă s-au născut pentru a trăi ca animalele şi nu-i scoate nimeni din starea aceasta ?

Tăcu o bucată de vreme, adăugînd apoi cu însufleţirea negustorului care-şi laudă marfa :

— Ceea ce trebuie aici este instrucţiune şi iar instrucţiune. Temple ale învăţăturii care să răspîndească lumina ştiinţei pe această cîmpie, făclii care... care...

Într-un cuvînt : dacă ar veni mai mulţi copii în templul meu, vreau să zic la şcoala mea, şi dacă părinţii lor, în loc să se îmbete ar plăti punctual ca dumneavoastră, *señor* Bautista, altfel ar merge lucrurile. Nu vreau să spun mai mult pentru că nu-mi place să jignesc pe nimeni.

Şi îl păştea cu adevărat această primejdie, căci în preajma lui se aflau mulţi dintre acei părinţi care-i trimiteau elevi fără să se gîndească la cei doi *cuartos*.

Alţi ţărani, care arătaseră mare duşmănie familiei lui Batiste, nu îndrăzneau să intre în casă şi se adunau grămadă în drum. Printre ei se afla şi Pimentó, care venise de la cîrciumă cu cinci muzicanţi, după ce-şi împăcase conştiinţa petrecînd cîteva ceasuri lîngă tejgheaua lui Copa.

Tot mai multă lume se-ndrepta spre casă. Nu mai era loc înăuntru, iar femeile şi copiii se aşezau pe băncile de cărămidă de sub umbrar, sau pe taluzuri, aşteptînd să înceapă ceremonia înmormîntării.

Dinăuntru se auzeau bocete, îndemnuri rostite cu glas energic şi zgomot de luptă. Era Pepeta care se străduia s-o despartă pe Teresa de cadavrul copilului ei. Haide... trebuia să fie înţelegătoare : micul *Albaet* nu putea rămîne veşnic acolo ; se făcea tîrziu şi doctoria amară trebuie înghiţită repede.

Se lupta s-o îndepărteze pe mamă de sicriu, s-o silească să intre în odaie şi să nu asiste la clipa cumplită a plecării, cînd micul *Albaet*, ridicat pe umeri, va porni sub aripa albă a giulgiului, în zborul fără întoarcere.

— Copilaşul meu!... Sfinţişorul mamei! gemea biata Teresa.

N-avea să-l mai vadă; o sărutare... încă una. Iar căpşorul din ce în ce mai îngheţat şi mai pămîntiu, în ciuda sulimanului, se clătina încoace şi încolo pe pernă, agitîndu-şi cununa de flori între mîinile lacome ale mamei şi ale surorii, care îşi disputau ultima sărutare.

La ieşirea din sat se aflau preotul cu sacristanul şi copiii din cor: nu-i puteau lăsa să aştepte. Pepeta începea să-şi piardă răbdarea. „Înăuntru, înăuntru!" şi, cu ajutorul altor femei, băgă aproape cu sila în odaie pe Teresa şi pe fiică-sa, care se zbuciumau despletite, cu ochii umflaţi de plîns, cu pieptul scuturat de un dureros protest, care se transformase acum din geamăt în urlet.

Patru fete cu fuste înfoiate, cu mantila de mătase trasă pe ochi, cu înfăţişare sfioasă şi smerită, apucară picioarele măsuţei, ridicînd întregul catafalc. Întocmai ca salva care salută ridicarea pavilionului, izbucni un geamăt sinistru, prelung, îngrozitor, care-i făcu pe mulţi să se cutremure. Era cîinele care-şi lua rămas bun de la bietul *Albaet*, scoţînd un vaiet nesfîrşit, cu ochii lăcrimoşi şi picioarele încordate, de parcă ar fi vrut să-şi întindă şi trupul pe măsura urletului.

Afară, *don* Josquín chema la ordine bătînd din palme: „Hai!... în rînd toată şcoala!..." Oamenii de pe drum se apropiaseră de casă. Pimentó luase comanda prietenilor lui, muzicanţii; aceştia îşi pregăteau instrumentele ca să-l întîmpine pe *Albaet* de îndată ce va trece pragul, şi, în învălmăşeala şi gălăgia cu care se alcătuia convoiul, clarinetul se gargarisea, trompeta făcea game, iar trombonul gîfîia ca un bătrîn gras şi astmatic.

Procesiunea o deschiseră copiii, purtînd mănunchiuri de busuioc. *Don* Josquín se pricepea la asemenea lucruri. Apoi, străbătînd mulţimea, apărură cele patru fecioare ducînd năsălia albă şi uşoară pe care se afla bietul *Albaet*, culcat în racla lui, clătinîndu-şi uşor capul încoace şi încolo, ca şi cum şi-ar fi luat rămas bun de la casă.

Muzicanţii atacară un vals săltăreţ şi vesel, pornind în urma cosciugului, iar după ei se îmbulziră pe drum, în grupuri strînse, toţi curioşii.

Casa, eliberată în sfîrşit de toată acea vînzoleală, rămase tăcută, sumbră, cu înfăţişarea lugubră a locurilor prin care a bîntuit nenorocirea.

Batiste, acum singur sub umbrar, neclintit în atitudinea lui de oriental impasibil, îşi muşca ţigara, urmărind din ochi procesiunea. Aceasta începea să şerpuiască pe drumul mare, iar sicriul, pe năsălia lui, părea un uriaş porumbel alb în şirul de veşminte negre şi ramuri verzi.

Frumos pornea bietul *Albaet* pe calea către raiul celor neprihăniţi. Cîmpia, trezindu-se cu voluptate sub sărutarea soarelui de primăvară, îl învăluia pe micul răposat cu răsuflarea ei înmiresmată, îl petrecea pînă la groapă, acoperindu-l cu un nevăzut linţoliu de parfumuri. Copacii bătrîni, care înmugureau renăscînd din seva proaspătă, păreau că-l salută, clă-

ținîndu-și în vînt ramurile încărcate de flori. Niciodată moartea nu trecuse pe pămînt împodobită atît de frumos.

Despletite și răcnind ca scoase din minți, agitîndu-și brațele cu disperare, se iviră în pragul casei cele două femei îndurerate. Vocile lor răsunau prelung, cu un geamăt necontenit, în atmosfera liniștită a cîmpiei, scăldată într-o lumină blîndă.

— Copilașul meu! Sufletelul meu! boceau biata Teresa și fiică-sa.

— Adio Pasqualet!... Adio, strigau cei mici sorbindu-și lacrimile.

„Auuu! auuu!" urla cîinele, întinzînd botul într-o schelălăială nesfîrșită și exasperantă, care părea să înfioare cîmpia cu un freamăt lugubru.

Iar din depărtare, unduind printre crengi pe deasupra valurilor verzi ale cîmpiei, răspundeau ecourile valsului care-l însoțea pe *Albaet* către locul de veci, legănat în bărcuța lui albă cu ceaprazuri de fir. Gamele capricioase ale trompetei, fioriturile ei îndrăcite păreau un hohot metalic al morții, care, cu copilul în brațe, se îndepărta printre frumusețile cîmpiei.

Cei care fuseseră la înmormîntare se înapoiară abia pe înserat.

Copiii, nedormiți din pricina agitației din noaptea trecută, cînd le intrase moartea în casă, adormiseră pe scaune. Teresa și fata, istovite de plîns, cu puterile sleite după atîtea nopți de nesomn, zăceau nemișcate, prăvălite pe patul care mai păstra încă

urma trupului bietul copilaș, Batistet sforăia în grajd lîngă calul bolnav.

Tatăl, mereu tăcut și împietrit, primea vizitele, strîngea mîini, mulțumea, dînd din cap, pentru vorbele de mîngîiere ale oamenilor.

La căderea nopții nu mai rămăsese nimeni. Casa era întunecată, liniștită. Prin ușa deschisă în beznă, venea ca un susur îndepărtat respirația grea a celor dinăuntru, doborîți cu toții, răpuși parcă de lupta cu durerea.

Batiste, mereu neclintit, se uita năuc la stelele care clipeau în albastrul întunecat al nopții.

Singurătatea îl mai însufleți. Începea să-și dea seama de situația lui.

Cîmpia avea aspectul ei de totdeauna, dar lui i se părea mai frumoasă, mai liniștitoare, ca un chip încruntat care s-ar destinde și ar surîde.

Oamenii, ale căror glasuri se auzeau în depărtare pe la ușile caselor, acum nu-l mai urau, n-aveau să-i mai dușmănească pe ai lui. Fuseseră la el în casă, ștergînd cu pașii lor blestemul care apăsa asupra ogoarelor lui Barret. Avea să înceapă o viață nouă. Dar cu ce preț...!

Și, înfățișîndu-și deodată limpede toată nenorocirea, gîndindu-se la bietul Pasqualet care acum era strivit sub povara pămîntului umed și urît mirositor, atingînd cu veșmîntul lui alb putreziciunea altor trupuri, pîndit de viermi scîrboși, el, așa de frumos, cu pielea aceea fină pe care luneca palma lui

bătătorită, cu părul lui bălai pe care-l mîngîiase de atîtea ori, simţi un nod de plumb care-i urca din stomac spre gîtlej.

Greierii, care cîntau pe dîmbul din apropiere, tăcură, speriaţi, de un straniu sughiţ care sfîşie tăcerea şi se auzi prin întuneric, o bună parte din noapte, ca un horcăit de fiară rănită.

IX

Venise San Juan[1], cea mai frumoasă epocă a anului : vremea recoltei şi a belşugului. Aerul vibra de lumină şi căldură. Un soare tropical revărsa torente de aur asupra pămîntului, brăzdîndu-l cu crăpături sub mîngîierea-i arzătoare. Săgeţile lui de aur se strecurau prin frunziş, polog de verdeaţă sub care cîmpia îşi adăpostea canalele gîlgîitoare şi brazdele jilave, temîndu-se parcă de căldura care făcea să încolţească pretutindeni viaţa.

Copacii îşi întindeau crengile încărcate cu fructe. Se încovoiau scoruşii sub greutatea ciorchinilor galbeni, acoperiţi de frunze strălucitoare ; caisele se iveau din frunziş ca nişte obrăjori trandafirii de prunc ; copiii cercetau cu nerăbdare smochinii mătăhăloşi, căutînd cu lăcomie primele *brevas*[2], iar din grădini, pe deasupra împrejmuirilor, iasomia îşi trimetea mireas-

[1] 24 iunie.
[2] Nume dat smochinelor din prima recoltă a anului.

ma dulce, și magnoliile, ca niște cădelnițe de fildeș, își împrăștiau parfumul în văzduhul dogoritor, îmbibat de mirosul grînelor.

Secerile cu sclipiri de fulger tundeau ogoarele, retezînd pletele bălaie de grîu, spicele doldora, care, plesnind de viață, cătau spre pămînt, încovoind tulpinile subțiri.

Pe aripi creșteau grămezile de paie, formînd coline de aur în care se reflecta lumina soarelui; grîul se vîntura în vîrtejuri de praf, iar pe ogoarele ciuntite, de-a lungul miriștilor, țopăiau vrăbiile, căutînd boabele căzute.

Pretutindeni era voioșie și muncă însuflețită. Căruțele scîrțîiau pe drum; cete de copii se hîrjoneau pe cîmp ori zburdau pe arii cu gîndul la turtele de grîu nou, la viața de belșug și bucurie care începea în casă cînd se umplea pătulul, ba pînă și caii bătrîni priveau cu ochi mai voioși, păşteau mai sprinteni, întremați parcă de mireasma munților de paie care treptat, ca un șuvoi de aur, aveau să se reverse în ieslele lor în cursul anului.

Banii, păstrați iarna cu sfințenie în odaie, ascunși în ladă sau în vreun ciorap, începeau să circule prin *huerta*. Spre sfîrșitul zilei, cîrciumile se umpleau de oameni aprinși la față și bronzați de soare, cu cămăși grosolane și transpirate, care vorbeau despre recoltă și despre cîștiul de San Juan, cînd se încheia semestrul și trebuiau plătiți proprietarii pămîntului.

Pînă și în casa lui Batiste belșugul adusese iarăși bucurie. Recolta îi făcea să uite de *Albaet*. Doar cîte o toană de plîns sau un oftat adînc de al mamei trădau vre-un gînd fugar îndreptat spre micuț.

Sacii doldora de grîu pe care Batiste și fiu-său îi urcaseră în pod și care zguduiau dușumeaua cînd erau lăsați jos din spinare de se cutremura toată casa, erau singura preocupare a întregii familii.

Începeau pentru toți timpuri bune. Pe cît de mare fusese, pînă nu demult, nenorocirea, pe atîta era acum fericirea. Zilele se scurgeau într-o pace binecuvîntată, cu multă muncă, dar fără ca vreo supărare cît de mică să tulbure monotonia acelei vieți harnice.

Bunăvoința pe care le-o arătaseră vecinii la înmormîntarea copilului se mai răcise. Pe măsură ce se ștergea amintirea acelei nenorociri, oamenii păreau să se căiască de pornirea lor de înduioșare și se gîndeau iarăși la năpasta ce căzuse odinioară asupra lui Barret și la sosirea veneticilor.

Totuși, pacea, încheiată spontan în fața sicriului alb al copilașului, nu apuca să se tulbure. Erau, ce e drept, mai țepeni și mai reținuți, dar toți își dădeau bună ziua cu familia lui Batiste. Copiii lui puteau să colinde cîmpia fără să întîmpine dușmănie, și chiar Pimentó, cînd îl întîlnea pe Batiste, dădea prietenos din cap, mormăind un fel de răspuns la salutul acestuia... Într-un cuvînt, chiar dacă nu-i iubeau, îi lăsau în pace și asta era tot ce-și puteau dori.

Iar în casa lor, cît belșug, cîtă liniște !... Batiste se minuna de recolta lui. Ogoarele, odihnite, neînsămîn-

țate atîta vreme, păreau să fi revărsat dintr-o dată toată viața acumulată în măruntaiele lor, în cei zece ani de odihnă. Spicul era gros și bogat și, după cît se spunea prin *huerta*, grîul avea să se vîndă cu preț bun. Dar mai era ceva și mai îmbucurător, la care Batiste se gîndea înseninat ; el n-avea să-și înjumătățească cîștigul cu plata vreunei arenzi, căci era scutit pe vreme de doi ani. Plătise însă acest avantaj cu luni și luni de temeri și dîrzenie și cu moartea bietului Pasqualet.

Prosperitatea familiei părea să se oglindească și în înfățișarea casei, care era mai curată și mai strălucitoare ca oricînd. Chiar văzută de departe, ea se deosebea de locuințele din jur, vrînd parcă să arate că acolo belșugul era mai mare. Nimeni n-ar mai fi recunoscut casa părăginită a lui Barret. Cărămizile roșii ale pavajului din fața intrării străluceau de mult ce erau frecate. Tufele de busuioc, de regina nopții și volbură agățătoare alcătuiau boschete înfloritoare, deasupra cărora se contura pe cer tîmpla triunghiulară și ascuțită a casei, de o albeață fără pată. Înăuntru îți lua ochii fluturarea perdelelor scrobite care împodobeau ușile odăilor, polițele, cu vrafuri de farfurii și cu blide adînci, rezemate de perete, decorate cu păsări fantastice și flori mari cît pătlăgelele roșii ; pe colțarul, asemenea unui altar de faianță, tronau, ca niște zeități ocrotitoare ale celor însetați, ulcioarele pîntecoase și smălțuite și cănile de lut ori de sticlă verzuie, agățate în cuie.

Mobilele vechi și prăpădite, stăruitoare amintiri ale trecutelor peregrinări, începeau să dispară, lăsînd locul altora, pe care harnica Teresa le cumpăra în drumurile ei la oraș. Banii agonisiți din recoltă erau folosiți acum la umplerea golurilor lăsate în zestrea familiei de lunile de așteptare.

Uneori, cei ai casei zîmbeau aducîndu-și aminte de vorbele amenințătoare ale lui Pimentó. Grîul acela, care, după spusele fanfaronului, n-avea să fie secerat de nimeni, începea acum să le înfrumusețeze viața. Roseta avea două fuste noi, iar Batistet și cei mici se grozăveau duminica îmbrăcați și ei cu lucruri noi din cap pînă-n picioare.

Oricine ar fi străbătut cîmpia în ceasurile de arșiță, cînd aerul dogorea iar muștele și bondarii zumzăiau amețiți, ar fi încercat un sentiment de plăcere în fața acelei căsuțe curate și cochete. Dincolo de împrejmuirea de lut, întărită cu pari, ograda clocotea de viață. Găinile cotcodăceau, cocoșul cînta, iepurii de casă țopăiau în jurul unei stive de lemne de foc și, păzite de cei doi copii, rațele pluteau pe canalul din apropiere, în vreme ce cîrduri de puișori alergau pe miriște, piuind într-una, foindu-se cu trupșoarele lor golașe, abia acoperite de un puf subțire.

Pe lîngă toate astea mai era ceva : din cînd în cînd, Teresa se închidea în odaia ei și, trăgînd un sertar de la scrin, desfăcea nodurile unei basmale ca să se minuneze privind la grămăjoara de monede de argint — primii bani pe care izbutise Batiste să-i scoată de pe ogoare. Toate au un început și, dacă veneau

vremuri mai bune, la banii ăştia aveau să se adauge alţii şi alţii, şi, cine ştie, poate că atunci cînd vor a-junge băieţii la vîrsta recrutării, o să poată, cu banii economisiţi, să-i scape de obligaţia de a merge să-şi slujească regele ca soldaţi [1].

Bucuria reţinută şi tăcută a mamei se putea citi şi pe chipul lui Batiste. Să-l fi văzut într-o duminică pe înserat, fumînd o ţigare ieftină de foi în cinstea zilei de sărbătoare, plimbîndu-se prin faţa casei şi privind cu dragoste la ogoarele lui ! Cu două zile înainte semănase pe ele porumb şi fasole, ca mulţi din vecinii lui, căci pămîntul nu trebuie lăsat să stea degeaba.

Abia dacă mai pridídea cu cele două ogoare pe care le desţelenise şi le arase. Dar, întocmai că răposatul Barret, mistuit şi el de beţia pămîntului, voia să cuprindă tot mai mult cu munca lui şi, cu toate că timpul era cam înaintat, se gîndea să sape a doua zi bucata de pămînt rămasă nelucrată în spatele casei, ca să semene pepeni galbeni, recoltă din care nevastă-sa avea să scoată un cîştig bun, ducînd-o, ca şi pe celelalte, la piaţa din Valencia.

Trebuia să-i mulţumească lui Dumnezeu, care-i îngăduia, în sfîrşit, să trăiască liniştit în raiul acela. Ce pămînt era aici în *huerta !*... Nu degeaba, pe cît se povestea, plîngeau maurii cînd au fost alungaţi deacolo !

Secerişul netezise priveliştea, doborînd holdele de grîu smălţate cu maci, care stăvileau privirea din toate părţile, ca nişte ziduri de aur. Acum cîmpia părea

[1] Aluzie la posibilitatea de răscumpărare a serviciului militar.

mult mai mare, nemărginită, întinzîndu-şi cît vedeai cu ochii partalele mari de pămînt roşu, tăiată de poteci şi canale.

Duminica era prăznuită cu sfinţenie în toate casele şi, cum proaspăta recoltă adusese destui bani, nimeni nu se gîndea să încalce datina. Nu vedeai ţipenie de om muncind la cîmp şi nici vreun cal pe drum. Pe poteci treceau bătrînele cu mantila de mătase lucioasă lăsată pe ochi şi un scăunel sub braţ, de parcă le-ar fi tras cu o aţă clopotul care bătea departe, foarte departe, peste acoperişurile din sat. La o răspîntie ţipa hîrjonindu-se o ceată de copii ; pe taluzurile verzi se zăreau pantalonii roşii ai cîtorva recruţi care profitau de ziua liberă ca să petreacă un ceas-două pe la casele lor. În depărtare pîrîiau, ca o pînză sfîşiată, împuşcăturile trase în stolurile de rîndunele care zburau încoace şi încolo într-un dans capricios, fîşîind ascuţit prin aer de parcă ar fi zgîriat cu aripile cristalul azuriu al cerului. Deasupra canalelor bîzîiau roiuri de ţînţari aproape nevăzuţi şi în ograda unei ferme, sub umbrarul bătrîn, se învîrteau într-un amestec pestriţ fuste înflorate şi basmale bătătoare la ochi. Ritmul somnolent al ghitarelor părea să legene o trompetă stridentă care zvîrlea spre toate colţurile cîmpiei, aţipite sub soare, accentele maure ale jotei [1] valenciene.

Priveliştea paşnică părea idealizarea unei Arcadii harnice şi fericite. Aici nu puteau exista oameni răi. Batiste se întindea cu nesaţ, năpădit de huzurul tih-

[1] Dans popular.

nit care parcă îmbibă totul în preajma lui. Roseta şi copiii se duseseră la dans la fermă; nevastă-sa picotea sub umbrar, iar el se plimba încoace şi încolo de la casă la drum, pe bucata de pămînt necultivat, pe unde intra căruţa.

În picioare, pe podeţ, răspundea la saluturile vecinilor, care treceau zîmbitori de parcă ar fi asistat la un spectacol foarte plăcut.

Se îndreptau cu toţii către cîrciuma lui Copa, ca să vadă de aproape faimoasa întrecere dintre Pimentó şi fraţii Terrerola, doi trîntori care, ca şi bărbatul Pepetei, juraseră duşmănie veşnică muncii, petrecîndu-şi toată ziua la cîrciumă. Între ei se iscau tot felul de rivalităţi şi făceau rămăşaguri, mai ales la vremea aceea, cînd dugheana era plină de lume. Cei trei fanfaroni se întreceau în gogomănii, fiecare dorind să depăşească faima celorlaţi.

Batiste auzise vorbindu-se despre acel rămăşag care-i atrăgea pe oameni spre faimoasa cîrciumă, ca o serbare. Se înţeleseseră să stea neclintiţi la masă şi să joace *truque*, astîmpărîndu-şi setea doar cu rachiu, pînă s-o vedea cine rezistă mai mult. Începuseră vineri pe înserat şi duminică după-amiază încă se mai ţineau toţi trei pe taburetele de rafie, jucînd a suta partidă de *truque*, cu cana de rachiu pe măsuţa de zinc, nelăsînd cărţile din mînă decît ca să înfulece din caltaboşii gustoşi păstraţi în untdelemn, care făceau faima cîrciumarului Copa.

Vestea se răspîndise prin toată *huerta* şi oamenii veneau cale de o leghe din împrejurimi, ca la procesiune. Cei trei viteji nu rămîneau o clipă singuri. Îşi aveau admiratorii lor pătimaşi, dintre care cîte unul făcea pe al patrulea în partidă şi care, pe înnoptat, cînd mulţimea de spectatori pleca acasă, rămîneau acolo urmărind jocul la lumina unui felinar atîrnat într-un plop. Copa era un om arţăgos care nu putea răbda monotonia anostă a acelui rămăşag şi, cînd venea ceasul de culcare, încuia uşa, lăsîndu-i pe jucători în bătătură, după ce le reînnoia provizia de rachiu.

Mulţi se prefăceau indignaţi de nesăbuinţa acestei întreceri, dar în fundul sufletului îi gîdila un fel de mîndrie pentru faptul că erau vecini cu asemenea oameni. Ce mai flăcăi tari ca fierul creşteau în *huerta!* Turnau rachiul în ei de parc-ar fi fost apă chioară.

Toată lumea din împrejurimi părea să fie cu gîndul doar la cei trei din cîrciumă; veştile despre mersul întrecerii se răspîndeau cu o iuţeală nemaipomenită. Două ulcioare se şi băuseră ca nimica... Se făcuse trei... şi tot nu se dădeau bătuţi. Copa ţinea socoteala rachiului băut. Iar oamenii, după preferinţe, pariau pe cîte unul din cei trei concurenţi.

Despre lupta asta, care de două zile pasiona toată *huerta* şi nu părea să se apropie de sfîrşit, auzise în cele din urmă şi Batiste. El, omul cumpătat, care, de îndată ce bea puţin alcool simţea că îl apucă greaţa şi durerea de cap, nu-şi putea ascunde o uimire aproape admirativă faţă de asemenea haidamaci care,

după părerea lui, aveau pe semne stomacul căptușit cu fier.

Și urmărea cu o privire jinduitoare pe toți cei ce se îndreptau spre cîrciumă. De ce nu s-ar duce și el unde mergeau ceilalți ?... Nu trecuse niciodată pragul lui Copa, înainte bîrlogul dușmanilor lui ; dar acum, prezența i-ar fi justificată de împrejurarea aceea neobișnuită... Și, pe urmă, ce naiba ! după atîta muncă și o recoltă așa de bună, chiar și un om cumpătat putea să-și îngăduie nițică distracție.

Și, strigîndu-și nevasta ațipită ca să-i dea de veste că pleacă, o porni spre cîrciumă.

Mulțimea care umplea piațeta din fața casei lui Copa era ca un furnicar. Se aflau acolo, în cămașă, cu pantaloni de velur, brîu negru lat și basma legată pe cap ca o mitră, toți bărbații din împrejurimi. Bătrînii se sprijineau în bastoane groase de Liria [1], galbene și cu arabescuri negre ; tinerii, cu mînecile suflecate, scoțînd la iveală brațele vînjoase și roșcovane, învîrteau între degetele lor zdravene și bătătorite, nuielușe subțiri de frasin. Plopii uriași din jurul cîrciumii își întindeau umbra asupra grupurilor însuflețite.

Batiste cercetă pentru prima oară cu atenție vestita cîrciumă, cu pereții ei albi, obloanele vopsite în albastru și pervazurile îmbrăcate în faianță de Manises, viu colorată.

Avea două uși. Una dădea în cramă, și, prin canaturile ei deschise, se vedeau două șiruri de butoaie uriașe care ajungeau pînă la tavan, grămezi de burdufuri goale și scofîlcite, pîlniile mari și măsurile de tablă care căpătaseră o culoare roșie de la atîta vinaț, cît vînturaseră. În fund se afla căruța grea, care cutreiera întreaga provincie ca să aducă băutură. În încăperea întunecoasă și umedă pluteau vapori de alcool și o aromă de must care te îmbăta și-ți tulbura vederea, dînd impresia că întreg pămîntul avea să fie năpădit de un puhoi de vin.

Acolo erau comorile lui Copa, de care vorbeau cu încîntare și respect toți bețivanii din *huerta*. Numai el cunoștea secretul acelor butoaie, străpungînd parcă cu privirea doagele bătrîne, cîntărind calitatea băuturii pe care o conțineau ; era preotul suprem al acelui templu al alcoolului, iar cînd ținea să cinstească pe cîte cineva, scotea cu smerenie, de parcă ar fi purtat în mîini potirul cuminecăturii, un pahar în care lichidul de culoarea topazului scînteia ca o cunună de briliante irizate.

Cealaltă ușă dădea în cîrciumă ; aceasta se deschidea cu o oră înainte de a se face ziuă, și rămînea așa pînă seara la zece, proiectînd în bezna drumului lumina roșiatică a lămpii cu petrol atîrnată deasupra tejghelei.

Pereții erau căptușiți, pînă la înălțimea unui stat de om, cu cărămizi roșii smălțuite, cu o bordură de plăci de faianță înflorate. De acolo și pînă la tavan, toții pereții erau consacrați sublimei arte a picturii, căci Copa, deși părea un om necioplit și preocupat doar să-și vadă seara saltarul tejghelii cît mai plin,

[1] Oraș din provincia Valencia.

era un adevărat mecena. Adusese un pictor de la oraş, ţinîndu-l la el mai bine de o săptămînă, şi acest capriciu de magnat protector al artelor îl costase, după cît spunea el, ca la vreo cinci *duros*.

Drept e că nu-ţi puteai arunca nicăieri privirea fără să dai peste o operă măiastră, al cărei colorit violent părea să înveselească muşterii, îndemnîndu-i la băutură. Copaci albaştri pe cîmpuri vineţii, zări galbene, case mai înalte decît copacii şi oameni mai mari decît casele, vînători cu puşti care aduceau a mături şi *majos* [1] andaluzi cu flinta pe genunchi, călărind pe bidivii focoşi ce semănau a şobolani. O capodoperă de mare originalitate, care stîrnea entuziasmul clienţilor. Iar deasupra uşilor, artistul, ca o discretă aluzie la caracterul localului, pictase stranii naturi moarte : hălci de ficat sfîrtecate şi sîngerînde, pepeni galbeni care păreau nişte ardei uriaşi, gheme de lînă roşie care aveau pretenţia să înfăţişeze piersici.

Mulţi susţineau că deverul localului, cu mult mai mare decît al altor cîrciumi din *huerta*, se datora acestor uimitoare podoabe, iar Copa blestema muştele care întunecau asemenea frumuseţe pictînd-o cu puncte negre.

Lîngă uşa de intrare să afla tejgheaua, murdară şi năclăită ; înapoia ei, trei rînduri de butoiaşe, încununate cu creneluri de sticle pline cu felurite băuturi. De grinzi atîrnau, ca nişte pologuri unsuroase, draperii de cîrnaţi şi caltaboşi, ori şiruri de ardei roşii

[1] Bărbaţi care poartă un veşmînt elegant cu anumite elemente rustice.

mici şi ascuţiţi ca nişte degete de drac ; monotonia acestui decor era pe-alocuri întreruptă de cîte o şuncă roşcovană şi de ciucuri maiestuoşi de cîrnăciori.

Bunătăţile pentru cei cu gusturi mai fine se aflau într-un dulap cu geamuri împîclite de lîngă tejghea. Acolo găseai steluţe din aluat fraged, turte cu stafide, rulouri glasate, corăbioare, toate cu o nuanţă cam întunecată şi nişte grunji suspecţi care le trădau vechimea, brînză de Murviedro, moale, proaspătă, de o gingaşă albeaţă, în bucăţi rotunde ca nişte pîini, mustind de zer.

Afară de asta mai avea Copa şi o cămară unde ţinea în monumentale oale de lut, măsline murate şi caltaboşi cu ceapă în untdelemn, articolul cel mai cerut. În fundul cîrciumii era uşa care dădea spre curtea mare, spaţioasă, cu vreo şase vetre unde se gătea paella [1]. Cîţiva pilaştri albi susţineau o boltă de viţă bătrînă care adumbrea acel spaţiu vast, iar de-a lungul unui zid erau îngrămădite o mulţime de taburete şi măsuţe de tablă, de parcă patronul s-ar fi aşteptat ca toţi huertanii să-i invadeze localul.

Tot cercetînd cîrciuma, Batiste îşi opri ochii asupra stăpînului, o namilă de om cu cămaşa desfăcută la piept, dar, deşi în plină vară, cu o bonetă cu urechi trasă bine pe capul enorm, cu o faţă lată şi arămie. Era cel mai serios muşteriu al localului său ; nu se putea duce împăcat la culcare dacă nu băuse, la cele trei mese, o jumătate de *cantaro* [2] de vin.

[1] Un fel de pilaf cu carne şi zarzavaturi, foarte obişnuit prin părţile Valenciei.
[2] Măsură conţinînd aproximativ 10 litri.

Din pricina asta, pesemene, nu prea lua în seamă întrecerea care provoca atîta zarvă în toată *huerta*.

Tejgheaua îi servea drept meterez, de unde, ca un iscusit cunoscător ce era, supraveghea beția mușteriilor. Să nu fi făcut careva pe grozavul în localul lui, căci pînă să zică o vorbă, el și punea mîna pe o măciucă de sub tejghea, de care tremurau și Pimentó și ceilalți zurbagii din împrejurimi... În localul său, nici pomeneală de încăierare. Să se omoare în drum ! Și cînd, duminica seara, se deschideau bricegile și se învîrteau scăunașele pe sus, Copa, fără să scoată o vorbă ori să-și piardă cumpătul, se vîra între bătăuși, îi apuca de braț pe cei mai îndîrjiți, îi ducea pe sus pînă în drum, și, zăvorînd ușa pe dinăuntru, începea să-și numere liniștit banii din saltar înainte de culcare, în vreme ce afară se auzeau loviturile și gemetele celor care se luaseră iarăși la harță. Totul se reducea la faptul că-și închidea cu o oră mai devreme cîrciuma ; înăuntrul ei, atîta vreme cît o sta el la tejghea, n-aveau ce să caute jandarmii.

Batiste, după ce privi pe furiș din ușă la cîrciumar, care, cu ajutorul soției și al unui argat își servea mușteriii, se întoarse în bătătură. Acolo se apropie de un grup de bătrîni care discutau cine din cei trei participanți la întrecere se ținea mai bine.

Mulți țărani, sătui să tot privească la cei trei pretrecăreți, jucau pe socoteala lor sau luau cîte o gustare adunați în jurul măsuțelor. Ulciorul trecea din mînă în mînă și licoarea roșie curgea din el cu un

gîlgîit ușor în gurile căscate ; se tratau unii pe alții cu arahide și semințe de nipralã. Slujnicele aduceau în străchini de faianță caltaboși negri în untdelemn, brînză proaspătă, măslinele murate, cu zeama lor în care înotau verdețuri aromate ; iar pe mese se vedea pîine din grîul nou al *huertei* și colaci rumeni cu miezul oacheș și gustos din făină integrală.

Oamenii aceștia care mîncau, beau și se agitau, făceau o larmă de ai fi zis că tot locul era năpădit de un viespar uriaș ; iar în văzduh pluteau vapori de alcool, un iz înecăcios de untdelemn încins și pătrunzătorul miros al mustului amestecat cu mireasma ogoarelor învecinate.

În cele din urmă Batiste se apropie de cercul larg care-i înconjura pe cei cu rămășagul.

La început nu văzu nimic ; dar, împins încetul cu încetul de cei din spate, își făcu loc printre trupurile asudate și înghesuite pînă ajunse chiar în față. Unii spectatori ședeau pe jos, cu bărbia sprijinită în palme, cu nasul pe marginea mesei și ochii țintă la jucători, ca să nu piardă nici un amănunt din faimosul eveniment. Acolo mirosul de alcool era și mai nesuferit. Parcă îmbibase respirația și hainele tuturor.

Batiste îl văzu pe Pimentó și pe adversarii săi așezați pe taburetele din lemn tare de roșcov, cu cărțile de joc în față, cu clondirul de rachiu la îndemînă, iar pe masă grămăjoara de boabe de porumb, care indicau punctele cîștigate la joc. La fiecare partidă, unul din cei trei lua clondirul, bea din el pe îndelete și-l trecea tovarășilor.

Spectatorii mai apropiaţi se uitau la cărţile fiecăruia peste umăr, pentru a se convinge dacă joacă bine. Nu era nici un pericol : capetele erau tefere, ca şi cum n-ar fi băut decît apă ; nici unul din ei nu făcea vreo greşeală şi nici nu jucau prost.

Partida mergea înainte fără ca, pentru asta, concurenţii să se oprească din vorbă cu prietenii, glumind asupra rezultatului luptei.

Cînd îl văzu pe Batiste, Pimentó mîrîi printre dinţi un „He !" în chip de salut şi-şi întoarse privirea la cărţi.

Se ţinea bine încă, dar ochii îi erau înroşiţi, în pupile îi strălucea o scînteie albăstruie şi tremurătoare ca flacăra de alcool, iar faţa căpăta uneori o paloare mată. Nici ceilalţi nu arătau mai bine ; dar toţi rîdeau. Privitorii, molipsindu-se de la jucători, îşi treceau din mînă în mînă clondirele plătite în comun aşa că era o adevărată inundaţie de rachiu, care se revărsa şi în afara cîrciumii, căzînd ca un val de foc în fiecare stomac.

Pînă şi Batiste, silit de cei din jur, fu nevoit să bea. Nu-i făcea plăcere, dar omul trebuie să încerce de toate, şi îşi făcu iar curaj, folosindu-se de aceleaşi argumente care-l aduseseră la cîrciumă. Un tată de familie, după ce a muncit şi îşi vede recolta în hambar, poate să-şi facă şi el puţin de cap.

Simţi o căldură mare în stomac, iar în cap o tulburare plăcută. Începea să se înveţe cu atmosfera cîrciumii, iar întrecerea i se părea din ce în ce mai reuşită.

Pînă şi Pimentó i se părea un om de seamă... în felul lui.

Jucătorii terminaseră partida numărul... — nimeni nu mai ştia socoteala — şi vorbeau cu prietenii despre cina care se vestea pe curînd. Unul dintre fraţii Terrerola pierdea teren văzînd cu ochii. Două zile de rachiu în cantităţi uriaşe şi cele două nopţi petrecute în agitaţie începeau să-l copleşească. Ochii i se închideau, iar capul îi cădea greu pe frate-său, care căuta să-l trezească trăgîndu-i muteşte, pe sub masă, nişte ghionţi zdraveni în stomac.

Pimentó zîmbea viclean în faţa acestui triumf. Pe unul îl dăduse gata. Şi discuta despre cină cu admiratorii lui. O cină straşnică, fără teamă de cheltuială : în orice caz, nu el avea s-o plătească. O cină demnă de închiderea rămăşagului, căci, cu siguranţă, întrecerea va lua sfîrşit chiar în seara aceea, după ce-l va birui şi pe al doilea adversar.

Şi, ca o trompetă sărbătorească anunţînd dinainte triumful lui Pimentó, începură să răsune sforăielile lui Terrerola mezinul, căzut în brînci pe masă, gata să se năruie de pe taburet, ca şi cum tot rachiul pe care-l avea în stomac ar fi tras către pămînt, în baza legii gravitaţiei.

Fratele lui zicea că-l va trezi cu cîteva palme ; dar Pimentó interveni cu bunătate, ca un învingător mărinimos. Aveau să-l deştepte cînd vor începe cina. Şi, vrînd să arate că nu dă cine ştie ce importanţă întrecerii şi propriei lui rezistenţe, se plînse că n-avea poftă de mîncare, ca şi cum ar fi fost o adevărată

nenorocire, după ce petrecuse acolo două zile la rînd, înfulecînd și bînd ca un căpcăun.

Un prieten se repezi la cîrciumă și aduse un șirag lung de ardei iuți. Aștia aveau să-i deschidă pofta de mîncare. Gluma trezi hohote de rîs, iar Pimentó, ca să-și uimească și mai mult admiratorii, îl îmbie cu infernala tratație și pe Terrerola — cel care abia se mai ținea în capul oaselor — în vreme ce el mușca din ardei cu nepăsare, de parcă ar fi fost pîine.

Un murmur de admirație străbătu cercul privitorilor. Pentru fiecare ardei mîncat de celălalt, soțul Pepetei înghițea trei, pînă cînd isprăviră tot șiragul, adevărată cunună de diavoli roșii.

Bruta aceea avea pesemne o platoșă în stomac.

Și continua să vorbească netulburat, din ce în ce mai palid, cu ochii umflați și roșii întrebînd dacă jupînul Copa tăiase o pereche de pui pentru cină și dînd dispoziții cum să-i gătească.

Batiste îl privea cu uimire, simțind totodată o vagă dorință să plece acasă. Soarele asfințise ; în bătătură vocile deveneau tot mai gălăgioase ; începea războiul de fiecare duminică seara. Și apoi, Pimentó se uita la el cam des cu ochii lui tulburi și stranii de bețiv care se ține bine. Totuși, fără să știe de ce, rămînea locului, ca și cum acest spectacol, atît de nou pentru el, ar fi fost mai tare decît propria-i voință.

Prietenii lui Pimentó începură să-l țină de rău văzînd că, de cînd cu ardeii, el ducea clondirul la gură fără să-i pese dacă și adversarul face la fel. „Să nu mai bea atîta ; o să piardă și n-o să aibă cu ce plăti.

Acum nu-i mai mergea așa de bine ca în anii trecuți, cînd stăpîna ogoarelor se îndupleca să-l păsuiască pentru arendă."

Vorbe spuse într-o doară de un nesocotit, fără să se gîndească la însemnătatea lor ; se așternu o tăcere încordată, ca în camera unui bolnav, cînd i se dezleagă rana.

Să pomenești de arenzi și de plăți în acel loc unde și actorii și spectatorii consumaseră deopotrivă la rachiu cu nemiluita !...

Batiste simți o neliniște. I se păru că, deodată, trece prin văzduh ceva dușmănos, amenințător. Nu i-ar fi venit prea greu să plece ; dar rămase locului, părîndu-i-se că toți oamenii îl priveau pe furiș. Se temu că, ștergînd-o ar grăbi atacul căci l-ar fi oprit cu ocări ceilalți ; și în speranța că nu va fi luat în seamă, rămase nemișcat, stăpînit parcă de un sentiment care nu era frică, dar ceva mai mult decît prudență.

Admiratorii lui Pimentó îi cereau să mai povestească o dată tertipul pe care-l folosea în fiecare an pentru a nu plăti proprietăresei pămîntului, și îl răsplăteau cu hohote de rîs, scuturați de o veselie răutăcioasă, ca sclavii care se bucură de necazurile stăpînului.

Zurbagiul își istorisea cu modestie succesele. În toți anii, de Crăciun și de San Juan, pornea în graba mare la Valencia, să dea ochi cu stăpîna ogoarelor. Alții duceau vreo pereche de pui, ori un coș cu pîinișoare, sau un paner cu fructe, ca să-i înduplece pe boieri să se mulțumească doar cu o parte din bani,

văicărindu-se şi făgăduind să împlinească suma ceva mai tîrziu. El era singurul care nu ducea nimic decît cuvinte, şi nici acelea multe.

Stăpîna lui, o cucoană impunătoare, îl primea în sufrageria casei, pe unde tot dădeau tîrcoale fetele ei, nişte fandosite împopoţonate cu funde pestriţe.

Doña Manuela lua în mînă condica, să-şi amintească semestrele cu care Pimentó rămăsese în urmă... Venea să plătească, nu ?... Iar şmecherul, la întrebarea doamnei de Pajares, dădea mereu acelaşi răspuns : Nu, *señora ;* nu putea plăti pentru că n-avea nici un ban. Ştia că prin asta se dovedea a fi un nemernic. O spunea şi bunicul lui, care era un om foarte înţelept : „Pentru cine s-au făcut puşcăriile ? Pentru oameni. Plăteşti ? Eşti om de treabă. Nu plăteşti ? Eşti un nemernic."

Şi după ce expunea această scurtă lecţie de filozofie rustică, făcea uz de al doilea argument, adică scotea de la brîu un trabuc de tutun negru şi un cuţit uriaş, cu care începea să-l toace pentru a-şi răsuci o ţigară.

La vederea cuţitului, pe cucoană o treceau fiorii, o apucau nevricalele şi, tocmai de aceea, şmecherul tăia tutunul cît mai încet şi se tot uita la ea, repetînd mereu argumentele bunicului, pentru a-i explica de ce nu poate plăti.

Fetişcanele cu funde îl porecliseră „Omul cu puşcăria" ; mama se simţea neliniştită în prezenţa acelui sălbatic cu reputaţie proastă, care duhnea a băutură şi vorbea învîrtind într-una cuţitul ; lămurindu-se

pînă la urmă că nu putea scoate nimic de la el, îi spunea să plece ; dar el simţea o adîncă satisfacţie văzîndu-i stinghereala şi căuta să prelungească întrevederea. Pînă cînd a ajuns să-i spună că, din moment ce nu plătea, putea să se dispenseze de a mai veni. *Señora* avea să uite de existenţa pămîntului ei. A, nu, *doña* Manuela ! Pimentó îşi îndeplinea cu sfinţenie obligaţiile şi, ca arendaş, trebuia să-şi viziteze stăpîna de Crăciun şi de San Juan, ca să-i dovedească că, deşi nu plătea, nu înceta să fie preasupusul ei servitor.

Şi se ducea de două ori pe an, ca să-i murdărească pardoseala cu espadrilele lui pline de noroi şi să repete, învîrtindu-şi cuţitul, că puşcăriile sînt făcute pentru oameni. Era o răzbunare de sclav, amara plăcere a milogului care-şi flutură zdrenţele lui împuţite în mijlocul unei petreceri de oameni bogaţi.

Toţi ţăranii rîdeau, comentînd purtarea lui Pimentó faţă de stăpîna lui.

Iar lăudărosul îşi justifica acea purtare prin următorul raţionament : de ce trebuia să plătească ? Ia să vedem : de ce ?... Ogoarele acelea fuseseră cultivate şi de bunicul lui. La moartea tatălui, fraţii şi le împărţiseră după bunul lor plac, aşa cum era obiceiul prin *huerta,* fără să-l întrebe nimic pe proprietar. Ei erau cei care le lucrau, cei care le făceau să rodească, cei care-şi lăsau, puţin cîte puţin, viaţa pe brazdele lor.

Pimentó dovedea atîta neruşinare vorbind cu patimă de munca lui, încît unii zîmbeau... Eie şi aşa ! el nu muncea mult pentru că era şmecher şi pricepuse

vicleşugurile vieţii. Dar uneori muncea şi el din zori pînă-n seară, şi atîta era destul pentru ca ogoarele să fie pe mai bună dreptate ale lui decît ale acelei coconeţe grăsane din Valencia. Să vină ea să le lucreze; să se înhame la plug cu toate ocalele ei de carne şi cu cele două fetişcane înzorzonate, şi atunci o să fie stăpîna lor legiuită.

Glumele grosolane ale lăudărosului făceau asistenţa să scoată răcnete de rîs. Toţi oamenii aceia care mai purtau încă în suflet amărăciunea plăţilor de la San Juan, se bucurau nespus văzîndu-şi stăpînii trataţi cu atîta cruzime. Ha! Povestea cu plugul avea un haz nespus; şi fiecare îşi închipuia că-şi vede stăpînul, rentierul burtos şi tipicar sau cucoana bătrînă şi fudulă, înhămaţi la arat, trăgînd din răsputeri să taie brazda, în vreme ce ei, cei de jos, ţăranii, plesneau din bici.

Îşi făceau cu ochiul, rîdeau, îşi ardeau palme, ca să-şi arate mulţumirea. Oho!! Că bine mai era la cîrciuma lui Copa cînd ascultai la omul ăsta. Cîte îi mai trăsneau prin cap...!

Dar soţul Pepetei era închiondorat şi mulţi băgară de seamă că se uită pieziş, cu acea privire crîncenă, bine cunoscută la cîrciumă drept semn neîndoielnic al unei foarte apropiate răbufniri. Vocea i se înăsprise, de parcă tot alcoolul care-i umfla stomacul i s-ar fi ridicat, în valuri fierbinţi, pînă-n gît.

Puteau ei să rîdă, prietenii lui, pîn-or crăpa, dar asemenea rîsete aveau să fie cele din urmă. *Huerta* nu mai era ceea ce fusese vreme de zece ani. Stăpînii, iepuri fricoşi, se preschimbaseră în lupi necruţători. Începeau iar să-şi arate colţii ca altădată. Pînă şi stăpîna lui se obrăznicea cu el — cu el care era spaima tuturor proprietarilor din *huerta*; cînd fusese la ea de San Juan, îşi bătuse joc de vorba aia a lui cu puşcăria şi chiar de cuţit, prevenindu-l că va trebui ori să plece de pe ogoare, ori să-şi plătească arenda cu restanţe cu tot.

Şi de ce se grozăveau aşa?... Pentru că nu se mai temeau de el... Şi de ce nu se mai temeau?... Hristoase! Pentru că pămîntul lui Barret, acea sperietoare de paragină care-i îngrozea pe stăpîni şi-i făcea să fie blînzi şi îngăduitori, nu mai era părăsit şi nelucrat. Se destrămase vraja. De cînd un hoţoman, un lihnit, izbutise să-i ţină la respect pe ei toţi, proprietarii rîdeau şi, ca să-şi răzbune cei zece ani de blîndeţe, se făceau mai afurisiţi decît faimosul *don* Salvador.

— Aşa e... aşa e, ziceau toţi din grup, întărind spusele lui Pimentó cu aprobări energice din cap.

Toţi recunoşteau că stăpînii se schimbaseră, cînd îşi aminteau amănuntele ultimei întrevederi cu ei: ameninţările de reziliere, refuzul de a primi plata incompletă, aerul ironic cu care le vorbiseră de pămîntul lui Barret, acum iarăşi lucrat, în ciuda duşmăniei întregii *huerte*. Şi iată că deodată, după ce hălăduiseră zece ani în dulce izbîndă, cu frîul slobod şi stăpînul la picioare, venea smucitura nemiloasă, întoarcerea la alte timpuri; acum iar avea să le pară pîinea amară şi vinul mai acru, cu gîndul la blestematul soroc şi asta din vina unui străin, a unui păduchios

care nici măcar nu se născuse în *huerta*, aciuat printre ei ca să le încurce socotelile și să le îngreuneze viața. Și păcătosul ăsta mai trăia încă ? Oare nu mai erau bărbați în *huerta* ?...

Se terminase cu dovezile de prietenie din ultima vreme, cu atențiile iscate în jurul sicriului unui biet copilaș ! Toată omenia trezită de nenorocire se năruia ca un castel din cărți de joc, se risipea ca un nor subțire, și reapărea brusc vechea dușmănie, solidaritatea întregii *huerta*, care, luptînd împotriva intrusului, își apăra propria ei existență.

Și în ce moment reînvia această ostilitate ! Ochii oamenilor ațintiți asupra lui străluceau cu flăcări de ură ; mințile, tulburate de alcool, păreau să simtă fiorul pornirii de a ucide ; instinctiv se îndreptau cu toții către Batiste, iar acesta începu să se simtă împins din toate părțile, de parcă cercul s-ar fi strîns în jurul lui pentru a-l nimici.

Acum se căia că rămăsese lîngă jucători. Nu-i era frică, dar blestema ceasul cînd i se năzărise să intre în cîrciumă, în atmosfera ei stranie care părea să-i răpească energia. Își pierduse aici tăria care-l însuflețea cînd simțea sub talpă ogorul cultivat cu prețul atîtor sacrificii și pentru a cărui apărare era gata să-și dea viața.

Pimentó, lăsîndu-se pradă mîniei, simți deodată cum i se urcă la cap tot rachiul băut în cele două zile. Își pierduse liniștea lui de bețiv care nu se lasă doborît și, cînd se sculă clătinîndu-se, trebui să facă un efort pentru a se ține pe picioare. Din ochii injectați, parcă sta să-i țîșnească sînge. Vocea îi era opintită, ca și cum ar fi tras de ea s-o scape de stavila alcoolului și a mîniei.

— Pleacă ! îi zise poruncitor lui Batiste, întinzînd o mînă amenințătoare cu care-i atinse aproape fața. Pleacă sau te omor !

Să plece !... Asta dorea și Batiste, din ce în ce mai palid, căindu-se tot mai mult că se află acolo. Dar înțelegea el bine ce însemna acel imperios „Pleacă !“ al zurbagiului, întărit de semnele de încuviințare ale tuturor.

Nu-i cereau să plece din cîrciumă, pentru a-i scuti de prezența lui nesuferită ; îi porunceau, sub amenințarea cu moartea, să-și părăsească ogoarele, de care era legat trup și suflet ; să lase pentru totdeauna casa în care îi murise copilașul, unde fiecare ungher îi amintea de strădaniile și bucuriile întregii familii în lupta lor cu sărăcia. Și, ca într-o străfulgerare, se văzu iar cu calabalîcul în căruță, rătăcind pe drumuri, în căutarea necunoscutului, ca să-și croiască altă viață, avînd drept mohorîtă însoțitoare foamea crîncenă, care o să le calce iar pe urme... Nu ! El ocolea ciocnirile ; dar să nu se atingă de pîinea alor lui !

Acum îi pierise îngrijorarea. Imaginea copiilor flămînzi și lipsiți de cămin îl făcea să devină mînios și agresiv. Mai că-i venea să se repeadă la oamenii aceia pentru că-i pretinseseră asemenea monstruozitate.

— Pleci ? Pleci ? întrebă Pimentó din ce în ce mai întunecat și amenințător.

Nu, n-avea să plece. O spuse cu capul, cu zîmbetul lui disprețuitor, cu o privire hotărîtă și sfidătoare pe care și-o plimbă peste tot grupul.

— Lepădătură ! răcni zurbagiul, în vreme ce-și abătea o mînă pe obrazul lui Batiste cu o palmă răsunătoare.

Încurajați parcă de gestul lui violent, toți cei din grup se avîntară împotriva odiosului intrus ; dar pe deasupra capetelor începu să se vînture un braț vînjos care ținea un taburet cu fundul de trestie, chiar acela poate pe care stătuse pînă nu de mult Pimentó.

În mîna puternică a lui Batiste, scăunelul acela, cu șipci tari și picioare groase de lemn de roșcov, cu stinghiile dintre ele lustruite de folosință, devenea o armă de temut.

Clondire și măsuțe se rostogoliră la pămînt. Oamenii se trăgeau instinctiv înapoi, înspăimîntați de atitudinea agresivă a acelui om, de obicei liniștit, pe care furia îl făcea acum să pară uriaș ; dar înainte de-a mai apuca ei să facă un pas înapoi, răsună deodată un pocnet ca de oală plesnită, și Pimentó se nărui cu capul spart de lovitura taburetului.

În bătătură se iscă o zăpăceală de nedescris.

Copa, care din bîrlogul lui părea să nu ia seama la nimic — dar era cel dintîi care adulmeca încăierările — de cum văzu taburetul ridicat în aer, apucă măciuca ascunsă sub tejghea și, izbind în dreapta și-n stînga, curăță într-o clipită cîrciuma de mușterii, zăvorînd pe dată ușa, după sfîntul lui obicei.

Mulțimea se frămînta mai departe în bătătură, mesele se răsturnau, bețe și ciomege se vînturau pe sus, fiecare punîndu-se în gardă față de vecin, pentru ceea ce ar mai putea urma ; iar în vremea asta, cel care pricinuise toată zarva, Batiste, stătea nemișcat, cu brațele căzute, speriat de ceea ce făcuse, ținînd încă în mînă taburetul mînjit de sînge.

Pimentó, căzut pe brînci, se tînguia cu vaiete care semănau a sforăituri, în vreme ce sîngele îi curgea gîlgîind din capul spart.

Cu sentimentul frățesc al bețivilor, Terrerola cel mare sări în ajutorul rivalului său, uitîndu-se cu dușmănie la Batiste. Îl insulta căutîndu-și la brîu cuțitul ca să-l lovească.

Cei mai pașnici o luară la fugă pe poteci, întorcînd mereu capul cu o curiozitate bolnăvicioasă ; ceilalți rămaseră locului, gata de apărare, pregătindu-se fiecare să-și sfîrtece vecinul fără să știe pentru ce, nevrînd totuși să fie el primul care să înceapă atacul. Ciomegele rămîneau ridicate, se vedea sclipirea bricegelor prin grupuri, însă nimeni nu se apropia de Batiste, iar el se retrăgea încet, de-a-ndaratelea, ținînd în sus taburetul plin de sînge.

Așa ieși din bătătură, privind cu ochi sfidători grupul care-l înconjura pe Pimentó. Toți erau oameni curajoși, dar păreau intimidați de forța acestui bărbat.

Cînd se văzu în drum, la oarecare distanță de cîrciumă, o luă la fugă și, tocmai aproape de casă, aruncă într-un canal taburetul greoi, uitîndu-se cu groază la petele negricioase de sînge, acum uscat.

X

Batiste pierdu orice speranţă de a mai trăi liniştit pe pămîntul lui.

Întreaga *huerta* se ridica iarăşi împotrivă-i. Din nou trebui să se izoleze în casă cu ai lui, să trăiască într-o veşnică singurătate, ca un ciumat, ca o fiară în cuşcă, pe care toţi o ameninţă cu pumnul de la distanţă.

Nevastă-sa îi povestise a doua zi cum fusese dus acasă zurbagiul rănit. El însuşi auzise din odaie strigătele şi ameninţările tuturor celor care-l însoţeau grijulii pe betegitul Pimentó... O adevărată manifestaţie. Femeile, care aflaseră întîmplarea mulţumită uluitoarei repeziciuni cu care se transmit veştile în *huerta*, ieşeau în drum ca să-l vadă de aproape pe viteazul soţ al Pepetei şi să-l căineze ca pe un erou căzut jertfă pentru binele tuturor.

Chiar şi unele care, cu cîteva ceasuri înainte, îl ocărau în toate chipurile, revoltate de rămăşagul lui

de beţiv, acum îl compătimeau, se interesau dacă rana era gravă şi cereau răzbunare împotriva „lihnitului", a hoţomanului care, după ce că se înstăpînise pe un avut care nu era al lui, mai încerca şi să se impună prin teroare năpustindu-se asupra oamenilor de treabă.

Pimentó era măreţ. Îl durea grozav rana, păşea sprijinindu-se de prietenii lui, cu capul bandajat, chinuit ca un Hristos, după cum decretau cumetrele indignate ; dar el se silea să zîmbească şi, la fiecare strigăt de răzbunare, răspundea cu un aer trufaş, declarînd că era treaba lui să-l pedepsească pe duşman.

Batiste nici nu se îndoia că oamenii aveau să se răzbune. Cunoştea procedeele obişnuite în *huerta*. Legile de la oraş nu erau făcute pentru locurile acelea. Închisoarea părea o pedeapsă prea uşoară cînd era vorba de răfuirea unei duşmănii. Ce-i trebuiau unui bărbat adevărat judecători şi jandarmi dacă avea ochi ageri şi o puşcă în casă ? Socotelile între bărbaţi trebuie lichidate de ei înşişi.

Şi cum întreaga *huerta* gîndea aşa, degeaba se vînturară pe drumuri, a doua zi după încăierare, doi galonaţi cu tricorn, între cîrciuma lui Copa şi casa lui Pimentó, pentru a pune întrebări cu tîlc oamenilor de pe ogoare. Nimeni nu văzuse nimic, nimeni nu ştia nimic ; Pimentó povestea cu rînjete grosolane cum, întorcîndu-se de la cîrciumă, îşi spărsese singur capul din pricina beţiei, care-l făcuse să meargă pe două cărări, izbindu-se de copacii de pe drum ; aşa că cei doi jandarmi trebuiră să se înapoieze la postul lor din Alboraya fără să fi făcut vreo lumină în privinţa

veştilor vagi care ajunseseră pînă la ei despre o încăierare sîngeroasă.

Această mărinimie a victimei şi a prietenilor săi îl alarma pe Batistet, făcîndu-l să trăiască într-o permanentă încordare.

Ca nişte melci fricoşi, toţi ai lui se retraseră în casă, evitînd orice contact cu *huerta*.

Cei mici nu se mai duceau la şcoală. Roseta încetă să mai meargă la fabrică, iar Batistet nu mai făcea un pas în afara pămîntului lor. Tatăl era singurul care ieşea ; pe cît era de grijuliu şi prudent în privinţa familiei sale, pe atît era de sigur şi liniştit cînd era vorba de el.

Totuşi nu făcea nici un drum la Valencia fără să-şi ia puşca pe care, o dată ajuns acolo, o lăsa în grija unui prieten de la periferie. Trăia nedespărţit de arma lui — obiectul cel mai preţios din casă — mereu curată, strălucitoare şi mîngîiată cu acea dragoste de maur pe care o nutreşte ţăranul valencian pentru puşca lui.

Teresa era iar abătută ca la moartea micuţului. De cîte ori îşi vedea bărbatul curăţînd cele două ţevi ale armei, schimbînd cartuşele sau manevrînd piedica pentru a se convinge că alunecă uşor, îi venea în minte imaginea puşcăriei şi tragica poveste a lui Barret. Vedea sînge şi blestema clipa cînd le dăduse prin gînd să se aşeze pe acel pămînt afurisit. Apoi urmau ceasurile de nelinişte în lipsa bărbatului, seri nesfîrşite de îngrijorare, aşteptîndu-şi omul care nu mai venea, ieşind în uşa casei pentru

a cerceta drumul, cutremurîndu-se de cîte ori auzea răsunînd în depărtare vreo împuşcătură de-a vînătorilor de rîndunele, socotind-o începutul unei năpaste — fie că-i fărîma lui bărbatu-său ţeasta, fie că-i deschidea porţile puşcăriei. Şi cînd, în sfîrşit, apărea Batiste, cei mici strigau de bucurie, Teresa zîmbea ştergîndu-şi ochii, fata ieşea să-l îmbrăţişeze pe tată-său, ba chiar şi cîinele sărea în jurul lui, adulmecîndu-l cu îngrijorare, ca şi cum ar fi mirosit primejdia pe care o înfruntase.

Iar Batiste, sigur de el, liniştit, rîdea fără trufie de îngrijorarea familiei, arătîndu-se tot mai îndrăzneţ pe măsură ce trecea timpul de la faimoasa încăierare.

Se considera în siguranţă. Atîta vreme cît îi atîrna de braţ minunata „pasăre cu două viersuri", cum îi zicea el puştii, putea să umble liniştit prin toată *huerta*. Cu asemenea tovărăşie, duşmanii se făceau că nu-l cunosc. Ba chiar, de cîteva ori îl văzuse de departe pe Pimentó, care-şi plimba prin *huerta* capul bandajat ca pe un stindard al răzbunării, dar zurbagiul, cu toate că se vindecase, fugea, temîndu-se de o întîlnire poate mai mult chiar decît Batiste.

Toţi îl priveau chiorîş, dar niciodată nu auzi de pe ogoarele din preajma drumului vreo vorbă de ocară. Oamenii îi întorceau spatele cu dispreţ, se aplecau peste brazdă şi munceau plini de rîvnă pînă cînd dispărea dintre ei.

Singurul care-i vorbea era moş Tomba, păstorul ţicnit, care-l recunoştea cu ochii lui fără lumină, ca şi cum ar fi adulmecat în preajma lui Batiste izul

nenorocirii. Şi mereu aceleaşi vorbe... N-avea de gînd să lase acele pămînturi blestemate ?

— Faci rău, fiule, o să-ţi aducă numai năpastă.

Batiste asculta zîmbind veşnicul cîntec al bătrînului. Învăţat cu primejdia, se temea acum mai puţin ca oricînd de ea. Aproape că simţea un fel de plăcere ascunsă sfidînd-o, înfruntînd-o. Întîmplarea de la cîrciumă îi schimbase firea, înainte paşnică şi răbdătoare, trezind în el o violenţă agresivă. Ţinea să le arate tuturor că nu se teme de ei ; şi aşa cum îi spărsese capul lui Pimentó era în stare să se ia la luptă cu toată *huerta*. De vreme ce-l zădărau, avea să fie dîrz şi trufaş, ţinîndu-i un timp la respect ca să-l lase apoi să trăiască liniştit.

Din pricina acestei socoteli primejdioase, aproape că-şi părăsi ogoarele, petrecîndu-şi zilele pe drumurile *huertei,* chipurile ca să vîneze, dar de fapt ca să-şi arate puşca şi faţa închiondorată.

Într-o zi îl apucă înserarea vînînd rîndunele în viroaga de la Carraixet.

Păsările ţeseau cu zborul lor agitat un dans capricios, oglindit de iazurile liniştite, înconjurate cu stuf. Viroaga aceasta, care spinteca *huerta* ca o crăpătură adîncă, întunecoasă, cu ape stătute şi puturoase, cu maluri mocirloase, în preajma cărora se legăna cîte o lotcă pe jumătate putredă, avea un aspect trist şi sălbatic. Nimeni n-ar fi bănuit că înapoia malurilor înalte, dincolo de trestii şi stuf, se afla cîmpia mănoasă, cu zîmbetul întinderilor ei verzi. Pînă şi lumina soarelui părea lugubră cînd

cobora, cernută de o vegetaţie mohorîtă, în fundul acelei viroage, reflectîndu-se palid în apele-i moarte.

Batiste îşi petrecuse după-amiaza vînînd. Nu-i mai rămăseseră la brîu decît vreo două cartuşe, iar la picioare adunase într-o grămăjoară de pene însîngerate vreo duzină de păsări. Ce mai ospăţ ! Cum aveau să se bucure cei de acasă !

Începea să se întunece în viroaga adîncă ; din iazuri se ridica o duhoare infectă, respiraţia otrăvită a frigurilor palustre. Mii de broaşte îşi înălţau cîntarea, salutînd parcă primele stele, bucuroase că nu mai auzeau împuşcăturile care le întrerupeau orăcăitul şi le sileau să se năpustească speriate în apă, sfărîmînd oglinda mată a iazurilor mocirloase.

Batiste îşi adună păsările şi, atîrnîndu-le la brîu, sui malul din două salturi, apucînd-o pe poteci spre casă.

Cerul, scăldat încă de lumina slabă a asfinţitului, căpătase o dulce nuanţă viorie ; stelele străluceau şi de pe întinsul *huertei* se auzea puzderia de zgomote ale vieţii cîmpeneşti înainte de a se stinge la căderea nopţii. Pe drumuri treceau fetele care se înapoiau la oraş, oamenii care veneau de la cîmp, caii obosiţi trăgînd căruţe grele, iar Batiste răspundea la salutul tuturor celor care treceau pe lîngă el, locuitori din Alboraya care nu-l cunoşteau, ori nu aveau aceleaşi pricini ca vecinii lui pentru a-l urî.

Satul rămase în urmă şi, cu cît se apropia de casă, cu atît simţea mai multă ostilitate. Oamenii treceau pe lîngă el, pe drum, fără să-i dea bună seara.

Intra pe pămînt străin și, ca soldatul care se pregătește de luptă de cum trece granița dușmană, Batiste își căută la brîu munițiile de război, două cartușe cu glonț și alice, făcute chiar de el, și își încărcă pușca.

După ce făcu treaba asta, îi veni să rîdă. Ce mai ploaie de plumb ar primi cel care s-ar încumeta să-i taie calea !

Mergea fără grabă, liniștit, bucurîndu-se de răcoarea nopții de vară. Dar liniștea nu-l împiedica să se gîndească la nesăbuința de a trece prin *huerta* la asemenea oră, dușmănit cum era.

Auzul lui ager de om de la țară percepu în spate un zgomot. Se întoarse repede și, la lumina difuză a stelelor, i se păru că vede o mogîldeață neagră strecurîndu-se tiptil din drum și ascunzîndu-se după un taluz.

Batiste luă pușca în mînă și, ridicînd piedica, se apropie cu băgare de seamă. Nimeni... I se păru doar că la oarecare distanță ierburile unduiau în întuneric, ca și cum s-ar fi tîrît ceva printre ele.

Era urmărit : cineva avea de gînd să-l atace mișelește pe la spate. Dar bănuiala asta nu ținu mult. Poate că era vreun cîine vagabond care fugea simțindu-l că se apropie.

Un lucru era sigur : cineva fugea de el, fie el cine o fi, așa că n-avea rost să zăbovească pe acolo.

Merse înainte pe drumul întunecos, pășind fără zgomot, ca unul care cunoaște locul orbește și, din prudență, caută să nu atragă atenția. Cu cît se

apropia de casă cu atît îi creștea și îngrijorarea. Aici era pe tărîmul lui, dar tot aici erau și dușmanii lui cei mai înverșunați.

Cu puțin înainte de a ajunge acasă, în dreptul fermei unde dansau fetele duminica, drumul se îngusta, făcînd cîteva șerpuituri. De o parte, un dîmb înalt, încununat cu două șiruri de duzi bătrîni ; de cealaltă, un canal larg, ale cărui maluri înclinate erau acoperite cu trestii dese și înalte.

Vegetația aceea părea în întuneric o pădure indiană, o boltă de bambuși care se arcuia deasupra drumului negru. Trestiile, fremătînd în adierea nopții, scoteau un vaier lugubru : mirosea parcă a trădare în locul acela atît de răcoros și plăcut în ceasurile de arșiță.

Ca să-și rîdă de îngrijorarea lui, Batiste își exageră în gînd primejdia. Strașnic loc ca să-i tragă cineva un glonț în cap ! Dacă Pimentó s-ar afla pe acolo, n-ar lăsa să-i scape o ocazie atît de minunată.

Nici n-apucă bine să-și zică asta, și dintre trestii țîșni o limbă de foc dreaptă și iute, o săgeată roșie care, mistuindu-se, produse un pocnet, iar pe lîngă urechea lui Batiste trecu ceva șuierînd. Trăsese în el... Instinctiv se chirci, căutînd să se facă una cu pămîntul întunecat, ca să nu se ofere drept țintă dușmanului. În aceeași clipă scăpără altă flacără, pocni a doua detunătură, contopindu-se cu ecourile încă vii ale celei dinainte, iar Batiste simți în umărul stîng o sfîșiere dureroasă, ceva ca o gheară de oțel sfredelindu-i carnea.

Aproape că n-o luă în seamă. Îl năpădi o bucurie sălbatică. Două împușcături. Două împușcături... dușmanul era dezarmat.

— Hristoase! Acum te am la mînă!

Se năpusti printre trestii, coborî aproape de-a rostogolul panta unuia din malurile canalului și se pomeni în apă pînă la brîu, cu picioarele în mîl și cu brațele ridicate, ca să nu i se ude pușca, păstrînd cu zgîrcenie cele două focuri pînă în clipa cînd va putea să le tragă în plin.

În fața lui, trestiile se îmbinau alcătuind o boltă deasă, aproape de suprafața apei. Mai departe, prin întuneric, se auzea un clipocit înfundat, ca și cum ar fi fugit un cîine pe canal în jos... Acolo se afla dușmanul: pe el!

Și începu să alerge nebunește prin șanțul adînc, pășind pe dibuite în beznă, pierzîndu-și espadrilele în mîlul de pe fund, cu pantalonii lipiți de picioare, îngreuiați de apă, stînjenindu-i mișcările, cu fața biciuită de trestiile frînte, zgîriată de frunzele țepene și tăioase.

La un moment dat i se păru că vede ceva negru agățîndu-se de trestii, opintindu-se să urce malul. Putea să-i scape... Foc! Simțind în mîini mîncărimea pornirii ucigașe, duse pușca la ochi; apăsă pe trăgaci... împușcătura porni și mogîldeața căzu în canal, stîrnind o ploaie de frunze și trestii rupte.

După el! După el! Batiste auzea iarăși acel clipocit de cîine care aleargă, dar acum cu mai multă putere, ca și cum și-ar fi întețit fuga îmboldit de disperare.

Goana aceea prin beznă, prin tufăriș, prin apă, era ceva amețitor. Alunecau amîndoi pe pămîntul moale și nu se puteau ține de trestii ca să nu scape pușca; apa se învîrtejea, răscolită de fuga lor turbată, și Batiste, căzînd de cîteva ori în genunchi, avu grijă să ridice brațele, ca să-și țină arma deasupra apei, salvînd glonțul de rezervă.

Goana după vînatul omenesc continuă, așa pe bîjbîite, în beznă, pînă cînd, la o cotitură a canalului, ieșiră la un loc deschis unde nu erau trestii pe maluri.

Ochii lui Batiste, obișnuiți cu întunericul de sub bolta vegetală, văzură cît se poate de limpede un om care, proptindu-se în pușcă, ieșea clătinîndu-se din canal, mișcîndu-și anevoie picioarele îngreunate de mîl.

Era el!... el! Cel de totdeauna!

— Tîlharule... tîlharule... n-ai să-mi scapi! răcni Batiste din mijlocul canalului și trase al doilea foc, cu siguranța vînătorului care poate ochi bine și știe că nimerește în plin.

Îl văzu căzînd în brînci pe taluz și tîrîndu-se apoi de-a bușilea ca să nu se rostogolească în apă. Batiste vru să-l ajungă, cu atîta grabă, încît, făcînd un pas greșit căzu cît era de lung în fundul canalului.

Se pomeni cu capul în mîl, înghițind apa mocirloasă și roșcată; crezu că moare, că rămîne îngropat în nămol și, într-un tîrziu, cu o opintire zdravănă, izbuti să se salte, scoțînd deasupra apei fața

cu ochii orbiţi de mîl şi gura care aspira gîfîind adierea nopţii.

De îndată ce-şi recăpătă vederea, îşi căută duşmanul. Dispăruse. Cu apa şi noroiul şiroind pe el, ieşi din canal, sui panta prin acelaşi loc ca şi potrivnicul său ; dar cînd ajunse sus, nu-l zări.

Pe pămîntul uscat se vedeau nişte pete negricioase ; le atinse cu mîna. Miroseau a sînge. Ştia el bine că nu-şi greşise ţinta. Dar zadarnic îşi căută duşmanul în dorinţa de a-i privi cadavrul.

Pimentó avea pielea groasă şi poate că se tîra spre casă, împroşcînd sînge şi noroi. De la el venea pesemne fîşîitul uşor pe care-l auzea parcă prin ogoarele apropiate, ca acela al unui şarpe mare, tîrîndu-se printre brazde ; din pricina asta lătrau toţi cîinii din *huerta* cu urlete îndîrjite. Îl mai auzise tîrîndu-se aşa cu un sfert de ceas înainte, cînd, fără îndoială, căutase să-l omoare pe la spate, dar văzîndu-se descoperit, fugise de-a buşilea din drum ca să-l aştepte ceva mai departe, în desişul trestiilor, pîndindu-l fără riscuri.

Batiste se simţi deodată cuprins de frică. Era singur, în mijlocul cîmpiei, cu totul dezarmat ; puşca lui, fără gloanţe, nu mai era decît un biet ciomag. Pimentó nu se mai putea întoarce împotriva lui ; dar avea prieteni. Şi, stăpînit de o groază subită, o luă la fugă, căutînd printre ogoare drumul care ducea spre casa lui.

Un freamăt de alarmă străbătea cîmpia. Cele patru împuşcături în noapte produseseră agitaţie în toată împrejurimea. Cîinii lătrau tot mai întărîtaţi ; pe la case şi ferme se deschideau uşi pe care ieşeau siluete negre, bineînţeles nu cu mîinile goale.

Vecinii se înţelegeau prin şuierături şi strigăte de la mare distanţă. Împuşcăturile noaptea puteau fi semn de incendiu, de hoţi, sau de cîte şi mai cîte !... şi oamenii ieşeau din case gata la orice, cu abnegaţia şi solidaritatea celor care trăiesc în plin cîmp.

Înspăimîntat de această mişcare, Batiste o ţinu într-o fugă pînă acasă, aplecîndu-se de multe ori ca să se strecoare nevăzut la adăpostul malurilor sau al şirelor de paie.

Îşi văzu în sfîrşit casa, cu uşa deschisă şi luminată, iar în cadrul ei roşiatic, mogîldeţele negre ale familiei.

Cîinele îl simţi şi veni cel dintîi să-l întîmpine. Teresa şi Roseta scoaseră un strigăt de bucurie.

— Batiste, tu eşti ?

— Tată ! Tată !...

Şi toţi se năpustiră spre el, în faţa intrării, sub bolta bătrînă, printre ale cărei mlădiţe stelele sclipeau ca nişte licurici.

Mama, cu auzul ei ascuţit de femeie îngrijorată şi alarmată de întîrzierea bărbatului, auzise departe, foarte departe cele patru împuşcături, şi-i sărise inima, cum zicea ea. Toţi ai lui se repeziseră la uşă, străpungînd cu priviri pline de teamă depărtările întunecoase, convinşi că detunăturile care alarmaseră cîmpia aveau o legătură cu întîrzierea lui.

Nebuni de bucurie că-l vedeau și-l auzeau, nu luară seama la fața lui plină de noroi, la picioarele goale, la hainele murdare din care șiroia apa mocirloasă.

Îl împinseră înăuntru. Roseta se agăță de gîtul lui, suspinînd drăgăstos, cu ochii încă umezi :

— Tată ! Tată !...

Dar tatăl nu-și putu stăpîni o strîmbătură de durere, un „au !" înăbușit și jalnic. Unul din brațele Rosetei se sprijinise pe umărul lui stîng, chiar în locul unde îl sfîșiase gheara de oțel și unde simțea o greutate tot mai apăsătoare.

Cînd intră în casă și lumina opaițului căzu asupra lui, nevasta și copiii scoaseră un strigăt de spaimă. Îi văzură cămașa plină de sînge... și, pe deasupra, înfățișarea aceea ca de bandit evadat din pușcărie prin haznaua latrinei.

Roseta și maică-sa începură să se vaite : „Sfîntă Fecioară ! Maică precistă ! Îl omorîseră ?" —

Dar Batiste, pe care umărul îl durea din ce în ce mai rău, le tăie văicărelile, poruncindu-le cu un aer posomorît să vadă în grabă ce are.

Roseta, mai curajoasă, sfîșie cămașa groasă și aspră pînă ieși umărul la iveală... Ce de sînge ! Fata se îngălbeni, făcînd un efort ca să nu-i vină rău. Batistet și cei mici începură să plîngă, iar Teresa se văita de zor, de parcă bărbatu-său ar fi fost pe moarte.

Rănitului însă nu-i ardea să asculte bocete și o repezi cu asprime. Ce tot bocea atîta ? era o nimica toată ; dovadă că-și putea mișca brațul, deși simțea o greutate tot mai mare în umăr. Era o zgîrietură, o

crestătură de glonț și nimic mai mult. Se simțea în putere așa că rana nu era cine știe ce gravă. Ia haide !... apă, cîrpe, scamă, sticle cu tinctură de arnică pe care Teresa o ținea ca pe un leac miraculos în camera ei... Să se miște ! Nu era momentul să stea să se uite unul la altul cu gura căscată.

Teresa își răvăși toată odaia, scotocind prin fundul lăzilor, sfîșiind cîrpe, desfăcînd feși, în vreme ce fata spăla cu grijă buzele spintecăturii însîngerate care tăia umărul cărnos al lui Batiste ca o lovitură de sabie.

Femeile opriră pe cît se putu hemoragia, legară rana și Batiste respiră cu ușurare, de parcă ar fi fost chiar vindecat. Primise el lovituri mai grele decît asta în viață.

Și se apucă să-i dăscălească pe cei mici, ca să fie cu băgare de seamă. Să nu sufle o vorbă despre tot ce văzuseră. Erau lucruri care trebuiau uitate. Îi spuse același lucru și nevestei, care zicea că trebuie să cheme doctorul. Asta ar fi însemnat să atragă atenția jandarmilor. Cel mai de seamă lucru era să nu se amestece nimeni în ceea ce se întîmplase. Cine știe cum i-o fi mergînd acuma... celuilalt !

În vreme ce nevastă-sa îl ajuta să se primenească și făcea patul, Batiste îi povesti cele întîmplate. Biata femeie holba ochii cu groază, ofta gîndindu-se la primejdia pe care o înfruntase bărbatu-său și arunca priviri îngrijorate spre ușa zăvorîtă a casei, ca și cum s-ar fi așteptat să se ivească jandarmii în prag.

Batistet, în timpul ăsta, cu o prudență precoce, luase pușca și, la lumina opaițului, o ștergea curățin-

du-i țevile, căutînd să înlăture orice urmă de folosință recentă, pentru orice împrejurare.

A fost o noapte rea pentru toată familia. Batiste aiura în patul lui. Avea febră, se agita furios, ca și cum ar mai fi alergat încă prin albia canalului după vînatul omenesc, iar strigătele lui îi speriau pe cei mici și pe cele două femei, care petrecură o noapte albă, stînd lîngă pat, dîndu-i într-una să bea apă cu zahăr, singurul leac la îndemînă care le venise în minte.

A doua zi, ușa casei stătu întredeschisă toată dimineața. Rănitului îi mergea parcă mai bine; cei mici, cu ochii înroșiți de nesomn, stăteau nemișcați în ocol, așezați pe grămada de bălegar, zgîindu-se prostește la toate mișcările animalelor închise acolo. Teresa iscodea cîmpia prin crăpătura ușii, întorcîndu-se apoi lîngă Batiste... Cîtă lume! Toți cei din împrejurimi, treceau pe drum către casa lui Pimentó. În jurul ei se vedea un furnicar de oameni... și toți cu fața întunecată, strigînd și dînd din mîini, aruncînd pesemne, de la distanță, priviri de ură către fosta casă a lui Barret.

Bărbatu-său primea cu mîrîieli asemenea vești. Ceva îl scormonea în piept pricinuindu-i o suferință adîncă. Acea revărsare a *huertei* către casa dușmanului era o dovadă că lui Pimentó îi mergea rău. Poate că avea să moară. Era sigur că cele două gloanțe ale puștii lui îi rămăseseră în trup.

Și acum, ce avea să se întîmple?... O să moară și el în pușcărie ca bietul Barret?... Nu; oamenii aveau să se țină de obiceiurile *huertei*, să-și facă dreptate cu

mîna lor. Muribundul avea să tacă, lăsînd prietenilor, fraților Terrerola sau altora, sarcina de a-l răzbuna. Și Batiste nu știa de care lege să se teamă mai mult: de cea de la oraș sau de cea din *huerta*. După-prînz, fără a lua în seamă protestele și rugămințile celor două femei, rănitul se sculă din pat.

Se înăbușea: trupul lui de atlet, obișnuit cu truda, nu putea suporta atîtea ceasuri de nemișcare. Greutatea din umăr îi da ghes să-și schimbe poziția, ca și cum asta ar fi putut să-l scape de durere.

Cu pas nesigur, amorțit de zăcere, ieși din casă, așezîndu-se sub umbrar, pe o bancă de cărămizi.

Vremea era cam urîtă; sufla un vînt neobișnuit de puternic pentru acel anotimp. Nori întunecați acopereau soarele și de sub ei lumina cădea pieziș, închizînd orizontul ca o cortină de aur șters.

Batiste privea într-o doară către oraș, întors cu spatele spre casa lui Pimentó care se vedea bine acum, de cînd ogoarele fuseseră despuiate de perdelele de grîne ce o ascundeau înaintea secerișului.

Rănitul se simțea îmboldit de curiozitate, dar se temea totodată de ceea ce ar putea vedea; totuși, pînă la urmă, întoarse încet ochii către casa dușmanului.

Da; în fața ușii era adunată o mulțime de lume; bărbați, femei, copii; toată *huerta* dădea fuga îngrijorată la apărătorul ei, acum învins.

Cît trebuie să-l urască oamenii aceia!... Erau departe și, cu toate astea, ghicea numele lui rostit de toate gurile. În țiuitul din urechi, în zvîcnetul tîm-

plelor aprinse de febră, i se păru că distinge zvonul amenințător al acelui viespar.

Și, cu toate astea, martor îi era Dumnezeu că el nu făcuse altceva decît să se apere; că voia numai să-și întrețină familia, fără să facă rău nimănui. Ce vină avea el că era dușmănit de niște oameni care, cum zicea *don* Josquín, învățătorul, erau foarte de treabă dar foarte sălbatici?...

Ziua era pe sfîrșite; asfințitul cernea asupra cîmpiei o lumină cenușie și tristă. Vîntul, din ce în ce mai puternic, purtă pînă la el un ecou depărtat de vaiete și glasuri furioase.

Batiste văzu de departe lumea bulucindu-se în ușa casei și apoi multe brațe ridicate în semn de durere, mîini crispate care smulgeau basmaua de pe cap și o aruncau cu furie la pămînt.

Rănitul simți că tot sîngele îi năvălește în piept; cîteva clipe inima i se opri ca paralizată, apoi începu să zvîcnească cu și mai multă putere, trimițîndu-i în obraz un val roșu și fierbinte.

Știa ce se petrecuse acolo departe; i-o spunea inima: Pimentó își dăduse duhul.

Batiste începu să tremure de frig și de frică; îl apucase o slăbiciune, ca și cum l-ar fi părăsit dintr-o dată puterile; intră în casă și respirația nu i se liniști pînă nu văzu ușa zăvorîtă și opaițul aprins.

Seara se scurse apăsătoare. Toți ai casei picau de somn, doborîți de oboseala nopții nedormite din ajun. Abia dacă mîncară, și înainte de ora nouă erau cu toții în pat.

Batiste simțea că rana merge mai bine. Greutatea din umăr scăzuse; nici febra nu mai era mare; dar acum îl chinuia o durere ciudată la inimă.

În bezna odăii, treaz încă, văzu apărînd o umbră ștearsă, nedeslușită, care, puțin cîte puțin, căpătă contur și culori, pînă deveni Pimentó, așa cum îl văzuse în ultimele zile, cu capul bandajat și cu expresia lui amenințătoare de om răzbunător.

Vedenia îl tulbura și de aceea închise ochii ca să adoarmă. Întunecime absolută; somnul era gata să-l cuprindă... dar ochii închiși începură să zărească în bezna lor adîncă niște puncte de foc, care creșteau, formînd pete de diverse culori, iar petele, după ce pluteau cîtva timp la întîmplare, se căutau, se contopeau și iarăși îl vedea pe Pimentó apropiindu-se încet de el, cu prudența feroce a unei fiare care-și hipnotizează victima.

Batiste se strădui să scape de coșmarul acela.

Nu dormea, nu: auzea sforăielile nevesti-si, culcată lîngă el, și pe ale copiilor rupți de oboseală; dar le auzea tot mai înfundat, tot mai stins, ca și cum o tainică putere ar fi dus departe, tot mai departe casa, iar el ar fi rămas pe loc, neclintit, fără să se poată mișca oricît s-ar fi silit, văzînd chipul lui Pimentó lîngă el, simțind în obraz respirația fierbinte a dușmanului său.

Nu murise oare?... Întrebarea încolțea în mintea lui toropită și, cu mare greutate, își răspundea apoi că Pimentó murise. Acum nu mai arăta ca adineauri, cu capul spart, ci avea trupul sfîrtecat de două răni, de

care Batiste nu-şi putea da seama unde se aflau ; dar erau două răni din ale căror buze înnegrite izvora necontenit sîngele. Cele două împuşcături, fără doar şi poate. Un ochitor ca el nu dădea greş niciodată.

Iar năluca, învăluindu-i faţa în respiraţia ei fierbinte, aţintea asupra lui Batiste o privire care părea să-i sfredelească ochii, pătrunzînd pînă în adînc şi scormonindu-i măruntaiele.

— Iartă-mă Pimentó ! gemea rănitul cu glas de copil, îngrozit de coşmarul lui.

Da ; trebuia să-l ierte. Îl omorîse, e adevărat ; dar el îl provocase cel dintîi. Haide ! bărbaţii, dacă sînt bărbaţi, trebuie să se arate drepţi ! Din vina lui doar se întîmplase totul.

Dar morţilor nu le pasă de dreptate şi spectrul, purtîndu-se ca un tîlhar, zîmbea cu cruzime şi dintr-un salt se sui pe pat, lăsîndu-se peste el, apăsîndu-i rana de la umăr cu toată greutatea.

Batiste gemu de durere, fără să se poată elibera de povară. Căuta să-l îmblînzească, zicîndu-i pe nume, Toni, cu o familiaritate prietenoasă, în loc să-i spună după poreclă.

— Toni, mă doare.

Asta şi dorea arătarea : să-l doară. Şi, găsind că nu e destul, îi smulse cu privirea cîrpele şi feşile de pe rană, împrăştiindu-le în jur. Apoi îşi vîrî cu cruzime unghiile în carnea sfîşiată şi trase de margini, făcîndu-l să răcnească :

— Au, au !... Pimentó, iartă-mă !

Durerea era atît de mare, încît fiorii, suind de-a lungul umărului pînă la cap, îi zbîrleau firele părului tuns scurt, făcîndu-le să crească şi să se încîlcească în spasmele groazei ca o colcăială oribilă de şerpi.

Atunci se întîmplă un lucru înspăimîntător. Înhăţîndu-l de părul acela ciudat, arătarea începu în sfîrşit să vorbească.

— Vino... vino, zicea, trăgîndu-l de păr.

Îl tîra cu o uşurinţă supraomenească, îl ducea zburînd sau înotînd — nu-şi dădea prea bine seama cum — printr-o materie uşoară, alunecoasă şi pluteau aşa amîndoi cu o iuţeală ameţitoare, strecurîndu-se prin beznă către o pată roşie, care se vedea departe, foarte departe.

Pata se mărea, căpăta forma uşii de la odaie, pe unde năpădea un fum dens, cu miros înecăcios, o duhoare de paie arse care îi tăia respiraţia.

Pesemne că era gura iadului ; acolo avea să-l azvîrle Pimentó, în uriaşa vîlvătaie a cărei strălucire învăpăia uşa. Spaima îl deştepeni. Scoase un strigăt îngrozitor, mişcă în sfîrşit braţele şi, cu o smucitură zdravănă, scăpă şi de Pimentó şi de ciudatul păr de pe cap.

Deschise ochii mari şi nu mai zări arătarea. Visase ; desigur că febra îl făcuse să aiureze ; acum era iar în pat, lîngă biata Teresa, care, încă îmbrăcată, sforăia greu alături de el.

Totuşi nu ; delirul mai continua şi acum. Ce lumină orbitoare se revărsa în odaie ? Vedea încă pesemne gura iadului, care semăna cu uşa odăii, slobozind fum şi o lumină roşietică. O fi dormind ? Se frecă la ochi, îşi

mişcă braţele, se ridică în sus... Nu ; era treaz, treaz de tot.

Uşa se făcea din ce în ce mai roşie, fumul mai gros. Auzi nişte trosnituri înfundate ca de trestii care plesnesc linse de flacără, şi văzu chiar scînteile zburînd, agăţîndu-se ca nişte muşte de foc de perdeaua de creton de la uşă. Auzi un lătrat disperat, nesfîrşit, ca un clopot de alarmă.

Hristoase !... Realitatea convingătoare, năpădindu-l brusc, păru să-l înnebunească.

— Teresa ! Teresa !... Scoală !...

Şi dintr-un brînci o dădu jos din pat. Apoi alergă în odaia copiilor şi, cu ghionţi şi strigăte, îi scoase în cămăşi, ca o turmă bleagă şi speriată care aleargă de frica bîtei fără să ştie unde merge. Ardea chiar acoperişul casei lor, aruncînd pe pat un mănunchi de scîntei.

Orbit de fum, fiecare minut părîndu-i un veac, Batiste deschise uşa casei, şi toţi membrii familiei ieşiră înnebuniţi de groază, numai în cămaşă, alergînd spre drum.

Acolo, puţin mai liniştiţi, se aşezară.

Erau toţi, pînă şi bietul cîine, care urla jalnic, uitîndu-se la casa în flăcări.

Teresa îşi îmbrăţişă fata, care, uitînd, primejdia, se înfioră de ruşine văzîndu-se numai în cămaşă în mijlocul *huertei* ; se aşeză pe un dîmb şi se ghemui, din pudoare, cu bărbia pe genunchi, trăgînd de pînza albă ca să-şi acopere picioarele.

Cei doi mititei se cuibăreau înspăimîntaţi în braţele fratelui mai mare, iar tatăl se frămînta ca un apucat, răcnind blesteme.

Dumnezeii lor !... Şi cu cîtă iscusinţă lucraseră !... Puseseră foc casei din cele patru colţuri ; ardea toată dintr-o dată. Pînă şi ograda, cu grajdul şi umbrarele ei era înconjurată de o cunună de flăcări măreţe.

Răzbeau de acolo nechezături disperate, cotcodăceli îngrozite, grohăituri crunte ; dar casa, nepăsătoare la vaietele celor care se pîrjoleau în jurul ei, arunca mereu limbi şerpuitoare de foc pe uşi şi ferestre. Din vîlvătaia acoperişului se ridica o spirală uriaşă de fum alb, care, în reflexele incendiului, căpăta transparenţe de roză.

Timpul se schimbase ; noaptea era liniştită, nu adia nici o boare de vînt, iar albastrul cerului era întunecat de coloana de fum, printre ale cărei volute albe priveau curioase stelele.

Teresa se lupta cu bărbatu-său, care trezit din amarnica surpriză şi îmboldit de grija nevoilor ce împing la fapte necugetate, voia să intre în infernul acela. O clipă, nu mai mult, atîta cît să scoată din odaie săculeţul cu banii cîştigaţi pe recoltă.

Ah, sărmana femeie ! nici n-avea rost să se mai împotrivească, răbdînd îmbrîncirile lui brutale. O casă ca a lor arde repede ; trestia şi paiele sînt prietene bune cu focul. Acoperişul se prăbuşi cu un zgomot grozav, mîndrul lor acoperiş, privit de vecini ca o insultă, şi din rugu-i uriaş se ridică o coloană înfricoşătoare de

scîntei, la a cărei lumină nesigură și pîlpîitoare *huerta* părea să se agite cu fantastice scălămbăieli.

Îngrăditura ogrăzii se cutremura înfundat, de parcă înăuntrul ei s-ar fi vînzolit o ceată de draci. Ca niște jerbe de foc, orătăniile săreau și încercau să zboare, arzînd de vii.

O bucată din zidul îngrăditurii, făcut din lut și pari, se nărui, și prin spărtura neagră ieși ca un fulger un monstru îngrozitor. Scotea fum pe nări, fluturîndu-și coama de scîntei și bătea cu disperare din coada ca o mătură de foc, răspîndind miros de păr ars. Era calul. Trecu pe deasupra lor într-un salt teribil gonind nebunește peste cîmp. Se ducea instinctiv către canal, și căzu în el cu un sfîrîit de fier care se stinge.

În urma lui, tîrîndu-se ca un demon beat și scoțînd grohăituri înspăimîntătoare, ieși altă arătare de foc, porcul, care se nărui în mijlocul ogorului, arzînd ca o torță de seu.

Acum nu mai rămăseseră în picioare decît zidurile, bolta de viță, cu lăstarele răsucite de pîrjol, și stîlpii care arătau ca niște dîre de cerneală pe un fond roșu.

Batistet, cu gîndul că s-ar mai putea salva ceva, alerga năuc pe poteci, bătînd pe la ușile caselor apropiate, care păreau să clipească sub reflexul incendiului.

— Ajutor ! Ajutor !... Foc ! Foc !...

Vorbele lui se pierdeau, trezind ecoul van al ruinelor și al cimitirelor.

Tată-său zîmbi cu amărăciune. Degeaba striga. *Huerta* era surdă pentru ei. În casele albe erau ochi

care pîndeau curioși printre crăpături ; poate guri care rîdeau cu o bucurie copilăroasă ; dar nici o voce care să zică : „Venim !"

Pîinea ! Cu ce preț se agonisește ! Și cîte rele aduce oamenilor !

Într-una din case lucea o lumină slabă, gălbuie, tristă. Teresa, buimăcită de primejdie, vru să se ducă într-acolo să ceară ajutor, cu nădejdea pe care ți-o dă sprijinul altuia, cu iluzia vreunei minuni pe care o aștepți la nenorocire.

Bărbatu-său o opri cu o expresie îngrozită. Nu ; acolo, nu. Oriunde aiurea, numai acolo nu.

Și ca omul care s-a prăbușit în adîncuri atît de mari încît nu mai poate simți remușcări, își întoarse privirea de la pîrjol și se uită la acea lumină plăpîndă ; lumină de făclii care ard fără strălucire, pîlpîind într-o atmosferă unde parcă se mai simte încă fluturarea morții.

Adio Pimentó ! Pleci mulțumit de pe lume ! Casa și bunurile dușmănitului intrus îți vor lumina leșul mai bine decît făcliile cumpărate de nemîngîiata Pepeta, picurînd galbene lacrimi de lumină.

Batistet se întoarse disperat din alergătura lui zadarnică. Nimeni nu răspundea.

Huerta, încruntată și tăcută, se despărțea de el pentru totdeauna.

Erau mai singuri decît în mijlocul unui deșert ; pustiul dușmăniei era de o mie de ori mai rău decît acela al naturii.

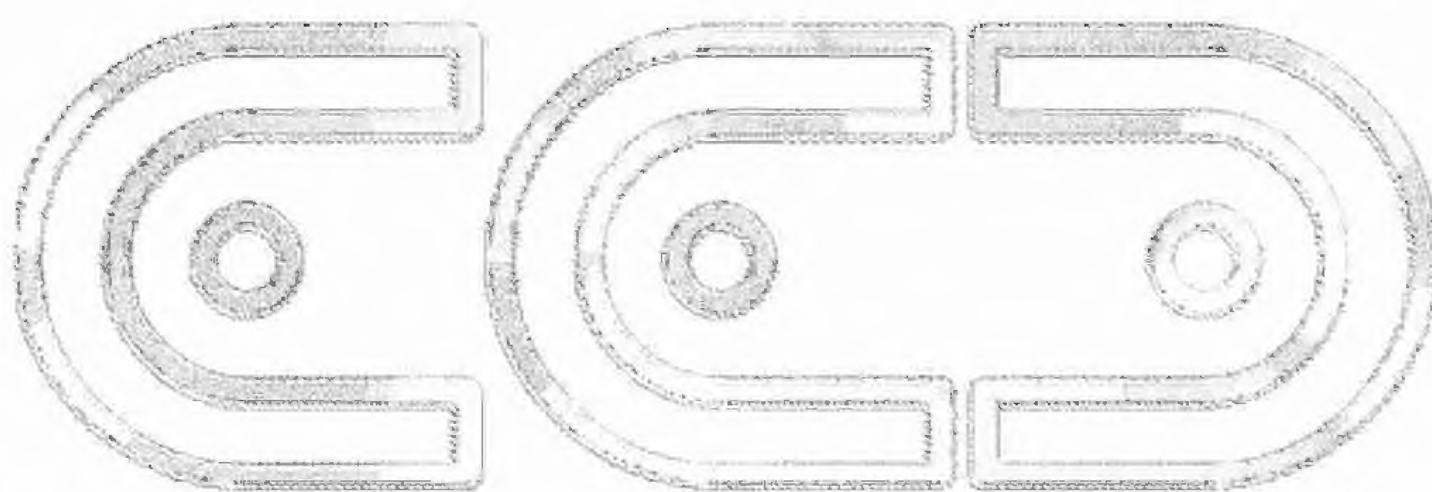
O să fugă de aici și o să înceapă altă viață, simțind cum îi urmărește îndeaproape foamea ; o să lase în

urmă ruina muncii lor şi trupşorul unuia dintre ei, al micuţului *Albaet,* care putrezea în sînul acelui pămînt, ca o jertfă nevinovată a unei bătălii fără cruţare.

Şi, cu resemnare de orientali, se aşezară toţi pe dîmb, aşteptînd acolo zorile, cu spatele înţepenit de frig, perpeliţi din faţă de rugul care le colora chipurile cu reflexe sîngerii, urmărind cu o pasivitate fatalistă prăpădul focului, care mistuia treptat toate strădaniile lor şi le prefăcea în fluturi de cenuşă, plăpînzi şi pieritori, întocmai ca vechile lor iluzii de muncă şi viaţă paşnică.

Valencia, octombrie-decembrie 1898

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

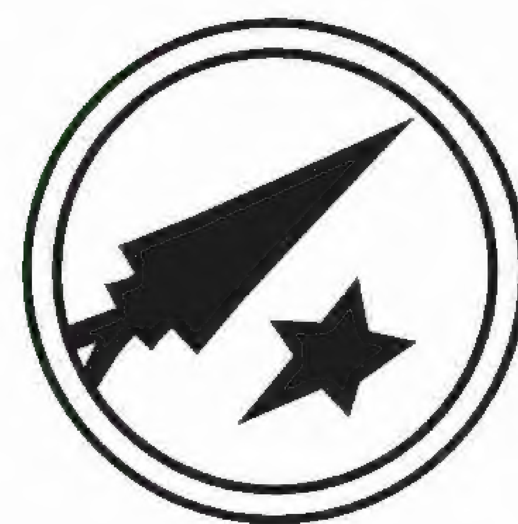

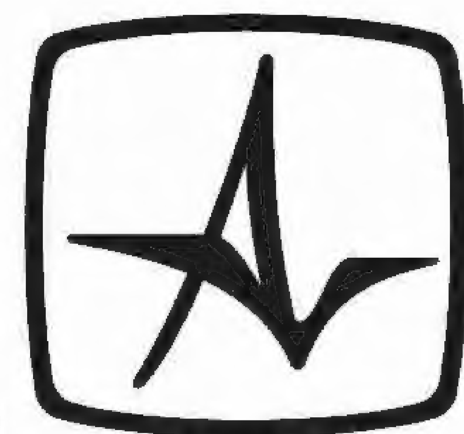

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

